

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Katolická teologická fakulta

Jana ŠEBESTOVÁ

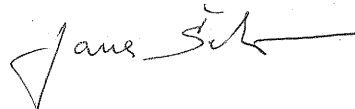
**KNĚZ KAREL FARSKÝ
A VZNIK CÍRKVE ČESKOSLOVENSKÉ**

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Petr Kubín, Ph.D.

Praha 2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a v seznamu literatury uvedla veškeré informační zdroje, které jsem použila.

V Praze dne 10. září 2006

ÚVOD

Životní příběh kněze Karla Farského je neodmyslitelně spojen se vznikem Církve československé.¹ Tato naše mladá národní církev má mnoho zastánců i odpůrců. Často podle pohledu na tuto církev posuzují i jejího zakladatele a patriarchu. Jaký ale vlastně byl člověk, který se rozešel s římskokatolickou církví a rozhodl se vytvořit nové společenství? O mnoha věcech si vytvoříme mínění na základě několika zkušeností (dobrých i špatných), letmo zaslechnutých poznámek nebo novinového článku. Díky tomu jsem slyšela mnoho rozporuplných názorů na osobnost Karla Farského a začalo mne zajímat, jaký doopravdy byl.

Svou zvědavostí jsem se dostala k nesmírně zajímavému období (nejen) církevních dějin. Na přelomu 19. a 20. století docházelo k významným politickým i společenským změnám a římskokatolická církev nemohla zůstat netknutá těmito událostmi. Poprvé se objevil ucelený návrh na církevní opravy v revolučním roce 1848. Cílem oprav bylo sblížit římskokatolickou církev s novou dobou. Později se objevovaly programy další, návrhy se postupně vyvíjely, důrazy se měnily a hnutí byla čím dál lépe organizovaná. Obnovným snahám v římskokatolické církvi v letech 1848 – 1919 jsem věnovala svou bakalářskou práci.²

V této práci jsem sledovala obnovné programy na jejich trnité cestě k realizaci a nakonec zjišťovala, jak mnoho ze závěrů Druhého vatikánského koncilu navrhovali čeští kněží o tolik let dříve. Práce končila založením církve československé. Zaujalo mne, že její zakladatel a budoucí patriarcha Karel Farský byl římskokatolickým knězem a doktorem teologie se slibnou kariérou. V monografiích, které vznikly později v ČČS³ vždy vystupoval „patriarcha“, jehož život prakticky začíná až v létě 1918 v období sporu s arcibiskupem Huynem. Předtím sice prožil dětství, vystudoval, kaplanoval a učil na teologické fakultě, stal se profesorem náboženství na gymnáziu ... to vše bylo zmíněno jako nevýznamný úvod na pár řádcích, a až když vystoupí jako vůdce radikální frakce v lednu 1919 a později směřuje ke schizmatu, začíná ve svých 39 letech jakoby skutečně „žít“.

¹ Církev československá (ČČS), někdy se můžeme setkat i s názvem Českomoravská, přijala do svého názvu označení „husitská“ až v roce 1971. Dnes ji známe pod tímto názvem: Církev československá husitská (ČČSH). V této práci budeme používat označení Církev československá, neboť je to název odpovídající době, které se věnujeme. Budeme-li mluvit o současné církvi československé husitské, použijeme současný název.

² SOJČEKOVÁ J., *Opravná hnutí v římskokatolické církvi na přelomu 19. a 20. století se zřetelem ke vzniku Církve československé*, Bakalářská práce, KTF UK, 2003

³ Díla uvedeme na dalších stránkách.

O dr. Farském i o vzniku CČS vzniklo mnoho prací, většinou se však danou tematikou zabývají z hlediska popisu událostí ve vlastní církvi (Kaňák, Kadeřávek atd.) a Farský zde vystupuje z perspektivy patriarchy; nebo dávají přednost událostem politickým (Marek), potom zase schází lidský a duchovní rozměr Farského osobnosti.

Ráda bych se v této práci věnovala právě mládí kněze Karla, protože se domnívám, že zde můžeme najít počátky jeho pozdějších činů, které vedly až k tolik diskutovanému schizmatu. Ráda bych za sebou nechala oslavovaného patriarchu i zatracovaného rozvraceče starých pořádků. Církev římskokatolická i československá husitská mají svá schémata, do kterých Karla Farského řadí. Chtěla bych tedy vystoupit z těchto schémat a hledat člověka, patrně upřímně věřícího katolíka, který v hektické době konce světové války, vlasteneckého zmatku a politického převratu hledá své místo v životě a v církvi, snaží se zodpovědět otázky, které doba klade a nachází řešení, které vždy zůstane předmětem sporů – zakládá novou církev. Sám Karel Farský píše ve své knize *Přelom* o tomto zásadním rozhodnutí: „Hotov rozejít se s církví vládnoucí, stál jsem před ohromnou otázkou: Kam nyní a co tam?“⁴ Tato věta stojí ve středu mého tázání. První otázka: co vedlo mladého a nadějného římskokatolického kněze a doktora teologie k tomu, že Církev Kristovu nazval církví vládnoucí (s pejorativním významem tohoto slova); a druhá: kam se vydal, jak naplňoval svou horoucí touhu po upřímnosti a přímočarosti víry, jak realizoval svůj sen přiblížit Krista každému člověku.

První kapitola mé nynější práce připomíná stručně požadavky na obnovu a opravu katolické církve od poloviny 19. století až do roku 1918. Téma je zde pojednáno velmi stručně, věnovala jsem mu svou již zmíněnou bakalářskou práci.

Životu dítěte, studenta, kněze, doktora dogmatiky, adjunkta na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě, katechety a profesora náboženství až do odchodu do Prahy na podzim roku 1919 je věnována druhá kapitola mé práce. Ve třetí kapitole se podrobně zaměřím na události, které probíhaly ve vzrušeném období po vzniku Československé republiky, tedy závěr roku 1918 a celý rok 1919. Čtvrtá kapitola již sleduje život dr. Farského v Praze v čele Klubu reformních kněží, zakladateli Církve československé je věnována kapitola pátá. Literární dílo dr. Farského si zaslouží samostatnou kapitolu, do jeho knih a rukopisů nahlédneme v kapitole šesté.

⁴ FARSKÝ K., *Přelom. Vzpomínkové Feuilletony k dějinám CČS z r. 1918 – 1920*, s. 62

K tématu je dostatek pramenů v Ústředním archivu a Muzeu církve československé husitské (ÚAM). Je zde obsáhlá korespondence ThDr. Karla Farského⁵. Dopisy jsou psány v češtině, slovenštině, angličtině, latině, francouzštině a ruštině. Jsou zde zachovány originály rukopisů dr. Farského, vztahující se zejména ke vzniku CČS, její liturgii a poslání církve. ÚAM vlastní také mnoho fotografií a dobových dokumentů. Dále v ÚAM nalezneme fondy jeho strýce Msgr. Josefa Farského, bratra dr. Josefa Farského, matky Johanny Farské, Ohniska a Klubu reformních kněží.

V Národním archivu jsou uloženy dokumenty související se životem dr. Farského ve třetím díle inventáře Arcibiskupství Pražského (APA III), který zahrnuje roky 1876 – 1920, resp. 1949. Inventář začíná rokem 1876, kdy bylo zrušeno dělení registratury konzistoře na 22 věcných skupin, od tohoto roku byly spisy ukládány v jediné chronologické řadě podle jednacích čísel. Státní ústřední archiv převzal od kapitulní konzistoře její registraturu do r. 1920, objevují se zde však dokumenty, které r. 1920 podstatně překračují.⁶

Nalezneme zde pár dokumentů o dr. Farském, převážně se však týkají až jeho exkomunikace a stížností na jeho působení při vzniku CČS. V kartonu 1520, kde se nalézají personální spisy duchovních z let 1900 – 1920, část Eskart – Fortner, složka Farský chybí, nepodařilo se ji nalézt ani nikde jinde. Nemáme zde tedy doklady ani o studiu, ani o svěcení dr. Farského (doklad o svěcení je v ÚAM). Velmi skromné doklady jsou z farnosti v Perníku, ve fondech kardinála Skrbenského, arcibiskupů Huyna ani Kordače se zmínka o dr. Farském nevyskytuje. Pavel Marek se zmiňuje o „zničení podstatné části archiválií vztahujících se k tomuto období“⁷, což mohu jen potvrdit.

V Archivu města Plzně jsou uchovány *Vzpomínky plzeňského žáka na prof. ThDr. K. Farského*, celkem 3 listy strojopisu. Je zde malý fond věnovaný CČS v Plzni – Doubravce a fond plzeňského arciděkanství a zápisky arciděkana Havelky. Fond II. plzeňské reálky neobsahuje podstatné dokumenty k danému období.

Za svého působení v Plzni publikoval dr. Farský v deníku *Český západ* (Národní knihovna ČR). Neocenitelným zdrojem informací je časopis *Právo národa* (od r. 1921 přejmenovaný na *Český zápas*) vydávaný Ústřední radou CČS, uchovaný v ÚAM od počátku

⁵ Korespondence obsahuje 1092 inv. čísel o 3115 kusech, v Dodatku I 1096 inv. čísel o 3120 kusech, v Dodatku II 1991 inv. čísel po 5963 kusech, v Dodatku III 2151 inv. čísel po 6277 kusech a v Dodatku IV 2352 inv. čísel po 6622 kusech.

⁶ *Archiv Pražského arcibiskupství, díl III. 1976 (1584) – 1920 (1949), Inventář*, Praha 1962 (archivní pomůcka)

⁷ MAREK P., *Arcibiskup pražský František Kordač*, s. 27

vydávání. Zde uveřejňoval dr. Farský své články o reformách v římskokatolické církvi a později již texty pro nově vznikající církev československou. V *Časopise katolického duchovenstva* nenalezneme jediný článek, který by se církevních reforem blíže týkal, ani stanovisko k založení CČS. Podrobné informace o vzniku a fungování CČS přináší *Náboženská revue*.

Největším svědectvím o osobě a duchovním světě člověka jsou vždy jeho vlastní knihy. Karel Farský vydal mnoho spisů. Do svého srdce dává nahlédnout v knize *Přelom* (1921), kde se jako kněz a vlastenec těžce vyrovnává s tehdejší římskokatolickou církví a opouští ji. Svědectvím duchovního života kněze Karla jsou zejména jeho *Postily*, *Liturgie* a poznámky k liturgii. Již byly zmíněny rukopisy v ÚAM. Více o jeho díle v šesté kapitole této práce.

Z vlastních knih můžeme poznávat i jeho „protivníky“. Dochovala se sbírka kázání arcibiskupa Huyna s názvem *Sebrané pastýřské listy jeho excelence nejdůstojnějšího pana Pavla, biskupa brněnského, sepsané v r. 1904 – 1916* (1918), arcibiskup Kordač publikoval článek *Církev, Zvláštní otisk článku z českého bohovědného slovníku* (1916). Zejména Kordačova stať je cenným svědectvím názorů tohoto moudrého, církvi oddaného arcibiskupa.

Zdrojem informací k mládí dr. Farského jsou vzpomínky jeho bratra Josefa, které sepsal v letech po bratrově smrti. Text s názvem „*Za rodným bratrem*“ dosud nevyšel knižně. Začátek stať byl uveřejněn ve *Sborníku Dra Karla Farského* roku 1928, různé části vycházely ve 20. a 30. letech *Českém zápase*, v současné době znovu vychází seriál „*Za rodným bratrem*“ v *Českém zápase* (2005 – 2006). Tyto vzpomínky jsou subjektivně zabarveným líčením, jsou psány s pohledem upřeným na milovaného bratra a patriarchu církve, podtrhují vysoké lidské kvality Farského osobnosti a patrně pomíjejí chyby. Pozdější autoři víceméně citují právě vzpomínky Josefa Farského.

Zmíněný *Sborník Dra Karla Farského* vyšel rok po jeho smrti a přináší vzpomínky kolegů, žáků z Plzně, přátel a obdivovatelů. Na jednu stranu je cenným svědectvím o tom, jak na zakladatele CČS pohlíželi současníci rok po jeho smrti, na straně druhé jsou mnohá svědectví nepřírozně krásná. Sborník je zároveň srdeční záležitostí a vědeckým pojednáním, jak píše sám F. Pokorný, který sborník uspořádal: „Některé ty vzpomínky jsou naladěny

hodně vřele. Kmitá z nich i jakási záře apoteosy. I v takovém vzpomínání je kus spravedlnosti ... Láska vždy zkrášluje“.⁸

Existuje několik monografií o dr. Karlu Farském. Roku 1951 vydal Miloslav Kaňák knihu *Dr. Karel Farský : O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, která obsahuje nejen údaje o životě prvního patriarchy, ale i stručný přehled jeho díla. Text je psán čistě z pozice CČS, není ale ani příliš polemický, římskokatolickou církev spíše přehlíží, její kritika je zabarvena dobovou rétorikou padesátých let. Druhou monografií je dílo Václava Kadeřábka a Zdeňka Trtíka *Život a víra ThDr. Karla Farského* vydané roku 1982, kde je kladen velký důraz na Farského teologii. Obě tyto knihy mají společné zaměření na patriarchu, jeho dětství a mládí opomíjejí. V roce 1954 vydala Husova fakulta sborník extensí *Patriarcha Dr. K. Farský*. Přednášky uspořádal dr. Otto Rutrle, jsou zaměřeny na patriarchu, jeho pojetí církve a teologie. Všechna tato tři díla mají jedno společné: autoři dokáží vytknout Farskému mírně chyby (nejvíce Rutrle), ale pořád je zde gloriola patriarchy. Z katolického nebo evangelického prostředí žádná práce přímo o Farském není.⁹

Teologii dr. Farského se věnuje zejména Trtíkova práce *Teologické úvahy* (1952), Trtíkova část v již zmíněné monografii *Život a víra ThDr. Karla Farského* vydané roku 1982, nebo již uvedený Sborník extensí Husovy fakulty *Patriarcha Dr. K. Farský* uspořádaný Rutrlem (1954).

Historií obnovných hnutí a založením CČS se v mnohých dílech zabýval Miloslav Kaňák. Nesnažil se vytvořit ucelený pohled, nehledal východiska ani nečinil závěry, spíše se snažil o popularizaci české reformace. Jako konfesně vyhraněný teolog a historik vysvětloval a odůvodňoval vznik své církve (CČS) a ukazoval, jaké místo jí náleží v českém křesťanství. Je nutné si uvědomit, že publikoval v 50. letech, musel tedy v textu provést tu a tam úlitbu tehdejšímu režimu, proto z jeho stránek tak často zaznívají slova o třídním boji a dělnické otázce. Přesto jeho dílo přináší cenné poznatky, i když rozhodně z pozice člena CČS¹⁰.

Z dalších autorů se vznikem církve československé zabýval filosof a evangelický teolog Josef Lukl Hromádka – *Katolicism a boj o křesťanství* (1925), třetí patriarcha CČS František Kovář – *10 let církve československé* (1930), Ferdinand Prášek *Vznik československé církve a*

⁸ POKORNÝ F., *Sborník Dra. Karla Farského*, s. 275

⁹ Alespoň se ji nepodařilo najít.

¹⁰ Je trvalou zásluhou Kaňáka a jeho stejně smýšlejících kolegů (Bartoš, Molnár, Říčan), že se české marxistické historiografii nikdy nepodařilo beze zbytku ovládnout prostor. Místo, které mu bylo složitými poměry vykázano, vrchovatou měrou využil k prospěchu nejen své církve, ale celé české kultury.

patriarcha G. A. Procházka (1932) a Alois Spisar *Ideový vývoj CČS* (1936). K výročí existence církve byl vydán spisek Františka Plechatého *30 let církve československé* (1950) a o dvacet let později sborník *Padesát let Československé církve (Sborník studií pracovníků Husovy fakulty věnovaný k půlstoletí CČS)* uspořádaný Miloslavem Kaňákem (1970). Z pravoslavného pohledu se historií vzniku a vývoje CČS zabývá Jaroslav Šuvarský v monografii *Biskup Gorazd* (1979).

Z katolické strany psal o CČS Josef Kubalík. Ve spise *Církev československá nyní českomoravská* (strojopis, nedatovaný) nazývá CČS sektou a důvodem pro její založení měla být Farského pýcha. Text vyšel roku 1947 v knize *České křesťanství*. Termín „sekta“ plně odpovídá tehdejšímu chápání situace a vyskytuje se i v exkomunikační listině dr. Farského. Později vydává prof. Kubalík tento text ve skriptu *Křesťanské církve v naší zemi* (1991), osnova textu je stejná, slovo sekta již však hledáme marně. Text je střízlivý, věcný, méně emotivní, je zde jasný posun myšlení po druhém vatikánském koncilu. Rozhodně však Kubalík doplňuje pohled na české reformní snahy nejen z hlediska historického, ale také teologicko-filosofického.

Naopak čistě historickým dílem je Kadlecův *Přehled českých církevních dějin 1 a 2* (1987), který podává stručný, ale věcný a přímočarý přehled tehdejší situace. Skripta Olomoucké teologické fakulty *Příručka českých církevních dějin* od Bohumila Zlámala (1970) více akcentují duchovní prostředí na pozadí historických událostí. Desátý díl této příručky – *Doba probuzenského katolicismu* poslouží jako podklad pro lepší pochopení situace české církve ve sledovaném období. Pro doplnění můžeme uvést i Ráčkovy *Církevní dějiny v přehledu a obrazech*, vydané v roce 1940. Ráček se zde snaží spíše o obhajobu katolické církve než o vědeckou práci, jeho přístup k historickým skutečnostem je značně subjektivní.

V roce 1931 vyšla kniha Jiřího Doležala *Český kněz*. Sleduje chronologicky reformní hnutí, uvádí důležité citace programů i dobové reakce na ně, v hodnoceních se zaměřuje na skutečnosti, které se právě kněží nejvíce týkaly. Z knih Jiřího Doležala musíme připomenout ještě práci *Politická cesta českého katolicismu 1918 – 1928* (1928). Autor je katolické církvi nakloněn, má pochopení pro její nesnáze, na svou dobu píše s poměrnou objektivitou.

Obdobím obnovných snah v církvi římskokatolické a založením CČS se v současnosti zabývá Pavel Marek (*České schizma* (2000), *Církevní krize na počátku první ČR* (2005),

Arcibiskup pražský profesor dr. František Kordač (2005) a další. Markova práce je perfektní, pečlivě vědecky zpracovaná, autor se však zaměřuje na hledisko politické. Duchovní rozměr je zatlačen do pozadí, jako subjektivní a osobní.

Velmi zajímavá je i práce Davida Frýdla *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě (2001)*, který jako kněz CČSH ukazuje pochopení pro tehdejší situaci římskokatolické církve a snaží se poctivě nacházet vyváženost v líčení událostí tohoto tak hektického a emotivního období. Nalezneme zde mnoho citací z dobových dokumentů, ukázky reformních programů i jejich dobové komentáře a velkou část korespondence uvedenou přímo v textu.

Ve výčtu knih z hlediska historického bychom mohli pokračovat¹¹, pokusili jsme se zde o nástin nejdůležitější literatury. V uvedené literatuře ovšem nikde není věnována větší pozornost dr. Farskému před založením CČS.

¹¹ Knihy k dějinám Plzně, obecné dějiny konce první světové války, vzniku ČR (viz použitá literatura).

1. SNAHY O OPRAVU KATOLICKÉ CÍRKVE V ČECHÁCH 1848 - 1918

1.1 Opravná hnutí v katolické církvi

V průběhu 19. století se stále častěji v české (československé) římskokatolické církvi ozývá volání po provedení církevních oprav (reforem¹²). Toto volání snad nejlépe definoval počátkem 20. století předák české katolické moderny Karel Dostál – Lutínov, když v časopise *Nový život* vyzýval, že je třeba smířit „novou dobu s katolickou vírou“.¹³ Přes vroucí zbožnost a upřímné vlastenectví se při vzniku návrhů na opravy církve prolínala politika s náboženstvím, situace celoevropské či světové církve se mísila s čistě českými otázkami, působily zde vlivy osvícenství, josefinismu, evropského modernismu, velkou roli zde hrál místní antiklerikalismus plynoucí z nenávisť k rakouské monarchii. V neposlední řadě se zde do upřímných myšlenek mísily i osobní sympatie a nedorozumění či nepochopení. Každý z programů na opravu církve nese v sobě svědectví doby, ukazuje, co tito kněží prožívali, v jakých podmínkách své návrhy formulovali a co považovali ve své době za důležité.

První jasně formulovaný program předložil v revolučním roce 1848 kněz František Serafín Náhlovský¹⁴, jeho snahu však přehlušily politické změny v tehdejší monarchii. Na přelomu století je nositelem reformních snah Katolická moderna a Jednota katolického duchovenstva, jejíž Přerovský program z roku 1906 má shodné prvky s Náhlovského návrhem, některé otázky však přidává, jiné pomíjí. Mezi Náhlovským a Jednotou je znatelný historický i myšlenkový posun. Jednota je roku 1907 zrušena a o jejích návrzích nikdo nejedná. Až po světové válce vzniká obnovená Jednota, navazující na Přerovský program i na činnost původní Jednoty a roku 1919 přináší brožuru s názvem „Obnova církve katolické“.¹⁵ Po ztroskotání snah o opravu církve cestou smíru je vyhlášen program „via facti“¹⁶, vůdce radikálního křídla dr. Karel Farský zakládá Klub reformních kněží, a po velmi emotivních Vánocích roku 1919 zakládají tito kněží církev československou.

¹² V souvislosti s obnovnými snahami uvnitř katolické církve v daném období nepovažují za šťastné používat slovo „reforma“, protože příliš evokuje asociaci s reformací, s níž ovšem obnovná hnutí přelomu 19. a 20. století nemají žádnou souvislost. K reformaci se přihlásila až Československá církev.

¹³ *Nový život*, VII, 1902, s. 275

¹⁴ 1807-1853, nar. v Sýkořicích u Turnova. Ačkoliv byl žákem profesora Fesla, následovníka Bolzana (sám Náhlovský šířil zakázané Bolzanovy přednášky), platil spíše za umírněného a „znamenitého muže“. Roku 1838 se stal ředitelem Lužického semináře v Praze.

¹⁵ Vývoji těchto programů a průběhu snahy českého duchovenstva o obnovu katolické církve jsem se věnovala v bakalářské práci „*Opravná hnutí v římskokatolické církvi na přelomu 19. a 20. století se zřetelem ke vzniku Církve československé*“, KTF UK Praha 2003

¹⁶ Doslova „cestou činu“ – poměrně naivní postoj některých kněží, kteří věřili, že když reformy provedou, Řím uvidí, že jsou k prospěchu české církve a dodatečně je schválí. Samozřejmě se jedná o překročení tehdejšího (i dnešního) kanonického práva. Sám program via facti však ještě není výzvou ke schizmatu.

1.2 Kořeny opravných snah – změny ve společnosti

Jak již bylo zmíněno, snahy o opravu církve se v české společnosti objevovaly již v průběhu 19. století. Sice se jedná o několik různorodých programů, které na sebe volně navazují, ale u všech hnutí můžeme nalézt společné impulzy, ze kterých vyrůstaly. V první řadě je to změna kulturního prostředí v Evropě, kdy věda jako učitelka nastupuje na místo církve, za druhé je to domácí odpor vůči státní moci, která není nakloněná vlasteneckým snahám českých katolíků.

Tehdejší změnu v životech i myšlení lidí popisuje Dr. Emanuel Rádl¹⁷ v Křesťanské revui v lednu 1928. Zpětný pohled na situaci přelomu 19. a 20. století nese příhodný název „Krise inteligence“¹⁸. Pro charakteristiku filosofie doby nám staví před oči paralelu středověkého kněze a moderního učenice. Středem pozornosti doby není již duchovní ideál, ale „rozum“, který je z tohoto světa. Vzorem moderní společnosti již není duchovní osoba, ale vědec, spisovatel; „nikoli Bůh, nýbrž svobodná mysl, anima libera.“ Nová inteligence se staví nejen na místo duchovního ideálu středověku, a také proti němu¹⁹. Jinak řečeno: církev začíná být považována za instituci, která je překonána vědeckým pokrokem, a společnost očekává od vědy, že bude stát na místě učitelky a rádkyně, na místě, které doposud patřilo církvi.²⁰ Lidé sice jsou členy církve, ale nerozumí jí, nenacházejí u ní odpovědi na své otázky. „Cítili jsme, že z 90% matričních katolíků sotva 10% své povinnosti náboženské plní,“ popisuje J. Š. Baar situaci přelomu 19. a 20. století.²¹

1.2.1 Modernismus

Extrémním důsledkem odklonu od církve k vědě se v celé Evropě stává modernistické hnutí. Otázka, „jak lze pravdy víry uvést v soulad s resultáty filosofie a jiných věd jest starým problémem, který zaměstnával už Otce. Ale snad nikdy problém tento tak nenaléhal jako v druhé polovici devatenáctého století.“²² Mnozí teologové se snažili o to, aby se v katolické církvi zmenšila rostoucí propast mezi vírou a teologií na jedné straně a pokrokem přírodních věd na straně druhé.

¹⁷ Kubalík jej nazývá „protestantský spolupracovník“. – KUBALÍK J., *České křesťanství*, s. 187,

¹⁸ RÁDL E., *Krise inteligence*, in Křesťanská revue, ročník 1, Leden 1928, s. 130

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ HOF I., *Osvícenství a Evropa*, s. 18 – 25, 31

²¹ BAAR J. Š., TEPLÝ F., *Na obranu reformního programu Jednoty katolického duchovenstva československého*, s. 10

²² SPÁČIL B., *Potlačení modernismu důkazem síly a pravdy katolické Církve*, in Časopis katolického duchovenstva, 1931 s. 13

První náznaky modernismu v křesťanství nalzáme u protestantů (důraz na vědeckou metodu studia bible, pochopení pro humanitní a sociální citění, historická studia dějin církve atd.).²³ Katolické prostředí významně ovlivnil papež Lev XIII. (1810 – 1903). Otevřel cestu novým směrům a mnozí (nejen) čeští katoličtí modernisté se při utváření svých názorů odvolávají na jeho encykliky, zejména encykliku *Rerum novarum* z r. 1891, kde jako vůbec první papež v historii otevírá sociální problematiku. Encyklika *Aeterni Patris* z r. 1879 uvádí do církve tzv. neotomismus snaží se budovat křesťanskou filosofii na základě scholastického myšlení. Právě neotomismus se měl stát obrannou hradbou proti postupujícímu racionalismu a liberalismu. Lev XIII. zde otevírá cestu novým směrům a modernisté oceňují jeho otevřenost pro četné otázky.

Zahraniční modernismus byl značně nejednotný, nejednalo se o dílo jednoho autora ani o přesně vymezené hnutí. Učení modernismu je tedy jakási syntéza mnoha názorů myslitelů druhé poloviny 19. století. Nejvýznamněji ovlivnili evropské myšlení anglický jezuita Georg Tyrrell, italský kněz Ernesto Buonaiuti a Francouz Alfred Loisy, v Německu profesori teologie Josef Schnitzer, Franz Xaver Kraus, Albert Erhard, Herrmann Schell²⁴, Josef Wittig a Sebastian Merkle. První velikou chybou modernistů bylo přílišné přeceňování úspěchů moderní vědy a zároveň zveličením problémů katolické teologie a zevšeobecnování negativních stránek života církve. Spolu s filozofy té doby postupně relativizovali vše, co se doposud zdálo pevné. Největší nebezpečí modernismu ovšem spočívalo v tom, že na rozdíl od jiných směrů, které církev kritizovaly a oddělily se od ní, modernisté zůstávali do poslední možné chvíle členy církve, zachovávali formu i vnější obsah křesťanského učení, ale jeho obsah podstatně měnili. Modernismus byl tak nekompromisně formálně odsouzen (roku 1907) právě pro snahu podstatně zasáhnout do otázek věrouky.

Zdeněk Trtík²⁵ ve stati „Teologické principy modernismu“ charakterizoval roku 1961 modernismus jako snahu překlenout propast, která odděluje historické křesťanství od moderního člověka.²⁶ Modernismus chápe křesťanství jako útvar, který v náboženském vývoji stojí prozatím na nejvyšším stupni, to ovšem nevylučuje, že v budoucnu může být překonáno

²³ FRÝDL D., *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky*, s. 15

²⁴ Hermann Schell (1850-1906), německý katolický teolog, profesor ve Würzburgu. Dostál-Lutinov se v Novém životě, 4, 1899, s. 25 postavil k jeho myšlenkám pozitivně, což vzbudilo značný rozruch v katolických kruzích. Podle Bouškova sdělení Dostálovi se údajně nad článkem pohoršoval i pražský arcibiskup. Později se Dostál s Baarem při své cestě Německem v roce 1905 se Schellem setkali. MAREK P., *Apologetové nebo kacíři?*, s. 143

²⁵ Dogmatik Církve československé husitské

²⁶ TRTÍK Z., *Teologické principy modernismu*, in *Náboženská revue*, XXXII., 1961, s. 176

něčím novým a vyšším, církev tedy není božského původu. Ježíš je mravní a morální vzor, je vnitřním principem církve, nikoli skutečným zakladatelem. Dogmata jsou pojmové symboly proměnlivé v čase, jakmile přestanou sloužit, jsou bezcenná a mají být nahrazena novými. Problém byl, kde nalézt normu víry: popřeme-li dogma, a z Písma se stane pouhé lidské svědectví (neinspirované). Nakonec se kritériem modernismu se stává dost nejasný pojem Ducha Kristova.²⁷

Rahner a Vorgrimler v Teologickém slovníku pod heslem modernismus uvádějí „následující chybné názory: teologie je záležitostí citění, náboženství vzniká z náboženského podvědomí, ... zjevení je uvědoměním imanentních náboženských potřeb a je u nositelů zjevení pouze objektivizováno ... Existuje přirozená potřeba sdělovat jiným vlastní náboženské objektivizace: realizací této potřeby vzniká církev...“²⁸

M. Kaňák popisuje modernismus jako „pokus jedné části myslitelů v římskokatolické církvi, duchovních i laiků, o promítnutí starých církevních nauk do moderních podmínek, za pomoci novodobých termínů a vědomostí“²⁹.

Někteří autoři se domnívají, že modernismus přemohl církev na Druhém vatikánském koncilu.³⁰ Učení modernismu však obsahuje víc, než jen *aggiornamento*. Asi nejpřesněji vystihuje problém modernismu K. Rahner, který definoval modernismus jako „teologicky nesprávný směr a názory, jež vznikly na jinak oprávněném přání (ba trvalé povinnosti) zvěstovat obsah křesťanské víry lidem své doby přiměřenějším způsobem.“³¹ I když mnohé ze závěrů koncilu připomínají návrhy a požadavky modernistů, výše zmíněná Rahnerova definice vystihuje podstatu problému modernismu – na oprávněném přání vzniká teologicky nesprávný směr. Daleko více lze říci, že požadavky Náhlovského, České katolické moderny i Jednoty katolického duchovenstva mají mnoho společného se závěry koncilu. Na rozdíl od modernismu se nesnažili o změnu vnitřních církevních skutečností, a v těch vnějších jim dal koncil často za pravdu. Toto srovnání by ale vyžadovalo samostatnou práci.

²⁷ Tamtéž, s. 181

²⁸ RAHNER K., VORGRIMLER H., *Teologický slovník*, Zvon: Praha 1996, s. 184, heslo Modernismus

²⁹ KAŇÁK M, *Z dějin světových zápasů o pokrok na poli náboženském*, s. 26

³⁰ Například Ralph McIreney píše ve své úvaze o modernismu (1997) toto: „Po veřejném odmítnutí se hnutí nerozpadlo, ale opustilo pouze oficiální prostor církve. Z jakého jiného důvodu by papež Pius XII. považoval za nezbytné vydat encykliku *Humani generis* v roce 1950? A mnohé hlasy dokonce tvrdí, že to byl nakonec modernismus, kdo v této při zvítězil, a že jméno tohoto vítězství je Druhý vatikánský koncil.“ MC IRENEY R., *Filosofie modernismu*, in *Distance*, ročník 0, rok 1997, č. 0, s. 5

³¹ RAHNER K., VORGRIMLER H., *Teologický slovník*, Zvon: Praha 1996, s. 184, heslo Modernismus

1.3 Kořeny opravných snah – situace uvnitř katolické církve v českých zemích

Odcizení církve a moderního člověka se v českých podmínkách prohlubuje národnostním neporozuměním s představiteli církve, kteří byli často zároveň představiteli rakouské monarchie. Odpor vůči státnímu režimu se tak prolíná do vztahu k hierarchii. Bohumil Zlámal ve své Příručce českých církevních dějin konstatuje, že „zlé kořeny rakouského katolictví měly neblahý vliv i na postoj českých katolíků k úřední církvi. Musely je nutně přivést k vnitřní krizi.“³² Každá nespravedlnost monarchie a nepochopení pro českou otázku byly automaticky připsány také římskokatolické církvi. Vlastenectví se stalo životním programem a mnohdy překračovalo rozumné meze. Došlo k rozdělení na prorakouské a vlastenecké katolíky; Zlámal uvádí, že jistý prostějovský kazatel na Velehradě v roce 1896 dokonce z kazatelny prohlásil: „Jen národovec může být dobrým křesťanem!“³³ Z tohoto vlastenectví, upřímného a snad spravedlivého odporu proti vídeňské vládě, se pomalu rodil odpor proti katolictví obecně.

V průběhu 19. století se protihabsburské vlastenecké hnutí ztotožňuje s hnutím protiklerikálním. Dobrovský, Jungmann, Augustin Smetana, Havlíček, Neruda, Jirásek, Palacký a další pomalu vytvářejí v českém národě vědomí, že Řím omezuje naši národní svébytnost a vlastenectví je bojem proti Římu stejně jako proti habsburské monarchii.³⁴

Miloslav Kaňák ve svém spisku Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva nalézá čtyři rozpory mezi duchovními, nejen hierarchií a prostými kněžími, ale i sobě rovnými navzájem. Prvním rozporem bylo neporozumění mezi hierarchií, zpravidla pocházející z privilegovaných šlechtických kruhů, a obyčejným českým lidovým knězem, který byl ovlivněn myšlenkami osvícenství a svou aktivitou byl spíše blízký praktickému životu prostých lidí. Z toho vyplývá rozpor druhý: moderní čeští kněží stáli na straně vědy a sociálního pokroku na úkor církve. Oba uvedené rozpory ovšem měly i daleko prozaičtější důvod, a to v „materiální základně nespravedlivého rozdělení církevního majetku a obročí“, ale to byl důvod rozbrojů i mezi duchovenstvem samým.³⁵

³² ZLÁMAL B., *Příručka českých církevních dějin*, IX. Doba probuzenského katolicismu, 2. část, s. 67

³³ Tamtéž

³⁴ Rádl výstižně popisuje problém vlastenectví: „Neměli jsme vědu vůbec, jako jiní národové, nýbrž vlasteneckou vědu Purkyňovu a Preslovu; nevěřili jsme v krásnou literaturu, nýbrž ve vlastenecký zápal Jirákových povídek; Palacký nebyl pro nás objevitelem historických poznatků, nýbrž strůjcem národní ideologie; Hus neumřel za pravdu, nýbrž za český národ, bojující proti Římu.“ RÁDL E., *Krise inteligence*, in *Křesťanská revue*, ročník 1, Březen, s. 199

³⁵ KAŇÁK M., *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva*, Praha 1951, s. 12

Třetím rozporem byl problém národnosti.³⁶ Kadlec v Přehledu českých církevních dějin rozšiřuje dosah problému národnostního: „...podle papežského privilegia biskupy jmenoval císař. Vybíral si zpravidla příslušníky německých šlechtických rodin; pokud bylo nutno volit jinak, bylo pečlivě přihlíženo k tomu, aby biskupský úřad byl svěřen osobám věrným dynastii i jejímu chápání funkce náboženství.“³⁷ Loajální biskupové chtěli zachovat hlavně klid, žádné reformy, žádné novoty, žádné bouření lidu, jakémukoli návrhu na obnovu nebo reformu církve byli tedy vesměs a priori nepřístupní. Poslední, čtvrtý rozpor byl podstaty historické: zploštělé chápání Palackého výkladu české historie. Negativně se zde zejména projevíly reminiscence na husitství a odsouzení tzv. „doby temna“, pojetí popularizované v románech Třebízského a zejména Jiráska, které se donedávna objevovalo v učebnicích dějepisu našich škol. Mnozí kněží tak bojovali proti církvi habsburské monarchie a nikoliv proti církvi římskokatolické jako takové. Později se tento boj konkretizoval v touze po československém kněžství a národní církvi.

Kaňák vyzdvihuje důležitou skutečnost: po vydání Tolerančního patentu roku 1781 nevstoupili do povolených evangelických církví všichni kteří byli s církví římskokatolickou nespokojeni, ale stále zůstávali mimo církevní uspořádání. Někteří z nich se uchýlovali ke spiritismu, teozofii, deizmu či antropozofii.³⁸ Tato skupina mohla být zaměřena proti římskokatolické církvi a vyvolávat počátky skepse a netrpělivosti, zároveň neměla vůbec snahu provádět reformy v souladu s církví, ale spíše hledala určitou satisfakci v hledání něčeho nového.

Baar ve své Obráně reformního programu Jednoty uvádí dva kořeny reformních snah. Prvním je zjištění, že katolicismus v Čechách musí mít jinou formu než katolicismus rakouský a to byl vlastně první impulz Katolické moderny k reformám. Druhým kořenem je skutečnost, že církev se stala nepopulární a neoblíbenou během první světové války, rozdělili se biskupové a lid, proto ti, kteří církev milují, musí se snažit o její reformu a nepovolit, „i když se po nás hází kamením urážek a potup“.³⁹ A vysvětluje: „Svoji reformní činností

³⁶ Česká šlechta byla v důsledku pobělohorské situace většinou v emigraci, a proto na biskupských stolicích byli šlechtici, kteří někdy ani nemluvili česky, a národnostní otázka jim tedy pochopitelně byla cizí.

³⁷ KADLEC J., *Přehled českých církevních dějin 2*, s. 221

³⁸ *Padesát let Československé církve*, Sborník studií pracovníků Husovy fakulty, věnovaný půlstoletí ČČS, uspořádal prof. dr. Milošlav Kaňák, Praha 1970, s. 11

³⁹ TEPLÝ F., BAAR J. Š., *Na obranu reformního programu Jednoty katolického duchovenstva československého*, s. 9 a 11

hledáme novou formu katolicismu v Čechách, neboť jeho rakouská forma, která náboženství v Čechách skoro pohřbila, se pro nové naše poměry nehodí, selhala.“⁴⁰

1.4 Společné znaky opravných hnutí

Sledujme nyní, co je společné pro uvedená opravná hnutí. V první řadě je to jejich rozdělení (někdy spíše tušené, někdy až příliš transparentní) na levici, střed a pravici. Střed a pravice reformních hnutí se více orientují na vnitřní křesťanství srdce a myšlení spojené s národním uvědoměním, snaží se najít smír mezi českým vlastenectvím a římským katolictvím. „Církev a vlast, ty v mojích sestřsky milují se nadrech; každá má srdce mého půl a každá srdce celé.“ Takto vyjadřuje v roce 1868 syntézu národního cítění a všeobecnosti katolické církve profesor Nového zákona v Brně František Sušil⁴¹. Ne všichni ale v kontextu tehdejší politické situace dokázali pochopit a přijmout zdánlivý rozpor, že totiž člověk může být Čechem a přesto cele patřit římské církvi. Tento rozpor trápil například Třebízského, problematika češství se často objevuje v jeho románech. U Baara a X. Dvořáka nalzáme dramatický vnitřní konflikt a nikdy neukončený zápas, „aby katolictví římské stalo se skutečným, uvědomělým výrazem a formou náboženského života českého“.⁴² Radikální levice chtěla dosáhnout svých požadavků za každou cenu. V prvních dvou hnutích bývala často předstupněm odchodu kněze z církve k ateizmu nebo alespoň nečlenství v církvi, ve třetím případě pak přestupu k nové Církvi československé.

Pro všechny tři směry je také charakteristická skutečnost, že situace byla politicky nepřehledná a ti, kteří církev vedli, nerozuměli vlasteneckým snahám národa a mnohdy chybně reagovali na vzniklou situaci.

Zásadní rozdíl mezi obnovnými hnutími v Čechách můžeme sledovat v myšlenkových proudech, ze kterých vyrůstala. V roce 1848 je hlavním zdrojem myšlenek kulturní vliv evropský, josefinismus, racionalismus, humanismus a myšlenky Bolzanovy, pozdější programy Jednoty se již orientují na českou historii a objevují se reminiscence na husitství (proti císaři a Římu).

⁴⁰ BAAR, J. Š., TEPLÝ F., Na obranu reformního programu jednoty katolického duchovenstva československého, s. 8

⁴¹ DOLEŽAL J., *Český kněz, dvanáctá kniha života*, s. 130

⁴² Tamtéž

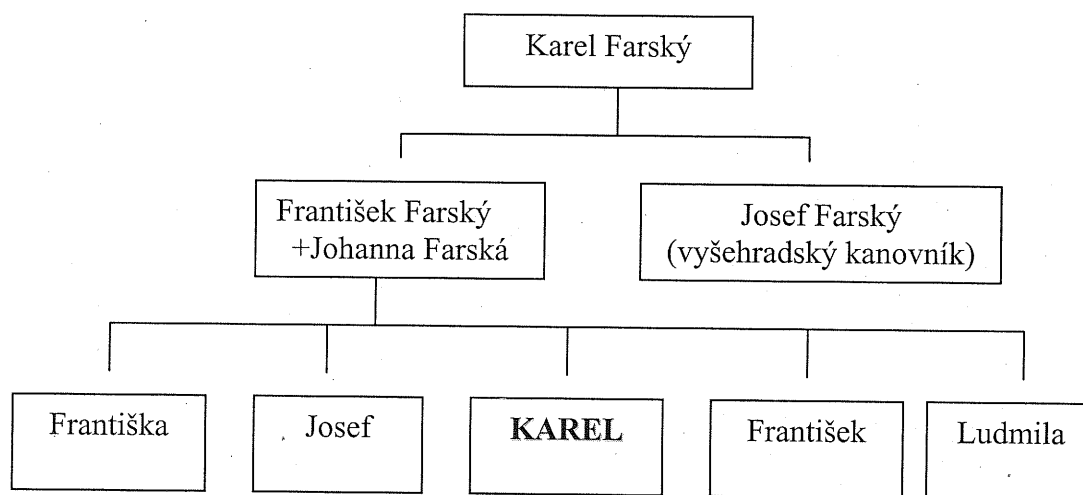
2. KAREL FARSKÝ

2.1 Rodina, dětství a studia

2.1.1 Rodina a dětství

Příjmení Farský se v podkrkonoší vyskytuje poprvé při zakoupení statku v Roprachticích r. 1775 Josefem Farským.⁴³ Při soupisu Josefínského katastru Roprachtice dne 1. července 1785 zastával Josef Farský již úřad rychtáře a sedm rodin Farských zde vlastnilo hospodářství⁴⁴. Při sledování rodu Farských narážíme na problém křestních jmen. V rodině se křestní jména dědila a proto všichni Farští jsou František, Josef a Karel.

Z Roprachtic se část rodiny přestěhovala do Helkovic, později zakoupil dědeček Karla Farského chalupu ve Škodějově (u Vysokého nad Jizerou). Škodějov byl malá osada spadající pod obec Roprachtice, kde v té době byla škola, kostel sv. Trojice i fara.⁴⁵

Dědeček Karel Farský měl dva syny, Františka a Josefa. Mladší Josef se narodil 18. července 1851, vystudoval gymnázium v Jičíně, absolvoval bohoslovecký seminář v Hradci Králové, po vysvěcení byl kaplanem v Přimdě (1876 – 1881), farářem v Bohuslavi (1881 – 1888) a konečně spirituálem (1888-1898) a rektorem (1898 – 1902) kněžského semináře v Praze. „Strýc Josef“ se stal oporou pro celou rodinu. V době jeho působení v pražském semináři se jeho rodiče přestěhovali ze Škodějova do Prahy, aby zde synovi pomáhali

⁴³ PÍCHA J., *Ze zpráv o rodině Farských*, in *Český zápas*, ročník XX, č. 25, s. 5

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ FARSKÝ J., *Za rodným bratrem*, in *Sborník Dra Karla Farského*, s. 17

s domácností. Později u strýce Josefa žil a studoval i syn jeho bratra Františka Josef a od r. 1892 také Karel. Roku 1902 se strýc Josef stal kanovníkem na Vyšehradě, kde zůstal s rodiči a synovci (Josef a Karel) až do své smrti 28. února 1910. Na Vyšehradě je pohřben společně s rodiči. Na pomníku hřbitova na Vyšehradě (Slavín) je nápis: „Zde odpočívají v Pánu Monsignore Josef Farský, sídelní kanovník Vyšehradský, narozen 18. 8. 1851 – zemř. 28. 2. 1910, a jeho rodiče“. Synovec Josef (a bratr Karla) vzpomíná na strýčka jako na člověka, který se nejvíce přiblížil nejvyššímu ideálu života, byl čistý, dobrý, opravdový, přitom však byl „aristokratem ve smyslu katolického kněžství“.⁴⁶

Starší syn František⁴⁷ se vyučil truhlářem. Roku 1871 koupil na dluh chalupu v Příkrém (později připojeno ke Škodějovu) č.p. 85 a o dva roky později, 27. září 1873 se oženil. V roprachtickém kostelíku si vzal tehdy dvacetiletou Johanu Bochovou ze Škodějova.

František a Johana Farští měli pět dětí: Františku, Josefa, Karla, Františka a Ludmilu. Starší syn Josef se narodil roku 1878 a stal se doktorem práv. Druhý syn, Karel, se narodil 26. července, tedy „na svatou Annu“, r. 1880. Následující den byl pokřtěn v katolickém kostele v Roprachticích.⁴⁸ V době Karlova narození žili s rodiči ve Škodějově ještě i prarodiče. Malý Karel se od útlého věku podílel na práci doma a na hospodářství, přitom musel zvládat i školu. Otec vedl děti k tvrdé práci, železné kázni, do výchovy patřily i tělesné tresty. Do školy chodili Farští do Roprachtic přibližně půl hodiny pěšky. Na zimu se přesouval pan učitel za dětmi do Škodějova a vyučoval v chalupě, kde bylo zrovna místo. Pan farář nesl ovšem zimní přesun do Škodějova hůře, proto prý hodiny náboženství byly obzvláště náročné⁴⁹. Děti měly mnoho povinností v hospodářství, život v horských oblastech tehdy nebyl vůbec jednoduchý. Velikou pomocí byl tedy strýček Josef, který umožnil oběma synům Farských pozdější studium v Praze.

⁴⁶ FARSKÝ J., *Za rodným bratrem*, in *Sborník Dra Karla Farského*, s. 21

⁴⁷ František Farský se narodil 5 března 1849 v Helkovicích (okres Jilemnice). Pro vleklé zdravotní problémy nestačil na hospodářství ani na řemeslo. V roce 1892 byl léčen ve všeobecné nemocnici v Praze, nevyděšen se vrátil. Zemřel 29. července 1893. Johanně Farské bylo 39 let, Karlovi pouhých 13.

⁴⁸ Fakta z křestní matriky: místo narození Škodějov 85, křestní matriky svazek XX., list 205, čís. jednací 113. ... Náboženství: Předtisk „římskokatolické“ dán do závorcky a pan farář poznamenal: „Vystoupil z církve římskokatolické a vstoupil do církve československé dle sdělení Pražského magistrátu ze dne 22. června 1920 č. 2332“ ... Otec: František Farský, rolník v Škodějově č. 85, syn Karla Farského, výměnkáře v Škodějově č. 85, okres Semilský, a Františky, dcery Augustina Kopala, chalupníka v Helkovicích, č. 39, okres Vysoká nad Jizerou. Matka: Johana, dcera Josefa Bocha, rolníka v Škodějově č. 31 a Františky, dcery Matěje Chvaliny, chalupníka v Loukově č. 7., okres Semilský. Kněz, jenž křtil: Emanuel Zdobinský, farář. Kmotra svědek: Antonín Boch, rolník v Škodějově č. 31, Marie Nesvatbová, manželka Josefa Nesvatby, rolníka ve Škodějově č. 28.“ FARSKÝ J., *Za rodným bratrem*, s. 16 in *Sborník Dra Karla Farského*

⁴⁹ FARSKÝ J., *Za rodným bratrem*, s. 34

Rodina Farských byla „přísně katolická“⁵⁰. Katolictví v rodině Farských, jak na něj vzpomíná starší syn Josef, bylo poznamenáno obranou proti tehdy se rozmáhajícímu hnutí spiritistů⁵¹. Tatínek pravidelně předčítal z Bible (katolické vydání z roku 1857) a vždy dohlížel na to, aby se celá rodina každý večer modlila bolestný růženec, bez ohledu na únavu nebo pozdní hodinu. „Kristus přec naprosto neřádá od malých dětí a chudáků, aby i oni ještě zbytečně se týrali, byť i jenom obrazně“ píše Josef Farský o svém pohledu zpět na tuto rodinnou zbožnost. Dále vzpomíná, že jako dítě měl „málo přátelské stanovisko k tomuto flagelantství“. Maminka Johana byla katolického smýšlení, ale její katolictví bylo ve srovnání s manželem nevybojné, pasivní, jako její povaha.⁵²

Podkrkonoší, ve kterém malý Karel vyrůstal, formovalo značným způsobem jeho povahu. Autorka jednoho vzpomínkového článku jeho povahu popisuje jako přímou a nepoddajnou, tvrdou a houževnatou, budoucí patriarcha byl prý pravý horský kořen.⁵³ Možná že právě v horách, které byly kulisou jeho dětství, se zrodila jeho svědomitost, touha po upřímném a spravedlivém životě, ale také neschopnost kompromisu, tvrdohlavost a neústupnost.

2.1.2 Studia

Karel chodil do školy do Roprachtic, podle rodinné tradice se měl stát truhlářem po otci. Pan farář ale nakonec tatínka přemluvil: „na řemeslo je jeho hlavy škoda ... dejte ho do Prahy.“⁵⁴ Strýček Josef, u něhož již bydlel starší ze synovců, Josef, se ujal i Karla. V polovině července roku 1892 složil Karel úspěšně přijímací zkoušku na pražské Akademické gymnázium na Františku, kde jeho bratr Josef právě absolvoval kvartu. Na přijímací zkoušky na gymnázium připravila tak dobře překvapivě škodějovská jednotřídka, protože tu malý Karel poslouchal i vědomosti určené starším žákům.

⁵⁰ Tamtéž, s. 32

⁵¹ Spiritismus k nám přišel v 80. letech 19. století z Ameriky, z Trutnovska se šířil po celém podkrkonoší. Byly zakládány kroužky spiritistů, ti vydávali své vlastní časopisy (Hvězda záhrobní, Nové slunce aj.). V časopise Květy začal publikovat své povídky Antal Stašek (advokát ze Semil), r. 1895 byly tyto povídky vydány v knize „Blouznivci našich hor“. Stašek zde líčí osudy prvních českých „duchověrců“. Spiritismus zakládal své učení na víře, že je možné mluvit s duchy zemřelých. Nevěřili již katolické církvi, Ivan Olbracht (syn Antala Staška) shrnul jejich víru takto: „Vláda Boha Otce nad světem skončila posláním Ježíše Nazaretského, panství Boha Syna trvá do dnešního dne, ale nyní přichází chvíle, kdy se vládnutí nad lidstvem ujímá Bůh Duch Svátý, a teprve teď bude dílo boží dokonáno, člověk spasen a na zemi nastane království boží“. *Spiritismus v Podkrkonoší*, <http://mujweb.cz/www/gnom/spiritismus.htm>, 10. července 2006

⁵² Tamtéž

⁵³ PEŠKOVÁ – KOUNOVSKÁ O., *Dr. Karel Farský*, in *Český Zápas*, r. XXII, č. 23, s. 2

⁵⁴ FARSKÝ J., *Za rodným bratrem*, s. 35

Karel absolvoval primu, o prázdninách⁵⁵ mu však zemřel otec a rodina se rozhodla, že Karel musí nechat studii, vrátit se do Škodějova a pomáhat v hospodářství. Nakonec ale zasáhl člen školní rady a Karel ve studiích pokračoval. Prý šel do Prahy nerad, lákala ho představa volnějšího života na hospodářství.⁵⁶ Ve Škodějově s matkou zůstal syn František a ne zcela zdravé dcery Františka a Ludmila. František se později ujal role hospodáře, matka s dcerami odešla na výminek, synové z Prahy velmi často dojížděli pomáhat.

Gymnázium absolvoval Karel roku 1900 s vyznamenáním.⁵⁷ Ve studiu pokračoval v letech 1900 – 1904 na Teologické fakultě univerzity Karlo-Ferdinandovy v Praze.

2.2 Katolický kněz a doktor teologie

2.2.1 Kněz Karel Farský

Svátost svěcení přijal Karel Farský 29. června 1904 v kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, kde sloužil také svou první mši svatou. Stal se kaplanem v Ostrově u Karlových Varů a po roce administrátorem v Perníku v Jáchymova.

Obě farnosti byly převážně německé. O tomto období nemáme skoro žádné zprávy. V Národním archivu jsou složky týkající se farnosti v Perníku⁵⁸, kromě pár dopisů ohledně nástupce dr. Farského však nic podstatného k našemu tématu neobsahují. Sám Farský na toto období ve svých dílech nevzpomíná, ve sbornících se objevují až vzpomínky přátel a žáků z období plzeňského. Můžeme tedy předpokládat, že Karel Farský byl řádný římskokatolický kněz, zatím bez konfliktů s hierarchií.

V roce 1905 vyšel v časopise Eucharistie článek „O častém přijímání věřících, zejména bohoslovcův“. Je to patrně první teologicky zaměřený článek mladého kněze Karla Farského.⁵⁹

⁵⁵ František Farský zemřel 29. července 1893, Karlovi bylo 13 let.

⁵⁶ FARSKÝ J., *Za rodným bratrem*, s. 35

⁵⁷ HLAVNIČKA M., *Dr. K. Farský první patriarcha církve čs.*, in *Český zápas*, r. XXII, č. 23, s. 1

⁵⁸ NAČR, Fond APA III, kart. 1714, č. inv. 702

⁵⁹ TRTÍK Z., *Teologické úvahy*, s. 37

2.2.2 Doktor teologie a učitel

Dne 18. června 1906 jmenoval profesorský sbor c.k. České Theologické fakulty v Praze Karla Farského adjunktem této fakulty s platností od 1. října téhož roku.⁶⁰ Jmenování mělo platnost na dva akademické roky s podmínkou, že Jeho Eminence nejdůstojnější pan kardinál propustí Karla Farského z duchovní správy. Dopis podepsal Dr. Fr. X. Kryštůfek, děkan.⁶¹ K propuštění z duchovní správy patrně došlo, protože 28. prosince 1906 stanovuje c.k. místopředsedství v Království českém adjunktovi Farskému roční plat ve výši 336 K s příkazem pokladně k vyplácení. Opis tohoto dopisu zaslal 29. prosince 1906 na vědomí adjunktovi Farskému prof. Fr. Kordač, děkan.⁶² Po vypršení lhůty bylo adjunktské místo propůjčeno Karlu Farskému na další 2 roky, od 1. října 1908 do 30. září 1910⁶³ a následným dopisem byl určen plat ve stejné výši jako předchozí dva roky.⁶⁴ Od 1. července 1909 byl adjunktovi Farskému plat zvýšen na 1000 K ročně, dopis podepsal Dr. J. Sedláček, děkan.⁶⁵

Patrně roku 1908⁶⁶ začal Farský pracovat na textu, který si připravoval jako svou habilitaci z Nového Zákona. Trápilo ho, jaký zdánlivý rozpor se ukazuje mezi poznatky moderní vědy a tím, jak o počátku vesmíru a života na zemi učí katolická církev.⁶⁷ Názor, že Bible odporuje poznatkům moderní vědy, patřil mezi základní teze modernismu. Proto se pokusil sestavit práci, která byla „pokusem průkazů, že světový biblický názor a nájisto vědecky prokázané kosmologické poznatky moderní nejsou v sobě v poměru tak diametrálního rozporu, naopak, že si až podivuhodně odpovídají, navzájem se doplňující a vysvětlující“⁶⁸. K habilitaci se pro další události však již nedostal. Spis byl dokončen někdy v roce 1914, kdy je v práci datován poslední důležitější odkaz na vědecké objevy.⁶⁹ Později vydal Farský toto dílo pod názvem *Stvoření*, již jako knihu pro nově vznikající církev československou.

⁶⁰ ÚAM, Sign.: A II-30, č. inv. 1172; 1906 VI. 21

⁶¹ Tamtéž

⁶² ÚAM, Sign.: A II-30, č. inv. 1172; 1906 XII. 29.

⁶³ ÚAM, Sign.: A II-30, č. inv. 1172; 1908 VI. 22.

⁶⁴ ÚAM, Sign.: A II-30, č. inv. 1172; 1908 IX. 30.

⁶⁵ ÚAM, Sign.: A II-30, č. inv. 1172; 1909 IV. 2.

⁶⁶ Kaňák datuje počátek tohoto spisu až k roku 1909, který ovšem považuje za rok, kdy dr. Farský přednášel jeden semestr za nemocného prof. Sýkoru. Dr. Farský přednášel však až v letním semestru 1910. Váže-li tedy Kaňák práci na spisu k přednášení dr. Farského místo prof. Sýkory, začal by dr. Farský na spisu pracovat až r. 1910. KAŇÁK M., *Dr. Karel Farský*, s. 105

⁶⁷ KOVÁŘ F., *Před deseti lety*, in *Český zápas*, 1937, č. 23, s. 4

⁶⁸ FARSKÝ K., *Stvoření*, s. 8

⁶⁹ KAŇÁK M., *Dr. Karel Farský*, s. 105

4. prosince 1909 byl Farskému udělen doktorát teologie na základě novozákonní disertační práce „De Divinatione et Magia in Sc. Scriptura“⁷⁰. Zmínka o datu promoce je v dopise generálního vikáře dr. Jana Sedláka ze dne 21. září 1910.⁷¹

Okolo vánoc 1909 měl Farský dost nejasný střet s kardinálem Lvem Skrbenským⁷². Kardinál Skrbenský chtěl zřídit nové gymnázium v Bubenči a počítal zde s dr. Farským jako s profesorem. Farský píše: „Se Skrbenským měl jsem zcela nezaviněné nedorozumění v r. 1909 o rozsah kanonické poslušnosti; jednalo se o založení arcibiskupského nyní jesuitského gymnázia v Bubenči a o studium filosofie, abychom se mohli státi arcibiskupskými profesory. Studoval jsem tehdy matematiku a fysiku. Před vánoci 1909 jsem však kardinálovi S. oznámil, že se toho vzdávám, začež mi vytkl nedostatek kanonické poslušnosti, což jsem si ovšem nenechal líbiti. Při té příležitosti musil slyšeti ode mne víc pravdy velmi nepříjemné, takže jsme se rozešli se zlou.“⁷³ V archivu jsou tři koncepty dopisů dr. Farského, kde se omlouvá a vysvětluje, proč nebude pokračovat v přípravě na profesuru, vrací zapůjčené knihy a poznamenává, že zamýšlené gymnázium neodstraní nedostatek kněžského dorostu, protože nejprve by „bylo třeba provésti revizi bohosloveckého studia“⁷⁴. (Úprava studia v seminářích byla přitom již požadavkem opravných snah Přerovského programu z roku 1907 a znovu zazní v roce 1919 v programu Jednoty československého katolického duchovenstva „Obnova církve katolické“. Stejně tak arcibiskup Kordač považuje za nutné reformovat studium bohosloví a přípravu na kněžství.) Dále se v těchto konceptech Farský ohrazuje proti nařčení, že se „účastnil demonstrací v Praze“⁷⁵. Zda byly dopisy skutečně odeslány, není jisté.

Profesor biblického studia Nového Zákona a vyšší exegeze dr. Jan Sýkora koncem roku 1909 onemocněl a požádal c. k. ministerstvo kultu, aby mohl dr. Karel Farský v letním semestru za něj suplovat. Zachoval se opis dopisu ze 30. dubna 1910, kterým c. k. ministerstvo kultu dodatečně schvaluje pověření adjunkta dr. Farského „suplováním přednášek řečeného profesora za normální substituční plat ... 1920 K (devatenáctsetdvacet) za letní běh 1910, tj. za dobu od 1. dubna do konce července 1910.“⁷⁶

⁷⁰ KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 10

⁷¹ ÚAM, Sign.: A II-30, č. inv. 1171; 1910 IX. 21.

⁷² ThDr. Lev Skrbenský z Hříště, arcibiskup pražský, primas český, kardinál (1863 – 1938). 15. 9. 1899 jmenován arcibiskupem pražským (intronizace 14. 1. 1901). 18. 1. 1916 zvolen arcibiskupem olomouckým, 30. 9. 1920 rezignoval a nadále žil v Krásném Březně. ČÁŇOVÁ E., *Slovník představitelů katolické církevní správy v Čechách 1848 – 1918*, s. 74

⁷³ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 54

⁷⁴ ÚAM Sign.: K 40/866

⁷⁵ ÚAM Sign.: K 40/866

⁷⁶ ÚAM, Sign.: A II-30, č. inv. 1172; 1910 V. 11.

Místo adjunkta na teologické fakultě však dr. Farský vzdal patrně v důsledku sporů s kard. Skrbenským. Dne 21. září 1910 je dr. Farský na základě dosaženého doktorátu ustanoven na místo katechety při c. k. české reálce ve Vršovicích.⁷⁷ Kanonická mise udělená na rok 1910/1911 pro výuku náboženství je podepsána Dr. Karlem Kašparem, kancléřem.⁷⁸ O rok později, 13. září 1911 je pověřen kanonickou misí k zastávání místa učitele náboženství a II. exhortátora na c.k. českém reálném a vyšším gymnáziu na Královských Vinohradech.⁷⁹

Dopisem ze dne 4. srpna 1914 je dr. Farskému, suppl. učiteli náboženství na c.k. II. české reálce na Král. Vinohradech přislíbena kanonická mise a potřebná jurisdikce k vyučování náboženství na II. c.k. české reálce v Plzni.⁸⁰ Královská zemská školní rada pro království České sděluje dne 14. srpna 1914, že „c.k. ministr kultu jmenoval dr. Karla Farského skutečným učitelem při II. státní české reálce v Plzni s právní platností od 1. září 1914“.⁸¹ Služební přísahu složil dr. Farský 18. září 1914 do rukou dr. Bartoše, ředitele II. plzeňské reálky.⁸²

4. listopadu 1914 je ordinariátem ustanoven definitivním katechetou při II. c.k. české reálce v Plzni a je pozván na čtvrtek 12. listopadu 1914 dopoledne do knížecí arcibiskupské konzistoře, aby zde složil vyznání víry a předepsanou přísahu, na jejímž základě mu bude příslušným dekretem udělena kanonická mise.⁸³

Karel Farský se s odchodem do Plzně nechtěl smířit. Dochoval se osamocený dopis ze dne 29. prosince 1914, kterým Knížecí arcibiskupský ordinariát uděluje na základě promování na doktora teologie dr. Farskému vysvědčení o kanonické způsobilosti, aby se mohl ucházet o „místo skutečného učitele náboženství katolického při II. c.k. české reálce na Král. Vinohradech“.⁸⁴ V době obdržení tohoto dopisu však Farský již působí v Plzni. Můžeme se jen domnívat, že usiloval o návrat do Prahy.

Cesta k povolání vysokoškolského pedagoga, stejně jako připravovaná habilitace se ukázaly ztracené. Odchodem z Prahy se mladý katecheta dostal do úplně jiného prostředí.

⁷⁷ ÚAM, Sign.: A II-30, č. inv. 1171; 1910 IX. 21.

⁷⁸ ÚAM, Sign.: A II-30, č. inv. 1171; 1910 IX. 14.

⁷⁹ ÚAM, Sign.: A II-30, č. inv. 1171; 1911 VIII. 8.

⁸⁰ ÚAM, Sign.: A II-30, č. inv. 1171; 1914 VIII. 4.

⁸¹ ÚAM, Sign.: A II-33, č. inv. 1295; 1914 VIII. 14.

⁸² ÚAM, Sign.: A II-33, č. inv. 1295; 1914 IX. 18.

⁸³ ÚAM, Sign.: A II-31, č. inv. 1188; 1914 XI. 4.

⁸⁴ ÚAM, Sign.: A II-30, č. inv. 1171; 1914 XII. 29.

2.3 Katechetou v Plzni

2.3.1 Největší zbrojovka monarchie

Karel Farský přišel do Plzně v době, kdy se tvář tohoto města zásadně měnila. Počátkem první světové války vzrostla potřeba zbrojního.⁸⁵ Plzeňská Škodovka se stala největším výrobcem kanónů a dalších zbraní v rakousko-uherské monarchii.

S konjunkturou průmyslu nastal nekontrolovaný příliv nových pracovních sil. Kromě dělníků kterých zde za války pracovalo cca 60 000 zde bylo na práci i několik tisíc vojáků a váleční zajatci. Počet obyvatel se rapidně zvyšoval, v roce 1915 zde žilo sto tisíc obyvatel⁸⁶ a Plzeň se tak stala druhým největším městem v Čechách.⁸⁷ Město nebylo připraveno na takové množství obyvatel, zmatky v zásobování vedly k hladovým bouřím a mnoha tragédiím.⁸⁸ K dovršení zmatku byla Škodovka a mnoho dalších podniků postaveno pod přímý vojenský dohled⁸⁹. Byla zrušena svoboda osobní, ochrana domácnosti, svoboda tisku, spolčování, veřejného projevu, shromažďování i volnost cestování. V některých oblastech bylo vyhlášeno stanné právo. Celá řada přestupků byla vyňata z moci civilních soudů a předána soudům vojenským, odsouzení za protistátní činnost nebylo nic neobvyklého.⁹⁰

Zmatky v zásobování a obecný nedostatek potravin vedly k hlubokému sociálnímu rozdělení obyvatelstva. To podminilo i kuriózní situaci v otázce národnosti. Touhu Čechů po národní samostatnosti podporovali Němci, Maďaři, Italové, Poláci a další cizinci, kteří zde byli nedobrovolně na práci a připojovali se tak k odporu proti monarchii.⁹¹

Do takto rozdělené Plzně přišel dr. Farský na podzim roku 1914 a zůstal tu více než pět let. Ve své knize *Přelom* popisuje léto roku 1918: „stav obležení, hladovění, bídy, tajeně

⁸⁵ Brzy po vypuknutí války se začala projevovat muniční a zbrojní krize. Plzeňské Škodovy závody do té doby vyráběly zejména námořní děla, v průběhu roku 1914 se však výroba přeorientovala s ohledem na potřeby války. Došlo také k radikálnímu rozšíření výrobního programu, s tím i ke stavbě nových muničních oddělení.

JANÁČEK F., *Největší zbrojovka monarchie*, s. 353. 31. srpna 1916 vyhlásil Paul Hindenburg (Paul Hindenburg von Beckendorf, 2. 10. 1847 – 2. 8. 1934, německý generál, později německý kancléř A. Hitlera.) svůj program totální mobilizace průmyslu (zbrojařského především) i pracovních sil.

⁸⁶ Roku 1840 měla Plzeň 10.000 obyvatel, roku 1910 zde bylo 80.000 převážně českých obyvatel. ČEPELÁK V., *Dějiny Plzně II*, s. 250 - 255

⁸⁷ ČEPELÁK V., *Dějiny Plzně II*, s. 226

⁸⁸ DOUŠA J., *Dějiny Plzně v datech*, s. 126

⁸⁹ To mimo jiné znamenalo, že dělníci nemohli volně rozvázat pracovní poměr, později museli dokonce skládat vojenskou přísahu, podléhali vojenské kázní a vojenským trestním zákonům ČEPELÁK V., *Dějiny Plzně II*, s. 226

⁹⁰ JANÁČEK F., *Největší zbrojovka monarchie*, s. 378

⁹¹ ČEPELÁK V., *Dějiny Plzně II*, s. 230

revoluce, špionáže, dodělávajícího tyranství a teroru, propukajícího entusiasmů čistého vlastenectví i posledních nesmyslných křečovitých konvulsí ničivého Rakouska, na kterém bylo znáti už jasně, že neví, má-li se rozpadnouti klidně nebo ještě pohubit, co se dá“⁹².

2.3.2 Školství v Plzni

Plzeňské školství před první světovou válkou bylo na velice dobré úrovni.⁹³ Zřízení druhé české reálky v Plzni bylo povoleno v roce 1906⁹⁴, prvním ředitelem se stal historik Josef Strnad, který byl nejen pedagog, ale i organizátor plzeňského veřejného života.⁹⁵ Dr. Farský se stal učitelem na počátku války. Musíme si uvědomit, že ve válečné Plzni těžko mohl být „jen“ pedagogem. Válka radikálně změnila rodinné poměry dětí i vlastní funkci škol. Z rodin odešli otcové, mnozí se z fronty nevrátili, studenti trpěli ztrátou blízkých, v domácnostech byla nouze o potraviny, uhlí i oblečení. Některé školní budovy byly obsazeny vojskem nebo z nich byly lazarety.⁹⁶ Školy tedy poskytovaly dětem nezbytné zázemí. Výuka byla samozřejmě na prvním místě, ale byla třeba i vlídnost a pochopení pedagogů, dnes bychom to nazvali psychologickou poradnou, a také čistě materiální pomoc jako ochrana před zimou, nepohodlím a hladem. Školám přispívalo mnoho dobročinných korporací⁹⁷. Ačkoliv byl dr. Farský na reálce jako učitel, jako kněz a citlivý člověk nemohl zůstat vně problémů, které si jeho žáci do třídy každodenně přinášeli.

2.3.3 Pan profesor Farský

Ze vzpomínek žáků i kolegů profesorů můžeme složit obraz pana profesora Farského. Nejcennějším svědectvím jsou tři listy vzpomínek plzeňského žáka Josefa Šoustka, které jsou uchovány v Archivu města Plzně, další vzpomínky žáků i profesorů vyšly ve sborníku

⁹² FARSKÝ K., *Přelom*, s. 3

⁹³ V roce 1907 bylo v Plzni české gymnázium, dvě české reálky, dívčí lyceum, dva učitelské ústavy (mužský a ženský), česká průmyslová škola a obchodní akademie. Bylo zde také devět českých živnostenských pokračovacích škol (dnešní učební obory), rolnicko-mlékařská škola a stavitelská škola. Z výchovných institucí můžeme zmínit sirotčinec, dětská útulna Jesle s lékařským dohledem. Zatím neuskutečněným snem byla plzeňská univerzita. ČEPELÁK V., *Dějiny Plzně II*, s. 204-207

⁹⁴ II. česká státní reálka v Plzni byla zřízena 10. srpna 1906a hned ve školním roce 1906/1907 začalo vyučování v první třídě. Místo učitele náboženství zde bylo od září 1908. *Založení ústavu*, www.mikulasske.cz/www/historie/zalozeni.html

⁹⁵ Josef Strnad plánoval bezplatné večerní kurzy matematiky a fyziky pro železničáře, věnoval se veřejnému životu i vývoji národního a odborného školství v Plzni. ČEPELÁK V., *Dějiny Plzně II*, s. 205

⁹⁶ *Vzpomínka plzeňského žáka na profesora ThDr. K. Farského*, Archiv města Plzně, inv. č. 119, sig. K5028

⁹⁷ Například České srdce, Spolek pro podporování chudé mládeže v Plzni, Feriální osady, Prázdninové družiny školní mládeže a Školní útulny. ČEPELÁK V., *Dějiny Plzně II*, s. 207

uveřejněném rok po Farského smrti⁹⁸ a později jsou uveřejňovány vzpomínky v Českém zápase. Dr. Farský nastoupil na reálku po starším katechetovi V. Houroví, který vyučoval metodou v Rakousku obvyklou, tedy „podle katechismu odříkávat odstavce a trestat nedostatky“.⁹⁹ Katecheta byl „obloustlý, pomešší, mrzutý autoritář a teď přišel za něho vysoký, štíhlý profesor asketické tváře ale velmi živých, hlubokých očí.“¹⁰⁰ „Jsa postavy vysoké, obličej oduševnělého, působil již na pohled mile“¹⁰¹ vzpomíná Jan Khil, inspektor československých drah v Plzni, jehož synovce dr. Farský také učil. Kolega z gymnázia, profesor Josef Brož, vzpomíná, jak dr. Farský dovedl ovlivnit mladé lidi po stránce náboženské i národní, ale nikoli typickým „kantorským“ způsobem, který byl tolik vlastní učitelům tehdejšího Rakouska-Uherska, ale „vždy jen tónem mírným, vážným, avšak úplně přesvědčujícím ... Měl rád své žáky, dopřával jim i volnost projevu a často disputoval s nimi i o věcech, týkajících se úzce jeho výuky.“¹⁰² Často mluvil se žáky otevřeně, nespokojoval se však jen s kritikou, ale míval po ruce radu a náměty, jak by bylo možno věci zlepšit. Dokázal přijmout názor druhého člověka, jakmile byl přesvědčen, že je správný nebo dokonce lepší, než jeho původní.¹⁰³

Všestrannost, se kterou se dr. Farský věnoval nejen výuce náboženství, ale suploval velmi úspěšně i fyziku, udivovala nejen žáky. Brož dále vzpomíná, že dr. Farský jako výborný matematik pomáhal žákům i s domácími úkoly, zajímal se o jejich rodinné a materiální zázemí, zastával se jich ve složitých situacích. Přesto, že dr. Farský umožňoval žákům volnost v tehdejší školské nevidanou, „žáci se neodvážili zneužívat jeho dobroty. Hoši milovali svého katechetu a on miloval je.“¹⁰⁴ Zdůrazňoval cenu pravdy a čestnosti, když se žáci k prohřeškům přiznali, odpouštěl rád.

Žáci i kolegové vyučující vzpomínají na jeho nedělní exhorty, kdy „všichni v tichosti a soustředění naslouchali klidné, ale sugestivní řeči s náboženským thematem, ale vždy proložené filosofickými a literárními vložkami.“¹⁰⁵ Přednášky o křesťanské morálce doplňoval vždy příběhy z praktického života.¹⁰⁶ Náboženství vyučoval zejména ve vyšších třídách v souvislosti s českými dějinami, často připomínal náboženské boje v naší historii.

⁹⁸ Sborník Dra. Karla Farského vyšel r. 1928 jako kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé, uspořádal F. Pokorný.

⁹⁹ *Vzpomínka plzeňského žáka na profesora ThDr. K. Farského*, Archiv města Plzně, inv. č. 119, sig. K5028

¹⁰⁰ Tamtéž

¹⁰¹ KHIL J., *Z pode jha k přelomu*, in *Sborník Dra. Karla Farského*, s. 69

¹⁰² BROŽ J., *Dr. K. Farský na II. české reálce v Plzni*, in *Sborník Dra. Karla Farského*, s. 65

¹⁰³ HLAVNÍČKA M., *Dr. K. Farský první patriarcha církve čs.*, in *Český zápas*, r. XXII, č. 23, s. 1

¹⁰⁴ BROŽ J., *Dr. K. Farský na II. české reálce v Plzni*, in *Sborník Dra. Karla Farského*, s. 65

¹⁰⁵ *Vzpomínka plzeňského žáka na profesora ThDr. K. Farského*, Archiv města Plzně, inv. č. 119, sig. K5028

¹⁰⁶ Tamtéž

Jeho přednášky byly mnohem hlubšího rozsahu, než stanovovaly osnovy předmětu, vyžadoval aktivní spolupráci žáků. Upozorňoval, že mnoho lidí posuzuje náboženství podle toho, co se naučili ve škole, a potom už si nepřečtou jedinou knihu o náboženství, zatímco v jiných oborech se vzdělávají dál. Neznalost potom vede k nesprávným závěrům, k nepochopení a vlažnosti. Zapomínají na sílu a útěchu znalosti Bible.¹⁰⁷ Často vysvětloval základní myšlenky Bible na pozadí moderní vědy. Nevyhýbal se ani otázkám sociálním, mluvil o majetku církve i o tom, jak souvisí celibát s udržením hospodářského vlivu církve.¹⁰⁸

8. února 1915 byl dr. Karlu Farskému, učiteli na II. reálce v Plzni udělen profesorský titul a byl definitivně potvrzen v učitelském úřadě.¹⁰⁹ Kromě uvedeného dopisu není o této události žádná zmínka, dopis je však dokladem, že práce dr. Farského v Plzni byla oceňována nejen žáky a kolegy, ale i c.k. zemskou školní radou pro království České.

2.3.4 Dr. Farský ve veřejném životě

Dr. Farský žil v Plzni dost skromně, neměl ani domácnost s hospodyní, nerad se nechával obsluhovat¹¹⁰, žil sám, sám si vařil, nakupoval jako ostatní v dělnickém konzumu.¹¹¹ V tehdejší sociálně rozdělené Plzni se tedy přidal na stranu chudých, ačkoliv jako kněz určitě mohl využít mnohé výhody. Byl uznávanou autoritou z hlediska pedagogického, odborného i společenského; kromě výuky na reálce se věnoval i publikační činnosti, psal pro časopisy *Český Západ*, později *Český deník* a *Národní listy*. Témata jeho prací byla vědecká i popularizační, vážná i humoristická, politická i výchovná. Do jeho článků často zasahovala cenzura.¹¹² Proti rakouskému vlivu držel zejména místní katolický list *Český Západ* na straně českého vlastenectví.

Prostřednictvím Jana Khila se stal členem Občanské besedy¹¹³, kde se scházivali plzeňští vlastenci a „myslívalo se hodně nahlas“.¹¹⁴ Členové Občanské besedy měli původně k dr. Farskému nedůvěru, byl kněz a tím reprezentant rakouské strany, byla válka, mohl to být špeh a hrozila perzekuce. Brzy se ale přesvědčili, že Karel Farský patří k nim. On sám často

¹⁰⁷ *Vzpomínka plzeňského žáka na profesora ThDr. K. Farského*, Archiv města Plzně, inv. č. 119, sig. K5028

¹⁰⁸ Tamtéž

¹⁰⁹ ÚAM, Sign.: A II-33, č. inv. 1295; 1915 III. 5.

¹¹⁰ HLAVNÍČKA M., *Dr. K. Farský první patriarcha církve čs.*, in *Český zápas*, r. XXII, č. 23, s. 1

¹¹¹ KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 12

¹¹² KHIL J., *Z podejha k přelomu*, in *Sborník Dra. Karla Farského*, s. 70

¹¹³ Občanská beseda byla v Plzni založena 13. dubna 1869. Program spočíval v práci kulturní a humanitní pro obyvatelstvo Pražského předměstí, pro rozkvět města Plzně a celého národa. V době, kdy se zapojil do práce dr. Farský, zde bylo silné vlastenecké cítění a patriotismus. ČEPELÁK V., *Dějiny Plzně II*, s. 115

¹¹⁴ KHIL J., *Z podejha k přelomu*, in *Sborník Dra. Karla Farského*, s. 69

říkával, že v Besedě našel druhý domov.¹¹⁵ Přednášel členům o historii, politice, fyzice i astronomii, jeho znalosti byly obdivuhodné. Vlasteneckými projevy a svými bystrými postřehy boural Rakousko. Uměl velmi dobře rusky, pomáhal plzeňským rodinám v korespondenci se zajatými příbuznými.¹¹⁶ V Besedě se však nejen povídalo a psalo, dr. Farský organizoval pomoc vojákům, kteří byli přivázeni z bojišť, odvážně mluvil na pohřbu jednoho studenta o nekřesťanskosti a nelidskosti války, což bylo v dané situaci velmi nebezpečné.¹¹⁷

Přes mnoho povinností v Plzni vždy našel čas na návštěvy do Prahy za bratrem JUDr. Josefem Farským a do rodného Škodějova za maminkou a sourozenci. Ve Škodějově se z pana profesora stával sedlák, který pečoval o hospodářství se stejným západem, jako mluvil o vlastenectví.¹¹⁸

2.3.5 Publikační činnost na sklonku války a konflikt s prof. Kordačem

Od roku 1917 začal dr. Farský často přispívat do místního tisku také politickými články. Pro vlastenectví a patriotismus se brzo dostal do sporů s církevními představenými v Praze. Na jaře r. 1918 napsal kaplan Havelka jako redaktor Českého Západu článek, kterým se snažil přiblížit arcibiskupa Huyna¹¹⁹ Čechům. Prý není Němec, je Belgičan a dobře mluví česky. Ostatní tehdejší tisk reagoval dost ostře, protože pražský arcibiskup Huyn dobře česky nemluvil a v otázce národnosti byl nanejvýše neutrální. Věci na pravou míru chtěl uvést dr. Farský svým fejetonem s omluvou redaktora, který chtěl umývat mouřenína inkoustem.¹²⁰

Redaktor Havelka dostal za tuto zmínku těžce vyčítavý dopis tehdejšího prof. Kordače s upozorněním, že „nahore“ jsou takovým článkem v katolickém tisku velmi pobouřeni,

¹¹⁵ Tamtéž, s. 69

¹¹⁶ KAŇÁK M., *Dr. Karel Farský*, s. 53

¹¹⁷ KHIL J., *Z podejha k přelomu*, in *Sborník Dra. Karla Farského*, s. 69

¹¹⁸ Tamtéž, s. 71

¹¹⁹ ThDr. PhDr. Pavel Huyn, arcibiskup pražský, primas český. Nar. 17. 2. 1868 v Brně, zemřel 1. 10. 1946. Pocházel z poněmčené šlechtické rodiny belgického původu. Gymnázium studoval v Innsbrucku, filozofii v Římě, teologii v Innsbrucku, vysvěcen 7. 6. 1892 v Innsbrucku. Tamtéž dále studoval, následuje studium církevního práva v Římě. Jako kněz působil v brněnské diecézi: od roku 1899 jako kaplan v Prostoměřicích a Křtěnicích, 1901 farář v Běhařovicích, 14. 5. 1904 biskup brněnský (svěcení 4. 10. 1904), 4. 10. 1916 arcibiskup pražský (7. 11. 1916 intronizace v Praze). Po skončení války a po vyhlášení Československé republiky odjel na popud nunciatury do Švýcarska. Na základě listu od papeže Benedikta XV. rezignoval v roce 1919 na pražský arcibiskupský stolec. *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994*, s. 339 – 340; ČÁŇOVÁ E., *Slovník představitelů katolické církevní správy v Čechách 1848 – 1918*, s. 36

¹²⁰ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 6

posílají takové věci pryč do Vídně.¹²¹ Zde je patrně první, zatím ještě nepřímý konflikt dr. Farského s pozdějším pražským arcibiskupem Kordačem.

V letech 1915 – 1916 připravil Farský dvě učebnice pro vyučování náboženství na středních školách: Věrouka a Mravouka. O těchto rukopisech, ani o jejich posouzení se nepodařilo najít v archivu Arcibiskupství pražského doklad. Kadeřábek píše, že oba spisy vydávají svědectví pokrokového a vzdělaného kněze, citlivého pro znamení doby, zasaženého humanitními proudy. Je zde také patrný vliv encykliky *Rerum novarum* z roku 1891. Lev XIII. touto encyklikou vzbudil v dr. Farském naději, že se církev bude účastnit na sociálních proměnách evropské společnosti.¹²² Velkou pozornost zde věnoval dr. Farský také husitské době, především M. J. Husovi a Petru Chelčickému. Učebnice předložil k posouzení, byly však odmítnuty: pražské arcibiskupství vrátilo rukopisy s tím, že příslušná komise je neuznala za vhodné pro výuku náboženství katolických studentů.¹²³ Vytýká se zde Farskému nevhodný metodický postup a dobově příliš průhledný protiválečný postoj.¹²⁴ Kaňák vidí hlavní problém této učebnice nejen v protiválečném postoji, ale také ve zřejmém nesouhlasu s orientací církve k Rakousku, z toho vyplývajícími otázkami o původu a závaznosti církevního příkazu a Božího zákona, jako by Farský sympatizoval s modernistickými teology.¹²⁵

2.3.6 Vlastenec Farský

Od počátku roku 1918 zesílily v Praze vlastenecké akce. Dr. Farský se s radostí účastnil manifestačních projevů proti rakousko-uherské monarchii, které byly pořádány zejména na koncertech Emmy Destinové. Spolu s přáteli jezdil na tyto akce do Prahy a v Plzni o nich potom nadšeně vyprávěl. 19. února 1918 byla při oslavách výročí Národního divadla (1968 – 1918) přítomna delegace slovanských národů, nejvíce bylo Slováků, oslava končila zpěvem „Kde domov můj“. Tyto slavnosti prakticky navazovaly na Tříkrálovou deklaraci z 6. ledna 1918¹²⁶, která žádala samostatnost českých zemí a odvolávala se na historii státu. Asi

¹²¹ Tamtéž

¹²² KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 12

¹²³ Tamtéž, s. 13

¹²⁴ KAŇÁK M., *Dr. Karel Farský*, s. 108 - 109

¹²⁵ Tamtéž, s. 110

¹²⁶ Shromáždění tzv. generálního sněmu v Obecním domě v Praze (poslanců říšské rady a zemských sněmů Království českého) přijalo tzv. tříkrálovou deklaraci, zdůrazňující požadavek sebeurčení národů a spojení českých zemí se Slovenskem. Autorem byl A. Rašín. Vláda dokument jako "velezrádný" konfiskovala, přesto se deklarace rychle rozšířila mezi lidmi. ČAPKA F., *Dějiny zemí koruny české v datech*, s. 605

nejvýznamnější byla oslava prvního máje 1918, které se na společné oslavě sociálních demokratů a národních socialistů v Praze účastnilo zhruba sto tisíc občanů¹²⁷ a po ní následoval koncert Emmy Destinové ve Smetanově síni, konaný pod záminkou výročí Národního divadla. Tento koncert, kterého se Farský s přáteli účastnil, se stal manifestací touhy po osvobození od rakouské nadvlády.¹²⁸

V článku „Historické či přirozené“, který byl uveřejněn 3. května 1918 v Českém Západě vyslovuje dr. Farský požadavek samostatného svrchovaného československého státu a považuje ho za přirozený a z historického vývoje vyplývající jako nutný.¹²⁹ Z článku vysvítá nadšené vlastenectví na jedné straně a odpor k cizímu rakušáctví na straně druhé, Farský se zde bouří proti klerikalismu spojenému s monarchií.

2.3.7 Návštěva arcibiskupa ThDr. Pavla Huyna v Plzni - biřmování

Vizitace arcibiskupa ThDr. Pavla Huyna byla ohlášena 10. června 1918 a měla trvat celý měsíc, přestože státní i církevní úřady arcibiskupa žádaly, aby návštěvu odložil, pro situaci v Plzni nebyla přítomnost rakouského hodnostáře kvůli hladovým bouřím a stávkám přijatelná.¹³⁰ Arcibiskup byl německý šlechtic, za dobu svého působení jako biskup brněnský se projevil jako horlivý a velmi vzdělaný pastýř. V roce 1907 schválil družinu sester rafaelek, roku 1909 svolal do Brna první diecézní synodu a do diecéze uvedl nová řeholní společenství redemptoristů, salvatoriánů, eucharistiánů, obutých karmelitánů a oblátů Panny Marie. V roce 1913 během návštěvy Ad limina dosáhl u papeže Pia X. ústní svolení k založení budoucí kongregace sester Těšitelek Božského Srdce Páně¹³¹. Úkolem této kongregace bylo ošetřování opuštěných nemocných¹³². Sám Pavel Huyn se již v mládí zasvětil Božskému Srdci Ježíšově (1895) a v jeho duchovním životě měla přední místo myšlenka na smír a rozjímání o Getsemanech.¹³³ Jeho zásluhou vyšel nový obsáhlý kancionál „Cesta k věčné spáse“.¹³⁴ Pražským arcibiskupem byl jmenován 4. října 1916. V této volbě značně rozhodoval jeho prorakouský postoj, ve sborníku Pražské arcibiskupství 1344 – 1994 dokonce čteme, že

¹²⁷ ČAPKA F., *Dějiny země koruny české v datech*, s. 608

¹²⁸ *Vzpomínka na 1. máj 1918 in Český zápas*, 1978, č. 18, s. 235

¹²⁹ *Historické či přirozené*, in *Český západ*, 3. 5. 1918

¹³⁰ Prý o to žádal i již zmiňovaný okr. hejtman, místodržitelství rada Dvořák, který jindy proslul nepřístupnou tvrdostí, kdy dal střilet do stávkujících. *Právo národa*, II, 1919, č. 6, s. 113

¹³¹ K oficiálnímu schválení došlo 3. prosince 1915. KOLÁČEK J., *Rosa*, s. 358

¹³² KOLÁČEK J., *Rosa*, s. 112

¹³³ Tamtéž, s. 168

¹³⁴ *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994*, s. 339 - 340

předchozí pražský arcibiskup, Lev Skrbenský, musel odejít do Olomouce právě proto, „aby na odbojné Čechy přišla pádnější ruka brněnského biskupa Huyna“.¹³⁵

Z tohoto líčení vysvítá, že muselo nutně dojít ke konfliktu. Tato „pádnější ruka“ nebyla v Plzni vítanou návštěvou: vážený arcibiskup, plný horoucí zbožnosti, ale také zástupce rakouské hierarchie a šlechty, vždy nákladně oblečený, v automobilu nebo chodící pod nebesy. On sám neviděl na svém jednání nic špatného (naopak dobově bylo naprosto v pořádku). Hned po svém příjezdu se však arcibiskup nevědomky přiřadil k nepřátelské skupině, tedy k nenáviděným představitelům monarchie. Sám si to patrně neuvědomoval a nebyl nikdo, kdo by ho upozornil. Mnozí, zejména Farský, brali jeho povýšené chování jako provokaci. Sám Farský popisuje Huyna jako člověka ne hloupého, naopak dost chytrého, rafinovaně vypočítavého a prohnaného, přitom podezřívavého despotu.¹³⁶

Je třeba ještě připomenout, že Pavel Huyn se jako dobrý arcibiskup staral i o české zájmy. Byl to právě on, kdo si z Říma vyžádal povolení v dny svátku českých světců sloužit votivní mši v katedrále sv. Víta. Díky tomuto kroku se začala v Čechách obnovovat úcta ke svatému Vojtěchovi, votivní mše si vzali na starosti břevnovští mniši.¹³⁷

Berme tedy následující vylíčení konfliktů Farského a Huyna jako řetězec neporozumění, nešťastných shod okolností, každý z nich měl svůj svět a své způsoby jednání a tyto světy a způsoby se katastrofálně nasetkaly.

Dne 12. června 1918 biřmoval arcibiskup Huyn na reálce, kde učil dr. Farský. Došlo k incidentu, kdy se studenti během kázání smáli. Po biřmování byl dr. Farský jako jejich profesor povolán, aby podal vysvětlení. Snažil se studenty omlouvat, že jsou mladí, při biřmování byli celí šťastní z dárků, v šedi války zažili svůj kousek štěstí. Arcibiskup naproti tomu konstatoval, že mezi žáky panuje špatný duch a bude nutno záležitost předat zemské školní radě k prošetření. Špatný duch na škole znamenal vlastenecké myšlenky, patriotismus, a dr. Farský si byl moc dobře vědom toho, že jeho žáci a Plzeňští občané vůbec, jsou vlastenci. Závěrem rozmluvy dostal dr. Farský za úkol, aby vyšetřil událost mezi studenty. Na rozloučenou řekl dr. Farský arcibiskupovi, že ví, proč se studenti smáli: jeho špatné češtině.

¹³⁵ *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994*, s. 338

¹³⁶ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 7

¹³⁷ OPASEK A., *Dvanáct zastavení*, s. 92

Nato byl povolán kanovník Kašpar, aby dosvědčil, že arcibiskup mluví krásnou češtinou a dr. Farský vyhozen ze dveří.¹³⁸

Ačkoliv máme záznam této události jen ve vlastní knize dr. Farského a líčení může být subjektivní, základní problém je více než zřejmý: studenti se smáli, ale zatímco to byla spíše rozdováděnost a uličnictví, arcibiskup si to vyložil jako urážku svého majestátu. (Tato situace se mezi studenty a jejich přednášejícími opakuje dodnes nejen v církvi.) Kanovník Kašpar naproti tomu podává svědectví, že všichni se chovali vzorně, jen asi šest hošíků se smálo, a to by jim prý nikdo ani ve škole netrpěl. Arcibiskup Huyn mluvil česky dobře, Farský chtěl prý jen vyprovokovat Huyna.¹³⁹ V Právu národa se na toto téma strhla polemika článků, některé pro, jiné proti, dnes už asi těžko zjistíme, jak incident probíhal ve skutečnosti.

„Může něco takového přispěti ku zdárnému působení kněze pro církev? Jak vypadá pak ta církev? A jak její učitel náboženství, profesor, může ještě někde působiti pro ni ... Neměl jsem vztek, jen žal mně lehl na duši. Vždyť jsem tolik set a tisíců studentů s tou církví léta smiřoval ...“¹⁴⁰ Takto vyjádřil dr. Farský své pocity po schůzce s arcibiskupem. Hned další den začalo vyšetřování. Z protokolu vyplývá, že žáci se smáli češtině a z větší části spíše prázdnotě a věcné ubohosti projevu arcibiskupa¹⁴¹, který opakoval fráze; nesmál se jeden nebo dva, smáli se všichni, dokonce i kmotři a někteří kněží. Protokol o vyšetření události dal dr. Farský k dispozici kanovníku Kašparovi, aby ho předal arcibiskupu Huynovi, jedno vyhotovení zůstalo na škole a jedno si nechal dr. Farský u sebe. Protokol v plném znění je otisknut v jeho knize *Přelom*¹⁴².

2.3.7 Četníci ve škole

Na 21. června byla ohlášena další návštěva arcibiskupa Huyna na reálce, kde učil dr. Farský. Khil ve svých vzpomínkách píše, že do školy doprovázeli arcibiskupa četníci: „Viděl jsem z okna svého bytu, jak vystoupil z automobilu, lid se kupil, spousta dětí obklopovala vozidlo a povykovala. Pak se dostavilo asi 6 četníků, kteří v plné zbroji vedli arcipastýře do školy, aby se mu nic nestalo – od školáků.“¹⁴³ Zkouška z náboženství měla probíhat tak, že komise projde jednotlivé třídy a prozkouší studenty, aby kontrolovala úroveň jejich

¹³⁸ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 15 - 17

¹³⁹ K., *odpovědi na obranu arcibiskupa Huyna*, in *Právo národa*, II, 1919, č. 6, s. 115

¹⁴⁰ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 18

¹⁴¹ Tamtéž, s. 25

¹⁴² Tamtéž, s. 21 -25

¹⁴³ KHIL J., *Z pode jha k přelomu*, in *Sborník Dra Karla Farského*, s. 72

vědomostí. V čele komise šel arcibiskup Huyn, členové: kanovník Kašpar, ceremonář Vošahlík (všichni tři v bohoslužebném oděvu), farář Bárta, ředitel školy Bartoš a profesor náboženství dr. Farský. Jakmile komise vstoupila do třídy Ia, zaklepal někdo na dveře. Dr. Farský šel otevřít, stál tam „v plné zbroji četnický válečný strážmistr p. Horek ... bajonet nasazený, a vzdávaje pozdrav, hlásil mně: Je nás tu prosím šest, jsme v kreslímě ... oni prý chtějí p. arcibiskupa vypískat.“¹⁴⁴ Celou návštěvu arcibiskupa tedy „jistilo“ šest četníků s bajonety. Dr. Farský byl otřesen. Píše, že „takovými prostředky moci věru nevládl ani sám Kristus“¹⁴⁵.

Dovolím si nyní delší citaci, neboť tato slova jsou určující pro další život budoucího patriarchy, nyní zlomeného katolického kněze, který už nevidí východisko: „Touto příhodou zlomilo se ve mně všecko. Já začal si uvědomovati od té chvíle rozdíl mezi křesťanstvím a církví, mezi Kristem a římským biskupem, mezi evangeliem, které lidem máme hlásati a jejich život oradostňovati, a mezi panovačným karabáčnictvím, které k udržení svého panství římský biskup dává lidem vnučovati. Tam začalo dílo církve československé pracovati o mně a o něm i já. Co následovalo potom, střelení do dětí, chování církevních úřadů k zastřeleným ... to všecko mně jen a jen utvrzovalo v mém novém způsobu nazírání a nutilo k důkladnějšímu propracování ideovému.“¹⁴⁶

2.3.8 Tragédie 21. června 1918

Odpoledne po návštěvě arcibiskupa Huyna na plzeňské reálce došlo na nedaleké Koterovské třídě k tragédii, jaké se za války bohužel stávají. Hladové děti začaly brát chléb z vozu, který ho právě dovezl do pekařství.¹⁴⁷ Nešťastnou náhodou byl nablízku vojenský oddíl a došlo ke střelbě. Pět dětí ve věku od deseti do čtrnácti let bylo zabito - dva chlapci byli mrtví na místě, další tři vykrváceli v nemocnici, zraněni byli i lidé u oken nebo dělník na ulici, zraněných bylo asi dvanáct.¹⁴⁸ Ihned bylo vyhlášeno stanné právo

Pohřeb dětí se stal masovou demonstrací. Děti byly pohřbeny za zpěvu písně Kde domov můj na ústředním hřbitově v Plzni, bez účasti kněze. Děti prý útočily na vojáky,

¹⁴⁴ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 30

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 31

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 31 - 32

¹⁴⁷ DOUŠA J., *Dějiny Plzně v datech*, s. 190, LAŠTOVKA V., *Květiny v tratolišti krve*, in *Plzeňský deník*, roč. 7, s. 19

¹⁴⁸ ČEPELÁK V., *Dějiny Plzně II*, s. 228

ohrozily monarchii, proto neměly církevní pohřeb.¹⁴⁹ Arcibiskup Huyn byl přítomen v Plzni, na pohřeb však nepřišel, politicky asi ani nemohl. Dr. Farský tehdy nebyl knězem ve farní správě, vzpomíná ale, jak ho mrzelo, že si předem nezažádal o oprávnění provést pohřby; netušil, že z 9 plzeňských kněží nebude nikdo ochoten se takového obřadu ujmout.¹⁵⁰

2.3.9 První exhorta po převratu

Ve vzpomínkách kolegy prof. Josefa Brože se zachovala promluva dr. Farského, kterou přednesl první neděli po převratu r. 1918. Dr. Farský zde vyložil před žáky i kolegy profesory „celé své kredo českého náboženství, výsledek to nejen českého národního, ale i čistého náboženského smýšlení a přesvědčení“¹⁵¹. Mluvil o úkolu náboženství v kultuře, o tom, jak myšlenka náboženství oživila náš národ za předchůdců Husových, za Husa, jak rostla a vzmáhala se touha po pravdě, mluvil o Žižkovi, Rokycanovi a Jiřím z Poděbrad; připomněl, jak náboženství působilo na českou kulturu skrze významné představitele českobratrské církve, zejména zmínil Komenského. Prof. Brož se domnívá, že již při této promluvě „měl dr. Farský již svůj veliký úkol apoštolský připravený a oči otevřené“¹⁵².

Ze studia pramenů i literatury vyplývá, že právě v Plzni uzrálo v dr. Farském odhodlání hledat východisko z nelehké situace české církve v reformách. Ještě sice netušil, že se nakonec stane patriarchou nové církve, byl si ale určitě jist, že ke změnám dojít musí. Přiblížit Krista lidem bylo jeho jediné přání, k tomu směřoval celý svůj život, ať už jako pedagog, člen diskusního kroužku, římskokatolický kněz, nebo pomocník v plzeňském lazaretu.

2.3.10 Poznámka – volba arciděkana v Plzni

28. ledna 1919 proběhla volba nového arciděkana. 25 přítomných se vyslovalo pro Antonína Havelku, šest hlasovalo pro Farského. Do funkce byl Havelka uveden s účinností od 1. dubna téhož roku.¹⁵³ Je možné se setkat s názorem, že dr. Farský zanevřel na římskokatolickou církev právě proto, že nebyl zvolen arciděkanem. To není příliš pravděpodobné. Sám Farský k tomu píše, že se ucházel o místo arciděkana „na nátlak členů zastupitelstva a městské rady.“¹⁵⁴ Na sklonku roku 1918 už Farský jistě směřoval zpátky do

¹⁴⁹ LAŠTOVKA V., *Květiny v tratolišti krve*, in *Plzeňský deník*, roč. 7, s. 19

¹⁵⁰ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 41

¹⁵¹ BROŽ J., *Dr. K. Farský na II. české realce v Plzni*, in *Sborník Dra. Karla Farského*, s. 66

¹⁵² Tamtéž

¹⁵³ DOUŠA J., *Dějiny Plzně v datech*, s. 211

¹⁵⁴ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 65.

Prahy, kde se chtěl podílet na církevních reformách, navštěvoval již setkání Jednoty a stál za jejím programem. K těmto aktivitám dr. Farského v Praze se dostaneme v následující kapitole.

2.4 Přelom

2.4.1 „Je rozdíl mezi Kristem a římským biskupem...“

Sledovali jsme až potud život Karla Farského, abychom snáze pochopili, jak dospěl k zásadnímu rozhodnutí: je rozdíl mezi křesťanstvím a církví, mezi Kristem a římským biskupem. Jaké okolnosti vedly až k tomuto rozhodnutí?

Při studiu Nového Zákona (na katolické teologii!) se Farský velmi pečlivě věnoval otázce papežství nejen z hlediska biblického, ale i historického. Pod pseudonymem Pavel Nemo vydal později knihu *Papežství a národ český*¹⁵⁵, kde z důkazů z Písma vyvozuje, že apoštol Petr nikdy nebyl v Římě, ale byl poslán do Samaří¹⁵⁶ a později odešel do Egypta¹⁵⁷. Tradici, že křesťanská církev v Římě spočívá na Petrovi a Pavlovi považoval za stejnou legendu, jako o založení Říma Romulem a Remem.¹⁵⁸ Kniha je v podstatě přehledem nešvarů, které se děly okolo papeže a římské stolice v průběhu staletí, Farský zde podává obraz papežství jako instituce, které šlo vždy jen o moc a vlastní prospěch, zcela opomíjí postavy dobrých papežů.

Papežství odmítá jako legendu ve službě touhy po moci a tím relativizuje poslušnost hierarchii jako takovou. Hlavou církve je Kristus, jemu je všechno podřízeno a láska ke Kristu a horlivost pro Něj je nad všechno ostatní; a pokud církev jako instituce brání lepšímu poznání Krista, nemá opodstatnění. Takto tvrdě mluví ve svých postilách a staví se proti „církevnímu konfesionalství“¹⁵⁹: „Žádné vyznání víry, žádná konfese, žádný symbol, žádné věruju nemá náboženské ceny, pakli člověk není náboženstvím proniknut vnitřně. A průkazem vnitřního náboženského přesvědčení jsou skutky“¹⁶⁰.

¹⁵⁵ NEMO P., *Papežství a národ český*, první vydání r. 1919

¹⁵⁶ Sk 8,14

¹⁵⁷ 1 Pt 5,13

¹⁵⁸ NEMO P., *Papežství a národ český*, s. 16

¹⁵⁹ Postila z 26. neděle v mez., in *Český zápas*, 1922, č. 47, s. 1

¹⁶⁰ Tamtéž

2.4.2 Církev vládnoucí

„K Římu a jeho víře jsme nepřilnuli, na svou starou víru zatím namnoze zapomněli, a pro náboženství vytvořili jsme si pojem, že je to souhrn obřadních formalit hodně zbytečných, jejichž dobrého významu prostřední člověk nechápe, jichž však slušno a záhodno dbáti každému pořádnému rakouskému občanu.“¹⁶¹ V knize *Zpode jha* vykřičí Farský své zoufalství nad církví, která je neustále ve vleku mocenských vlivů Říma. Mluví-li o „naší staré víře“, má na mysli křesťanství „slovanské a české“¹⁶², které přinesl Cyril s Metodějem a které bylo v zárodku ušlapáno právě německým křesťanstvím podporovaným Římem.¹⁶³

Farský jako teolog a jako katolický kněz dochází k závěru, že pokud instituce papežství nepochází od Krista ani od apoštola Petra, ale z pozdější tradice a ještě k tomu přinesla tolik hříchů, není třeba ji respektovat. Utíká se k modelu prvokřesťanských obcí, kde „starší a jáhnové nebyli pány nad obcí křesťanskou, nýbrž jen rádci a pomocníci.“¹⁶⁴ Z toho tedy pramení jeho postoje k církvi jako instituci, k arcibiskupu Huynovi i Kordačovi. Myšlenku, že je rozdíl mezi křesťanstvím a církví, mezi Kristem a římským biskupem lze považovat za první rozhodný krok od římskokatolické církve, zatím ještě do neznáma. Církev už nenazývá církví Kristovou, ale církví vládnoucí; církev už mladému knězi není domovem, ale nechtěnou panovnicí. „Hotov rozejít se s církví vládnoucí, stál jsem před ohromnou otázkou: Kam nyní a co tam?“¹⁶⁵

2.4.3 Nekompromisní horal

Farského osobu nejlépe charakterizuje hluboká láska ke Kristu a k pravdě. Touží po návratu horoucí zbožnosti apoštolských dob, jako katolický kněz těžce prožívá vlažnost, s jakou jeho farníci plní své náboženské povinnosti, ale nehoří jim srdce. Z katastrofálního stavu „matrikového katolictví“ viní samu církev, která nerozumí člověku a lidé nerozumí církvi. Je přesvědčen, že je třeba udělat doslova všechno pro oživení zbožnosti.

V těchto úvahách hraje důležitou roli jeho povaha. Autorka jednoho vzpomínkového článku ho popisuje jako přímého a nepoddajného, tvrdého a houževnatého, byl to prý pravý

¹⁶¹ FARSKÝ K., *Zpode jha*, s. 9

¹⁶² Tamtéž, s. 7

¹⁶³ Dále tuto myšlenku rozvíjí a předkládá ideu duše československé, viz kapitola 3.

¹⁶⁴ NEMO P., *Papežství a národ český*, s. 17

¹⁶⁵ FARSKÝ K., *Přelom. Vzpomínkové Feuilletony k dějinám CČS z r. 1918 – 1920*, s. 62

horský kořen.¹⁶⁶ Ze všech Farského knih i rukopisů vysvítá upřímnost v jednání, ale i neschopnost kompromisu jako důsledek této upřímnosti za každou cenu a snahy vyřešit vše hned. Byl plný lásky a porozumění k prostému člověku; vůči sobě a vůči církvi byl nesmírně tvrdý a náročný. Jeho svědomitost v hledání pravé zbožnosti a dobrého života vedla ke konfliktům, a přitom mnoha z nich se dalo předejít smířlivostí. Jakmile byl přesvědčen, že usiluje o správnou věc, neměl pochopení pro stanovisko protistrany, byl tvrdým bojovníkem, nejednal v rukavičkách. Jeho střety s hierarchií byly prakticky neodvratitelné. Měl často pravdu, ale prosazoval ji bez sebemenší špetky diplomacie. Neřekla bych, že se jednalo o nedostatek pokory, spíše o přebytek horlivosti. Rutrle připomíná jeho romantismus, někdy naivní snílkovství, že přece všechno dobře dopadne a papež nakonec jeho práci ocení.¹⁶⁷

Bohužel se u Farského objevuje až nedospělé prožívání konfliktu. V knize *Přelom* zaznamenává svou roztržku s arcibiskupem Huynem při rozmluvě o smíchu studentů během biřmování. Píše, že Huyn byl útočný, on byl tedy také. O konci rozmluvy zmiňuje: „Ta rozmluva mě už začínala bavit. Měl jsem pomalu dojem, že mám Huyna, kde jsem jej chtěl mít.“¹⁶⁸ Ačkoliv byl Farský z této události zničený a nešťastný, při rozhovoru si Huyna řádně vychutnal a možná konflikt ještě trochu „přiživil“. Je zvláštní, že tak vzdělaný a moudrý člověk, duchovně jemný a vnímavý, se začíná chovat jako malé dítě, jakmile se někdo dotkne jeho ega. Nedokázal se ovládnout, nebyl diplomatem.

2.4.4 Přelom – není cesty zpět

Farský řeší svízelnou situaci římskokatolického kněze, který církvi nerozumí a nechápe její postoje, a zároveň vidí společnost, která se církvi také postupně odcizuje. Jako vlastenec očekává změnu postojů církve při vzniku Československé republiky, jako teolog postupně neguje základní rysy církve jako instituce (papežství, hierarchické uspořádání), jako kněz pláče nad nedostatkem vroucí zbožnosti. Odmítá „církve vládnoucí“ a pokládá si otázku: „Kam nyní a co tam?“¹⁶⁹

V té době patrně každý vzdělaný člověk vnímal krizi, do které se církev dostala. Tuto krizi vnímal i Kordač, vnímal ji Stojan, nebyli k lhostejní ani kněží, mnozí věřící i politici.

¹⁶⁶ PEŠKOVÁ – KOUNOVSKÁ O., *Dr. Karel Farský*, in *Český Zápas*, r. XXII, č. 23, s. 2

¹⁶⁷ RUTRLE O., *Patriarcha Dr. K. Farský, novodobý hlasatel Ježíše Krista*, s. 17

¹⁶⁸ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 15

¹⁶⁹ FARSKÝ K., *Přelom. Vzpomínkové Feuilletony k dějinám ČČS z r. 1918 – 1920*, s. 62

Každý si musel uvědomovat, že s církví se musí „něco“ stát (do druhého vatikánského koncilu je pořád ještě více jak čtyřicet let).

Vyvrcholení církevní krize vidí Farský v průběhu první světové války, kdy hierarchie stála na straně Rakouska, ale kdy také došlo ke zničení mravních hodnot, tradičních modelů jednání a porušení duchovních vazeb k Bohu a bližnímu. Dokonce mluví o mravní bezcharakternosti, jejíž hlavní příčinou je „nedostatek přesvědčení náboženského“.¹⁷⁰ Farský ještě neví, jak a kam bude směřovat a v jaké pozici se ocitne v lednu 1920, ale cítí, že něco se musí stát. Církevní a náboženský život u nás potřebuje důkladnou reformu a obnovu od samých základů.¹⁷¹ Příklon k protestantismu odmítá, neboť je českému člověku té doby cizí, a proto se vnitřně rozhoduje pro ideál opravené katolické církve.¹⁷² Neplánuje ještě založení nové církve, spíš pořád touží být svatým Františkem, který církev opraví zevnitř, podepře ji a církev mu nakonec bude děkovat.

¹⁷⁰ FARSKÝ K., *Z podejha*, s. 6

¹⁷¹ FARSKÝ K., *Český problém církevní*, s. 13

¹⁷² Tamtéž, s. 17; FARSKÝ K., *Z podejha*, s. 40

3. ROK 1919 – OPRAVA CÍRKVE

3.1 Založení Jednoty

3.1.1 „Odrakouštit se“

V revolučním nadšení roku 1918, kdy se bortí monarchie a s ní vlastně veškerý politický řád, se římskokatolická církev ocitá ve velmi problematickém postavení. Za války byla spojována s habsburskou dynastií, proto mnozí volají po odstranění všeho, co mělo s mocnářstvím cokoliv společného. Zaznívá Farského heslo doby: „Odrakouštit se!“¹⁷³. Toto odrakouštění se ale nemá být jen negací, musí přijít nový duch, nová krev musí proudit v národě.¹⁷⁴ A máme-li se zbavit všeho, co bylo spojeno s monarchií, je třeba jít ještě dál a „Odřímštit se!“¹⁷⁵.

Kromě politické nestability hrají velkou roli i osobní tragédie lidí. Každý člověk si za války zažil své, mnoho lidí ztratilo své blízké a také ideály o životě, došlo k devastaci lidství, které Farský nazval těžkou rakovinou národa.¹⁷⁶

Obecně lze říci, že největší problém, který zatížil moderní dějiny římskokatolické církve, byla její neschopnost adekvátně reagovat na nové politické, hospodářské, společenské, kulturní aj. poměry, které se v evropském světě postupně vytvářely od 18. století.¹⁷⁷ Kadlec vyzdvihuje problém pastorační práce v „...mamutí farnosti rostoucích měst a průmyslových oblastí nemohly vyvíjet řádnou postačující duchovní správu“.¹⁷⁸ Marek konstatuje, že v této dějinné chvíli nastalo pro církev dilema výběru; buď církev zareaguje, ovlivní nové struktury a zaujme opět dominantní pozici, jakou měla v minulosti, anebo bude před realitou couvat a uzavře se do ghetta.¹⁷⁹ Pokud se církev nechtěla uzavřít, potřebovala reformu; potřebovala se přizpůsobit nové situaci, aby dokázala oslovit člověka ovlivněného ideami osvícenství a racionalismu, a také správně fungovat v rostoucí laicizaci (sekularizaci) a demokratizaci společnosti.

¹⁷³ FARSKÝ K., *Z podejha*, s. 4

¹⁷⁴ Tamtéž

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 31

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 6

¹⁷⁷ KRYŠTŮFEK F. X., *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české 1740 – 1898*, 2. díl, s. 509n.; KADLEC J., *Přehled českých církevních dějin 2*, s. 234

¹⁷⁸ KADLEC J., *Přehled českých církevních dějin 2*, s. 234

¹⁷⁹ MAREK P., *České schizma*, s. 15

Postupně se prohlubovalo odcizení mezi jednotlivými skupinami kléru, vznikalo napětí, ale i zvlažnění v pastorační činnosti. Opět se ozývají návrhy, které uváděl již Náhlovského i Přerovský program¹⁸⁰. Vyšší hierarchie tyto jevy neviděla, nebo je vidět nechtěla, proto absentuje jejich řešení, příp. je polovičaté nebo pomalé.¹⁸¹

3.1.2 Farského idea duše československé

Kromě věcných problémů se silně projevují i romantizující a zároveň zjednodušující pohledy na českou historii. Podstata bytí českého národa se ztotožňuje s řešením náboženské otázky. Národní křesťanská kultura, založená Cyrilem a Metodějem, přes svůj rozmach v husitství a bratrství, zničená osudovým dramatem na Bílé Hoře a protireformací až ke vzniku republiky – to je vlastenecký pohled na historii, který díky Palackému často nachází místo i u jinak velmi vzdělaných lidí té doby. I Farský je částečně ovlivněn těmito interpretacemi, jak dokládá jeho kniha *Stát a církev, poměr státu Českého k církvi římské od prvopočátku až do roku 1924*.¹⁸²

Farský tedy úzce spojoval otázku národnostní s problematikou náboženskou. V díle *Zpode jha* se objevuje idea „duše československé“. Tato duše má svou samostatnou mentalitu, od jiných národů odlišnou a zcela výlučnou. Proto nemůže být československý národ součástí velkého celku států (rakousko-uherská monarchie) a zaslouží si i samostatnost v církvi. Dokazuje to právě z romantizujícího pohledu na dějiny: Oceňuje velkou hodnotu „slovanského křesťanství“, které přinesli Cyril a Metoděj, sv. Václav je pro Farského ukázkou kompromisu (zachránil národní existenci za cenu vzdání se samostatné nábožensko-mravní kultury národa). Druhá vývojová fáze českých dějin je husitství, kde byla povznesena „pravda nad poslušnost“ a „svědomí nad rozkaz“, výsledky tohoto boje se objevují v českobratrství (třetí fáze), zde „nauka Kristova pronikla do duše lidu českého nejhloběji“, ve čtvrté fázi „německé impérium habsburské podpořené impériem římským triumfovalo po Bitvě na Bílé Hoře nad národem českým“, nastala nucená protireformace, a tento útlak národa a jeho víry trvá dodnes. Důsledkem tohoto vývoje bylo přenesení politického nepřátelství nejen na církve

¹⁸⁰ V revolučním roce 1848 formuloval František Serafin Náhlovský svůj návrh na opravu katolické církve, jeho snahu však přehlušily politické změny v tehdejší monarchii. Na přelomu století je nositelem reformních snah Katolická moderna a Jednota katolického duchovenstva, jejíž Přerovský program z roku 1906 má četné shodné rysy s Náhlovského reformou. Podrobně jsem se těmito programy zabývala ve své bakalářské práci. SOJČEKOVÁ J., *Opravná hnutí v římskokatolické církvi na přelomu 19. a 20. století se zřetelem ke vzniku Církve československé*, Bakalářská práce, KTF UK, 2003

¹⁸¹ MAREK P., *České schizma*, s. 16

¹⁸² Kniha vyšla roku 1924, Farský zde popisuje své chápání historie českého národa, jehož dějiny jsou „jedním řetězem sporů a bojů nábožensko-církevních.“ Kniha si nečiní nároku vědeckého, chce být jen přehlednou kronikou, píše autor. Opravdu se jedná spíše o subjektivní interpretaci dějin, než historickou práci.

samu, ale i na Krista a evangelium.¹⁸³ V říjnu 1918 vybojovala duše národa svůj zápas na poli politickém, nyní musí uskutečnit také ideály náboženské a mravní. Farský požaduje odrakouštit nejen stát, ale i církev.

Kromě historického pojetí obsahuje idea duše národa i popis, který se každému Čechoslovákovi musí zalíbit: „Duše národa je upřímně chtivá vzdělání a kultury, milovná umění, nábožensky hloubavá, autoritě těžko se podrobující, demokratická a po všem tu vypočteném jako žíznící a hladová, protože těchto svých tužeb nemohla pro nepřízeň politických osudů ukonejšit.“¹⁸⁴

Popis naší národní identity se Farskému podařil více než pěkně. Idea duše národa je ovšem oslavou češství, je idealizací národa, který je krásný, dokonalý, čistý, a ostatními utlačovaný, nepochopený, bez prostoru pro vlastní seberealizaci. O stránku dál píše o mravní bezcharakternosti a zkaženosti v československém národě¹⁸⁵, ale na definici duše národa to nemá vliv.

Z dnešního pohledu se může jevit zvláštní, že člověk tak vzdělaný a upřímně přemýšlející se v národnostní otázce poddá romantizujícímu a zjednodušujícímu pohledu na dějiny, přejímá černobílé schéma Jiráska a Palackého o rozkvětu národa za husitství a jeho útlaku v době temna. Musíme si ale uvědomit, v jakých podmínkách Farský vyrůstal a prožíval své mládí, jaké události v Plzni formovaly jeho pohled na monarchii a zároveň na církevní hierarchii. Možná potom nalezneme špetku pochopení pro plochost a naivitu jeho chápání národní historie a nebudeme tak rychle odsuzovat jeho teorii o duši národa.

Farský vidí jako nezbytné, aby tato duše národa, když už získala samostatnost politickou, usilovala také o samostatnost uvnitř katolické církve. Idea duše národa se ve Farského díle identifikuje s ideou slovanského křesťanství a krystalizuje v požadavcích patriarchátu. Idea duše národa se v budoucnu bude silně promítat do úsilí o ustavení národní církve.

¹⁸³ FARSKÝ K., *Z podejha*, s. 6 - 11

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 5

¹⁸⁵ Tamtéž

3.1.3 Počátky obnovení Jednoty katolického duchovenstva

Baar ve svých dopisech mnohokrát potvrzuje přímou návaznost poválečného opravného hnutí na Přerovský program roku 1906, zejména když po schůzce 3. září 1918 píše o nutnosti „oživení Jednoty“, ne založení nového uskupení.¹⁸⁶ Nové hnutí se formuje nejprve na stránkách novin a časopisů. Zásadní význam má série článků českého katolického kněze Gustava A. Procházky¹⁸⁷, která vyvrcholí textem „Požadavky českého katolického kněžstva z 19. září 1917“. Pisatel se již otevřeně hlásí ke Katolické moderně, respektive k Přerovskému programu Jednoty katolického duchovenstva, nepřichází v podstatě s ničím novým, opakuje tradiční návrhy, jedinou novinkou je svoboda kněze při výběru politické strany. Oproti programu Jednoty z roku 1906 Procházka velmi silně vystupuje proti celibátu a žádá zrušení, nikoliv zdobrovolnění.¹⁸⁸ Svůj článek dokončil výzvou, aby římskokatolická církev především jako celek opustila „přízeň horních deseti tisíc“, kteří na válce vydělávají. Tento článek byl paušalizující, tendenční, ale zaznívala v něm současně upřímná starost o budoucnost.

Komentáře a polemiky se objevovaly v mnoha časopisech, především z katolického tábora (nejvíce se replikami na Procházkovy a podobné články zabýval časopis Čech.¹⁸⁹) Nelze říci, že všichni katolíci byli prorakouského smýšlení. Je třeba dobře rozlišovat, katolický tábor nelze vidět jako homogenní celek, Marek dokonce rozlišuje tři skupiny vztahů římskokatolického kléru k habsburské vládě: loajální postoj episkopátu, lavírující¹⁹⁰ katolicko-národní a křesťansko-sociální proud a lidové vrstvy a nižší klérus, podporující plně národní samostatnost. Lidé aktivní ve staré Zemské jednotě katolického duchovenstva si začínali uvědomovat, že v případě jakéhokoli řešení národnostní otázky, které už bylo nevyhnutelné, bude katolická církev stát v úplně nové situaci. Biskupové, jmenovaní císařem, zpravidla podporovali státní centralismus, takže čeští vlastenci viděli v katolické církvi pro její přirozenou loajalitu k vládě nepřitele českého národa. Čeští kněží se obávali v první řadě toho, aby i v českých zemích, kde již pevně zakořenilo hnutí „ pryč od Habsburků“¹⁹¹, nedošlo

¹⁸⁶ TEPLÝ Fr., *Ze života J. Š. Baara*, s. 339

¹⁸⁷ V Národních listech publikoval v té době již i Karel Farský.

¹⁸⁸ MAREK P., *České schizma*, s. 9

¹⁸⁹ KUBALÍK J., *České křesťanství*, s. 189

¹⁹⁰ Jako příklad uvádí Marek dr. Kordače – jeho podpis nalezneme pod Tříkrálovou deklarací stejně jako pod prohlášením nově ustaveného Národního výboru z 14. 7. 1918. MAREK P., *České schizma*, s. 13. K tomuto názoru podrobněji v oddílu 4.2.1 Arcibiskup František Kordač,

¹⁹¹ S rekatolizací je spojeno obnovení královské a politické moci vládnoucího rodu Habsburků a od té doby (nejen) protestantští historikové spojují nenávisť k Vídni s nechuť ke katolickému Římu, s kterým byla vláda Habsburků pevně provázána.

k prolnutí s hnutím „Los von Rom“,¹⁹² které pronikalo ze zahraničí. Často i dnes můžeme slyšet, že kněží v nové Jednotě byli formováni právě hnutím „Los von Rom“.

V tomto období se projevil Matěj Pavlík¹⁹³, kroměřížský duchovní, redaktor Práva národa, který na svých stránkách dával prostor reformním myšlenkám, napadal lavírující a neupřímné názory a sám ve svých článcích ostře kritizoval katolické politické elity, které se sice formálně hlásily k české myšlence, ale ve skutečnosti inklinovaly k prorakouskému aktivismu. *Právo národa* se stalo mluvčím lidových vrstev a nižšího kléru, kteří volali po obnově, plně podpořilo program národní samostatnosti a také poukazovalo na skutečnost, že episkopát je v rukou Němců, jako by „národ náš byl nekulturní a teprve nedávno na víru obrácen a neměl dosti svého kněžstva.“¹⁹⁴ Ve věcech čistě náboženských zachovává vůči episkopátu samozřejmou poslušnost a lojalitu, ale kněžstvo nesmí být jen pasivním pozorovatelem a na konci obnovy má stát svobodná česká církev.¹⁹⁵

3.1.4 Kroky k obnovení Jednoty katolického duchovenstva

Generace reformních duchovních je reprezentována známými osobnostmi, které již dříve publikovaly v českém denním tisku a připomínaly poznenáhlu nutnost církevních reforem – na prvním místě Dr. Karel Farský, Matěj Pavlík, Bohumil Zahradník-Brodský, Jindřich Šimon Baar, Gustav A. Procházka a další.¹⁹⁶

Dá se říci, že bez chaosu revolučního hnutí v r. 1918 a kvasu, který rozpad habsburské monarchie předcházel, by se reformní hnutí pravděpodobně nikdy tak pevně nekonstitovalo. V revolučním roce 1848 ještě nebyly vhodné podmínky pro pokračování Náhlovského reformního programu, před první světovou válkou nebylo hnutí Jednoty dost silné a dá se říci, jednotné. Do třetice tedy reformní požadavky českých katolických kněží vyvstávají konečně jako organizované hnutí, a to hnutí, které nebude lehké jen odmítnout (Náhlovského program 1848) nebo zakázat (Jednota 1907).

¹⁹² MAREK P., *České schizma*, s. 12 a 13

¹⁹³ 1879 – 1942, vystudoval teologickou fakultu v Olomouci, vysvěcen byl 1902. V letech 1904 – 1920 byl duchovním správcem v ústavu pro choromyslné a katechetou v Kroměříži. Mezi lety 1919 – 1920 se léčil s vážnou oční chorobou, intenzivně se podílel na práci v Jednotě a v Klubu reformních kněží, patří k zakladatelům církve československé. V letech 1921 – 1924 byl biskupem CČS na Moravě, od roku 1925 biskupem pravoslavné církve v ČSR jako biskup Gorazd. Za heydrichiády byl roku 1942 nacisty popraven. Pavlíkova pozůstalost je uložena v archivu pravoslavné církve v Olomouci. In: MAREK P., *České schizma*, s. 182

¹⁹⁴ *Úvodní slovo*, in *Právo národa*, 1, 1918, č. 1, říjen s. 2

¹⁹⁵ MAREK P., *České schizma*, s. 13

¹⁹⁶ KAŇÁK M., *Dr. Karel Farský, O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha 1951

3. září 1918 „sešli se čeští kněží v Praze“, píše Baar.¹⁹⁷ Zde společně vyslovili touhu obnovit Jednotu českého katolického duchovenstva, která by hájila zájmy kněží a byla jejich mluvčím. „Vyjasnilo se nám, že katolicismus v Čechách musí mít zcela jinou formu než je rakouská a počali jsme úsilně přemýšlet o tom, jak jej zreformovati.“¹⁹⁸ Schůzi předsedal probošt Václav Kotrch z Roudnice¹⁹⁹, 120 kněží zvolilo 32 člennou komisi, které měla žádost o povolení Jednoty přednést biskupům. Účastníci se jednoznačně přihlásili k cílům národního hnutí²⁰⁰ a poprvé prohlásili, že obnovení samostatnosti českého národa považují za jeden ze skutků spravedlnosti Boží. Možná právě proto schůzka velice zajímala nejen ordinariát, ale i policii, a někteří katecheté se museli zodpovídat před zemskou školní radou.²⁰¹ Dr. František Kordač motivoval rozhodnutí vyslovit loajalitu lidu i kněžstva císaři Karlovi, protože zpráva o konspirativní schůzce se donesla i do Vídně (zprávu o jejím konání předal do Vídně patrně arcibiskup Huyn).²⁰²

28. září 1918, v den svátku sv. Václava, uveřejnili Baar, Kroiher a Dvořák ve všech dennících svolání k českému národu.²⁰³ Distancovali se od aktivistické politiky vyšší hierarchie a politického katolicismu reprezentovaného F. Kordačem a přihlásili se k myšlence národního sebeurčení.²⁰⁴ V svolání se opakuje sounáležitost kněží se spisovateli: „Hlásíce se k odkazu kněží křesťelů ... v uskutečnění samostatného státu československého vidíme Boží spravedlnost“.²⁰⁵ Na stejný den měl dr. Kordač biskupskou konferencí uloženo svolat schůzi, která měla požádat císaře Karla, aby se dal korunovat na českého krále. V reakci na svolání k českému národu však čeští poslanci opustili Vídeň a dále s vládou nejednali. Teplý se domnívá, že zde začíná otevřená nevráživost Kordače vůči Baarovi²⁰⁶ a jeho spolupracovníkům. 8. října rozhodli Baar, Dvořák a Kroiher svolat kněze ke schůzi a snažit se dále o oživení Jednoty katolického duchovenstva. Na 28. října byli do Prahy svoláni zástupci kněží všech diecézí, zvolení na schůzce 3. září.

¹⁹⁷ TEPLÝ F., *Ze života J. Š. Baara*, s. 339

¹⁹⁸ BAAR, J. Š., TEPLÝ F., *Na obranu reformního programu jednoty katolického duchovenstva československého*, s. 9

¹⁹⁹ TEPLÝ F., *Ze života J. Š. Baara*, s. 339

²⁰⁰ MAREK P., *České schizma*, s. 17

²⁰¹ FRÝDL D., *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky*, s. 35

²⁰² Tamtéž

²⁰³ KOVÁŘ F., *10 let československé církve 1920-1930*, s. 35

²⁰⁴ MAREK P., *České schizma*, s. 17

²⁰⁵ TEPLÝ F., *Ze života J. Š. Baara*, s. 340

²⁰⁶ Tamtéž, s. 339

Schůze 28. října byla nesmírně bouřlivá, protože kromě atmosféry v ulicích Prahy ji ovlivnil fakt, že arcibiskup Huyn odmítl dát souhlas k obnovení Jednoty.²⁰⁷ Nakonec se kněží rozhodli obnovit Jednotu bez ohledu na Huynův postoj. Spěch je omluvitelný situací. Země byla v revoluci a bylo nutno jednat, profilovat postoje, dát najevo, že čeští kněží se dokážou ozvat. V prohlášení se píše, že „Stálý výbor československého kněžstva ... radostně vítá historický den uznání československé říše a přeje z nadšeného srdce zdar a požehnání Boží“.²⁰⁸ Ještě ten den skládali zástupci Jednoty hold Národnímu výboru. Jednota tedy po 11 letech mlčení obnovila svoji činnost.²⁰⁹ Jednotě šlo o navázání kontaktů s reprezentací nového státu, snažila se zaujmout pozici představitelky veškerého katolického kléru, zároveň však jasně formulovala své odhodlání zůstat ideově i organizačně na půdě římskokatolické církve a konsolidovat vztahy s Vatikánem poznamenané deformacemi vídeňské politiky.²¹⁰

Po státním převratu 28. října 1918 biskupové vyčkávali a navíc se ocitli prakticky bez vedení. Pražský arcibiskup ThDr. Pavel Huyn v Chebu se na radu vídeňské nunciatury ze své vizitace na Chebsku již nevrátil a odjel do Švýcarska. Administrátorem arcidiecéze „ad tempus“ byl 13. prosince 1918 jmenován královéhradecký biskup ThDr. Josef Doubrava.²¹¹ 16. července 1919 obdržel arcibiskup Huyn list od papeže Benedikta XV.²¹², na základě tohoto listu na pražský stolec rezignoval. Na radu papeže se do Čech nikdy nevrátil.²¹³ Pozici katolické církve neohrožovaly jen vnitřní problémy; v ulicích se rozpoutalo porevoluční davové šílenství. Dokladem je například stržení Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí 3. listopadu 1918 a požadavky přehnaně radikálních návrhů i zákonů, které zasahovaly do působnosti církve, např. reforma manželského práva.

3.1.5 Valná hromada 7. listopadu 1918 – kanonicky zřízený spolek

Na ustavující schůzi valné hromady Jednoty se sešlo 500 účastníků ze všech míst nové republiky. Schůzi pražské Jednoty vedl farář z Kovaně Josef Kuška. Po holdovacím projevu

²⁰⁷ „... Huyn hodně zavinil situaci. On se stále vymlouval, otálel a zadržoval zřízení Jednoty ... Všichni jsme si byli vědomi, že Austrie skončí, jen ON nikoli. Popadl mne zuřivý vztek, pronesl jsem naň žalobu...“ Zachovala se, poslal ji příteli Pospíšilovi. Je takového pravdivého tónu, že ani teď nelze ji reprodukovat. TEPLÝ F., *Ze života J. Š. Baara*, str. 346

²⁰⁸ FRÝDL D., *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky*, s. 36

²⁰⁹ Podrobným vývojem Jednoty se zabývá práce FRÝDL D., *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*, L. Marek: Brno 2001

²¹⁰ MAREK P., *České schizma*, s. 19

²¹¹ *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994*, s. 339

²¹² Papežem 1914 – 1922; vzhledem k počátku svého pontifikátu viděl svůj úkol ve zmírnění válečných hrůz a snažil se co nejvíce usilovat o mír. I po skončení války stál o smíření mezi nepřátelskými státy a hlavně o usmíření v srdcích všech lidí. Proto asi doporučil arc. Huynovi nevracet se do Čech, kde v prostředí nově vznikající republiky bylo nespárů více než dost.

²¹³ *Pražské arcibiskupství 1344 – 1994*, s. 339

Svatému otci následoval referát děkana Kroihera. Ten ve svém proslovu vyslovil radost nad vznikem československého státu i z důvodů vnitřně církevních: „Rakousko mělo ve světě pověst státu katolického, ve skutečnosti považovalo církev za služebnici a nás za sluhy státu“. Tento projev zakončil výzvou, aby nemocný arcibiskup Huyn spojil svou cestu do Říma s rezignací na stolec sv. Vojtěcha.²¹⁴ V Kroihеровých slovech o spolupráci s Národním výborem zaznívá zmínka o „zdemokratizování“ církve, přesto zdůrazňuje, že jedná „v duchu církve“.²¹⁵ Poté vystoupil se svým projevem Isidor Zahradník.²¹⁶ Prohlásil, že církev se musí reformovat, má-li získat ztracenou důvěru lidu, a uvedl konkrétní požadavky: odstranění patronátního práva, úpravu kněžského celibátu, český jazyk do bohoslužeb a větší zapojení laiků do církevního dění.²¹⁷ Zahradník vlastně poprvé vyslovil to, o co bude Jednota velice brzo společně usilovat.

Na závěr proběhla volba předsednictva. Předsedou byl zvolen J. Š. Baar, místopředsedou X. Dvořák, prvním jednatelem děkan František Kroihher, druhým smíchovský kaplan Jan Žížala a pokladníkem farář v Hřivčicích František Polívka. Valná schůze byla ukončena zpěvem papežské hymny a písní „Tisíckráté pozdravujem Tebe“. Z toho je zřejmé, že účastníci schůze se cítili cele římskými katolíky a zpěvem papežské hymny přímo vyjadřovali svoji loajalitu papeži.

Stanovy Jednoty byly schváleny pražským místodržitelstvím s tím, že jejich platnost se vztahuje na celou oblast Republiky československé. Jednota byla uznána i Svatým stolcem, a to jednak prohlášením seniora českých biskupů a dočasného správce pražské arcidiecéze ThDr. Josefa Doubravy, který 10. listopadu označil Jednotu za kanonicky zřízený spolek²¹⁸, jednak odpovědí na holdovací telegram z ustavující valné schůze.²¹⁹

Mezi zakládajícími členy Jednoty²²⁰ i přispěvateli a členy výborů nalezneme mnoho jmen významných církevních představitelů²²¹, nelze tedy říci, že Jednota sdružovala jen

²¹⁴ DOLEŽAL J., *Český kněz, dvanáctá kniha života*, s. 57

²¹⁵ Myšlenka demokratizace církve se opakuje později, při založení ČČS, v Provolání národu československému jako požadavek obnovení náboženského řádu římskokatolického v duchu demokracie.

²¹⁶ Isidor Zahradník (1864 – 1926), bývalý premonstrát, za monarchie říšský poslanec a po vzniku republiky člen Národního výboru.

²¹⁷ MAREK P., *České schizma*, s. 20

²¹⁸ PRÁŠEK F., *Vznik ČČS a patriarcha G. A. Procházka*, s. 42

²¹⁹ DOLEŽAL J., *Český kněz, dvanáctá kniha života*, s. 57

²²⁰ Zakládajícími členy Jednoty bylo 115, do konce listopadu 1918 měla Jednota 1300 členů, počet členů však neustále stoupal, zvláště díky distribuci Věstníku Jednoty, jehož první číslo dostal každý kněz zdarma.

²²¹ Mimo jiné byli v Jednotě účastní tito církevní představitelé: Na schůzi ústředního výboru 5. prosince 1918 byly zvoleny zvláštní výbory: Liturgický (mezi členy i arcibiskupův tajemník Mons. Fr. Hruvík a prof. dr. Fr. Stejskal), pro církevní umění (biskup dr. Antonín Podlaha, kanovník Ed. Šitler), pro církevní jmění (velmistr

proreformní kněze. Kaňák se domnívá, že členství umírněnějších duchovních v Jednotě (dr. Kašpar, dr. Pícha, dr. Sedlák, opat Zavoral, biskup Doubrava a další) mělo za cíl zjemnit její snahy o reformu a smířit reformní proud s hierarchií.²²² Prášek spíše míní, že zástupci vyšší hierarchie se obávali o budoucnost svých ohrožených pozic a v Jednotě viděli záchranu.²²³ Tato situace musela nutně vyústit v pozdější štěpení Jednoty do názorových proudů.

Obnovená Jednota začala vydávat časopis *Jednota – Věstník jednoty československého duchovenstva* (čtrnáctideník). Jeho vedením byl pověřen plzeňský administrátor a redaktor tamního proreformního obrozeneckého časopisu *Český západ* kaplan Antonín Havelka. První číslo vyšlo 16. prosince 1918. Jednota dále rozpracovávala svoji vnitřní strukturu a snažila se zasáhnout svou působností všechny regiony pomocí tzv. skupin, tvořených v každém vikariátu. Návrhy ze skupin měly přinášet nové impulzy a ukazatele pro práci celé jednoty. Tak se formoval program Jednoty duchovenstva. 27. 11. 1918 vydává J. Š. Baar Slavnostní prohlášení Jednoty československého katolického duchovenstva, kde poprvé kněží organizovaní v Jednotě oslovili širokou veřejnost.

V listopadu 1918 nechala Jednota vytisknout letáky s nabídkou ke vstupu do organizace a vybídnutím k zakládání vikariátních skupin. Apelovala na duchovní, aby „neopouštějíce půdu církve, uvažovali o všem, co církev koncedovati může, by národ byl církvi zachován“.²²⁴

Jednota byla obdobně založena i na Moravě i na Slovensku. Obecně lze říci, že situace na Moravě byla podstatně klidnější, zejména přispěním arcibiskupa Antonína Cyrila Stojana. Cinek popisuje Stojanovo působení takto: „Vší vahou své autority i otcovské lásky čelí nebezpečí, by kněžstvo olomucké diecése nebylo strženo revolučními víry... Je to tichá, nehlučná, ale účinná obranná akce proti vlivům Jednoty české, v níž radikální menšina začala

křížovník Josef Vlasák, prof. dr. Stejskal, kanovník Jan Pauly), odbor osobní a řeholní (metropolitní kanovník dr. Karel Kašpar, velmistr Josef Vlasák, Milo Záruba, člen Národního shromáždění), menšinový (F. Žák SJ, děkan F. Kroiher, farář Václav Holub). Ve školní sekci: dr. Josef Hanuš, dr. Antonín Podlaha, prof. Sýkora. Mezi zakládajícími členy byli: biskup královéhradecký dr. Josef Doubrava; Mons. Fibinger, konsistorní sekretář v Litoměřicích; dr. Karel Kašpar, metropolitní kanovník v Praze; dr. Mráz, kanovník v Budějovicích; Jan Pauly, kanovník ze Smíchova; dr. Mořic Pícha, generální vikář v Praze; dr. Antonín Podlaha, biskup; dr. Jan Sedlák, světící biskup; opat Method Zavoral, kapitulní děkan královéhradecký; dr. Jan Soukup, prof. dr. Jan L. Sýkora, dr. Josef Soukup, metropolitní kanovník pražský a dr. Karel Schuster, pražský kanovník.

Mezi přispívajícími členy byli: Velmistr řádu křížovníků Josef Vlasák, opat řádu sv. Benedikta v Rajhradě Prokop Šup, provinciál řádu kapucínů v Praze Řehoř Kott, rektor Boromea v Hradci Králové Karel Kepl.

DOLEŽAL J., *Český kněz, dvanáctá kniha života*, s. 57-8

²²² KAŇÁK M., *Padesát let Československé církve*, s. 14

²²³ Tamtéž

²²⁴ MAREK P., *České schizma*, s. 22

udávat tempo. Je to těžká a hořká práce...“²²⁵ Obě moravské jednoty se snaží hlavně o zlepšení pastorační a katechetické praxe, koná se například katechetický a pastorační kurz na Velehradě.

Po nástupu arcibiskupa Kordače se i na Moravě profiluje Jednota zemská, radikální část kněží, kteří se nechtějí smířit s čekáním a usilují o provedení reform; přidávají se tak k Jednotě české. Olomoucká i brněnská Jednota však fungují dále a i po roce 1920 ve spolupráci s episkopátem.

V době, kdy se v Čechách a na Moravě konstituovaly Jednoty, na Slovensku vznikala Rada nižšího duchovenstva (3100 členů), inspirovaná z Maďarska, schválená a podporovaná episkopátem, s podobným reformním programem jako v českých zemích.²²⁶ 22. ledna 1919 vystoupil poslanec a místopředseda Slovenské ľudové strany P. Ferdinand Juriga nejen s požadavkem odluky církve od státu, ale i demokratizace církve, většího podílu laiků na jejím řízení, slovenštinu do liturgie a především zrušení celibátu.²²⁷ Program je srovnatelný s požadavky Jednoty.

3.1.6 Nejednotná Jednota

Česká Jednota měla jasno v otázce, jaké požadavky má a čeho chce dosáhnout, ale ještě pevně neurčila svůj program. Prvním krokem bylo ustavení jednotlivých odborů, které měly za úkol shromažďovat a propracovávat podněty ze všech stran; výsledky své práce uveřejňovaly pravidelně v tisku. Baar smutně sleduje, že pro mnohé se Jednota stává místem uplatnění svých ambicí, postrádá jednotu s malým „j“, vnější i vnitřní. V prvním lednovém čísle věstníku Jednoty píše o tom článek „K našemu programu“. Volá po jednotě vnější i vnitřní, organizační i ideové, jednotě tisku, národní a jednotě ve vztahu ke státu, jednotě v reformách. Baar zde předkládá program v pěti tematických okruzích:

- 1) vybudovat celostátní a demokraticky fungující kněžskou organizaci, která by zlikvidovala propast mezi kněžími a hierarchií,
- 2) volá po jednotě a pořádku ve všech složkách rodiny katolíků i ve sféře žurnalistiky,
- 3) je zastáncem odluky církve od státu na základě vzájemné dohody,
- 4) v církevní reformě má vždy přednost zduchovnění nitra člověka, teprve potom transformace instituce, chce reformu „hlav a srdcí“, představa demokratické instituce církve

²²⁵ CINEK F., *Arcibiskup dr. Antonín Cyril Stojan*, s. 904

²²⁶ MAREK P., *České schizma*, s. 28

²²⁷ Tamtéž

s farními obcemi, svobodně volenými faráři a biskupy, synodálním zřízením a českým exarchou, zavedení národního jazyka do bohoslužeb,

5) požaduje úpravu církevní kázně, kam řadí i úpravu „neblahé otázky celibátní“, reformu seminářů, způsob obsazování far a dořešení role katechetů na školách a materiálního zabezpečení kléru.²²⁸

Jednota se definovala jako nepolitické, profesní a zájmové sdružení. Mnozí členové Jednoty byli politicky aktivní, měli určitý vliv ve svých stranách, ale také vliv těchto stran promítali do Jednoty. To byl jeden z faktorů, který Jednotu značně oslaboval. J. Š. Baar si po celou dobu svého působení v Jednotě stěžuje na její nejednotu, nejen v korespondenci, ale i veřejně v tisku. Dalším problémem byli ti členové, kteří ani tak neusilovali o reformu církve jako spíše o uklidnění, dá se říci až umlčení požadavků Jednoty. Spolu s nejednotou postojů Jednoty Čech, Moravy a Slovenska a politickým názorovým rozdělením se stala vnitřní nejednota důvodem, proč se Jednota nikdy nestala ústřední organizací při úpravě poměrů po roce 1918. Co se týče kontaktů s Vatikánem, ten kontaktoval pouze hierarchii a představitele státu, Jednotu nikdy nepovažoval za partnera k jednání.

3.2 Program Jednoty

3.2.1 Schůze Jednoty 23. ledna 1919 – slavnostní přísaha věrnosti reformám

Schůze Jednoty na počátku roku 1919 měla určující vliv na další vývoj událostí. Konala se ve Smetanově síni Obecního domu v Praze, účastnilo se 475 kněží, předsedal Baar, promluvili Bohumil Zahradník-Brodský a Dr. Karel Farský. Brodský přednesl podle Doležala řeč „hodnou demagoga těchto vzrušených dob“²²⁹. Peroutka popisuje Brodského projev jako slova člověka, „kterému dlouho bylo přikázáno setrvat ve stavu skrčeném, získal nyní volnost a hlučně se protahuje.“²³⁰ Jeho řeč byla obžalobou, nikoli však obžalobou Svaté Stolice, ale vídeňských byrokratů, kteří mylně informují a proto Řím nejedná s Čechy správně.²³¹ Tomu věřil i Karel Farský a doufal, že kdyby byl Řím správně informován, šel by obnovným snahám vstříc s otevřenou náručí.²³² Brodský ale ve svém referátu nazýval

²²⁸ Tamtéž, s. 31

²²⁹ DOLEŽAL J., *Český kněz, dvanáctá kniha života*, s. 58

²³⁰ Brodský si projev „užíval“, volil spíše silnější slova, zahodil smířlivost a opatrnost. PEROUTKA F., *Budování státu 1920, III.*, s. 886

²³¹ PEROUTKA F. *Budování státu 1920, III.*, s. 886 - 887

²³² Baar o tom píše: „Římu viny nedáváme. Ten pro naše bolesti české nemůže mít pochopení a je nucen souditi jen dle informací, což je nejlépe vidět v otázce české řeči bohoslužebné. ... český biskup by měl cítiti jako celý český národ a měl by poctivě Římu vyložití bolavou situaci katolické církve v Čechách. K tomu je vázán, jak se

arcibiskupy Skrbenského a Huyna „duševně omezenými“²³³, čímž jeho projev opravdu sklouzl do demagogie, o které píše Doležal. Kromě výsledků dotazníkové akce²³⁴ volal Zahradník-Brodský po revizi Husova procesu a tvrdil, že toto by byl „můstek“ mezi papežem a českým národem. Pomyslným „zlatým hřebem“ proslovu byl požadavek zdobrovolnění celibátu.²³⁵

Na této schůzi se poprvé výrazně představil dr. Karel Farský. Posluchače upoutal vysokou postavou klidného, rozvážného kněze a hlavně obsahem svého projevu.²³⁶ Zatímco Brodský-Zahradník doufal v nadšení duchovenstva, které přesvědčí i Vatikán, Farský na závěr schůze vystoupil a vyzval duchovenstvo, aby před Bohem slíbili věrnost reformám. Kněží vstali a přísahali.²³⁷ V tomto bodě je vidět rozdíl v pohledu obou referentů; Farskému nestačí nadšení nebo tichý souhlas, vyžaduje veřejnou přísahu reformám a začíná se profilovat jeho spalující touha dosáhnout reforem stůj co stůj.

Schůze vyvolala velikou vlnu kritiky, zejména F. X. Novák se tázal, zda tak mluví ještě katoličtí kněží. Neštěstí projevu Zahradníka-Brodského bylo v emotivnosti a šokujících prohlášeních o kněžích, kteří žijí v tajném manželství. V tisku se tehdy jeho projev zkrátil na slova o celibátu a schizmatu. Polemika neušla ani pozornosti církevní hierarchie, Baar jako předseda tehdy musel podávat k aktivitě Zahradníka-Brodského své stanovisko.²³⁸ Někteří autoři soudí, že Zahradníkovo vystoupení je nutno považovat za první velký zlom ve vývoji reformního hnutí, neboť na něm poprvé vystoupila radikální levice jako nositel ideje církevního schizmatu a vytvoření nové církve. Sama církev československá je spíše projekce pozdějších událostí, doposud můžeme konstatovat jen existenci extrémních pohledů, nikoli formované radikální křídlo. Zahradníkův projev byl zlomem v tom smyslu, že rozpoutal debatu v jiné dimenzi, než byla vedena doposud, a posunul klidnou přípravu reforem do sféry vášní a emocí. To ještě podpořil dr. Farský výzvou k přísaze. Pravdou je, že aféra z 23. ledna

nám zdá, i svým svědomím.“ BAAR, J. Š., TEPLÝ F., *Na obranu reformního programu jednoty katolického duchovenstva československého*, s. 20

²³³ PEROUTKA F. *Budování státu 1920, III.*, s. 886 - 887

²³⁴ Brodský rozeslal dotazníky a zjistil, že ¾ kněží jsou pro reformy. Kladně zodpovědělo dotazník 1744 kněží, částečný souhlas uvedlo 410 kněží a zamítavě se stavělo jen 55 kněží. Výsledek byl zajímavý zejména počtem proreformních odpovědí z Moravy. FRÝDL D., *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky*, s. 58

(K tomuto konstatování lze jen poznamenat, že pokud bylo rozesláno opravdu 6000 dotazníků, odpovědělo 2209, tedy 37% kněží a ¾ z nich byly pro reformu. Zbývajících 3791 dotazníků, které se nevrátily, nebylo v referátu zmíněno.)

²³⁵ *Právo národa*, příloha k č. 1 a 2, 1919; DOLEŽAL J., *Český kněz, dvanáctá kniha života*, s. 59

²³⁶ KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 19

²³⁷ „Vždyť jsem tehdy 23. ledna vyzval v Praze valnou hromadu duchovenstva k přísaze na reformní program. A přísahali jsme, já i oni.“ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 65

²³⁸ FRÝDL D., *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky*, s. 59

značně urychlila práce na přípravě programu Jednoty. Zahradníkův projev však vyvolal hlubokou krizi ve vztazích mezi členy výboru Jednoty a jejich názorovou diferenciací.²³⁹ V první řadě vedl k rezignaci předsedy Baara a jeho spolupracovníků a pomalému štěpení Jednoty do tří názorových proudů.

Potvrdilo se, že Jednota není jednotou, jak si přál Baar. Vystupovaly tu dvě generace – ta z přelomu století, původní Jednota a Katolická moderna, a generace druhá, válečná. Nerozuměly si, každá chtěla to nejlepší, brzo ale radikální menšina začala udávat tempo a ostatní doufali, že právě Farský a Zahradník-Brodský spíš uspějí v žádostech do Říma.²⁴⁰

3.2.2 Reakce na Zahradníkův projev

Dne 26. ledna vydali biskupové arcidiecéze pražské (Josef Doubrava, Josef Ant. Hůlka a Josef Gross) pastýřský list, kde zaznívá první veřejné varování před „proudy, které by otrásly nutnými předpoklady legálního trvání Jednoty“. K reformám zdůrazňují, že „každá úprava má své přirozené meze...“ a že „v církvi Kristově všechno se musí odevzdati na úvahu a konečné rozhodnutí Svatého otce“.²⁴¹

Baar oznamuje svou rezignaci na schůzi 5. února 1919, jeho přítel Dvořák ho podpořil a také složil svůj úřad. Další schůze se J. Š. Baar nezúčastnil²⁴² a 16. března podal konzistoři žádost o odchod na trvalý odpočinek. Jako důvod uvedl silné astmatické záchvaty a častou neurózu. „Nejsem pro veřejný život zformován, zamiloval jsem si ticho, klid a staromládeneckou samotu! Napíšeš ještě nějaký román, třeba jen jeden ... a na všechno ostatní s lehkým srdcem resignuji.“²⁴³

Pořád zůstávala nevyřešená otázka prázdného arcibiskupského stolce v Praze. Jednota by zde ráda viděla kanovníka Kašpara, Pavlíka, Farského, a nejvíce Baara. Právě na lednové

²³⁹ MAREK P., *České schizma*, s. 34

²⁴⁰ Politické rozdělení sil v Jednotě: Nejsilnější složkou byli kněží organizovaní nebo sympatizující se stranou lidovou, mnozí byli politicky neutrální a zbytek tvořili stoupenci strany agrární a státoprávně demokratické. Tato menšina tvořila vedení Jednoty. DOLEŽAL J., *Český kněz, dvanáctá kniha života*, s. 60

²⁴¹ Ordinariátní list pražské arcidiecéze, 1919, č. 2; FRÝDL D., *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky*, s. 66

²⁴² Na dvoudenní výborové schůzi Jednoty (9. a 10. dubna 1919) již Baara zastupoval v předsednictví děkan Kroiher. Zúčastnili se i zástupci jednoty olomoucké (dr. Hejčl, Dostál-Lutinov) a brněnské (Zavdil a Holba), dokonce přijel i zástupce ze Slovenska. Během dvou dnů zazněly referáty jednotlivých odborů, které vyhodnotily práce ze skupin. Projevuje se zde vliv Brodského dotazníkové akce, která vedla členy Jednoty ke snaze definovat program Jednoty jako celku. Konkrétní reformní požadavky, na této schůzi přednesené, měly být během jara zpracovány a vydány tiskem.

²⁴³ TEPLÝ F., *Ze života J. Š. Baara*, s. 365

schůzi také padlo rozhodnutí vyslat ke Svatému stolci delegaci, které by kromě návrhu reformem požádala o vyřešení otázky pražského arcibiskupství (navržení členové delegace: Mons. Marian Blaha, dr. Alois Kolísek, děkan František Kroiher a profesor dogmatiky dr. Vojtěch Šanda). V únoru 1919 píše Zahradník-Brodský Farskému: „Nemáme vhodné osoby. Baar se zpěčuje, bratr (Izidor Zahradník) to nechce, a my přece potřebujeme silného muže našeho ducha... Jakmile bude Huyn zbaven, stane se otázka akutní. Hleďte s námi.“²⁴⁴ Členové Jednoty pokládali za samozřejmost, že obsazení pražského arcibiskupského stolce s nimi bude konzultováno, proto pro ně bylo jmenování dr. Kordače pražským arcibiskupem v září 1919 tak šokující.

3.2.3 Program Jednoty československého katolického duchovenstva

Ve 13. čísle Věstníku Jednoty je přislíbeno, že do konce června budou mít všichni členové Jednoty k dispozici dlouho slibovanou brožuru „Obnova církve katolické v Československé republice, návrh Jednoty československého duchovenstva v Praze“. Je výsledkem práce skupin, hlavním tvůrcem je však Baar, který na něm pracoval pilně od Zahradníkova vystoupení²⁴⁵, redaktorem druhé části je Matěj Pavlík, tajemník Jednoty.²⁴⁶ Farský se patrně této práce aktivně neúčastnil, zatím pracoval v Plzni a přispíval spíše v tisku.

Brožura je tvořena dvěma oddíly: první část zdůvodňuje vznik a existenci reformního hnutí hlubokou krizí církve a náboženství, druhý oddíl analyzuje jednotlivé reformní návrhy a zdůvodňuje je biblickými odkazy, cyrilometodějskými tradicemi a historickými reminiscencemi.²⁴⁷ Druhý oddíl má devět kapitol: Patriarchát, Samospráva církevní, Úprava otázky patronátní a obsazování beneficií, Reformní návrh na liturgii československou, Návrh na úpravu studia a výchovy kněží, Zdobrovolnění celibátu, Naše stanovisko k řádům, Návrh na upravení praxe církevní při pohřbívání ohněm, Návrh na úpravu breviáře. Konkrétní požadavky se dají rozdělit do dvou oblastí: první sleduje ideu vytvoření národní církve podléhající jurisdikčně pouze Vatikánu, druhá se týká privátního života kněží. Matěj Pavlík zde ve spolupráci s reformním duchovenstvem vytvořil studii, kterou přijal dr. Karel Farský později jako základ organizační struktury Církve československé.²⁴⁸

²⁴⁴ ÚAM, Sig. A II-12, č. inv. 26; 1919 II. 4.

²⁴⁵ FRÝDL D., *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky*, s. 76

²⁴⁶ KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 20

²⁴⁷ MAREK P., *České schizma*, s. 35

²⁴⁸ KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 21

Problém celibátu se odvolává na slova encykliky papeže Lva XIII. „Není o tom pochybnosti: při volbě životního stavu mají jednotliví lidé moc a svobodnou vůli vybrat si, zda se chtějí řídit buď radou Ježíše Krista o panenství, či vzít na sebe závazky manželské. Žádný lidský zákon nemůže člověku odnímat přirozené a původní právo na manželství...“²⁴⁹ Autoři programu dále upozorňují, že chtějí jen „obnovili svobodu, které se těšival klérus prvotní církve, a ponechati na vůli jednotlivým kněžím, chtějí-li žít v dobrovolném panictví, nebo se oženiti, dle analogické zásady, vyřčené apoštolem Pavlem o pannách: 'Kněz, který se ožení, dobře činí, který se neožení, činí lépe.'“²⁵⁰ Svobodní i ženatí kněží mají mít stejná práva i povinnosti. Autoři programu zdůrazňují, že celibát nechtějí odstranit, jen předejít mnohému pohoršení i tragédiím.²⁵¹

Hlasování o reformách v Jednotě dopadlo jednoznačně. Celkově se hlasování účastnilo 2091 členů (Jednota měla 2620 členů, členové z Moravy a Slezska většinou nehlasovali). 1788 kněží hlasovalo pro, 207 bylo proti reformám a 96 hlasů bylo neplatných. Z 96 skupin 92 přijaly program, pouze 4 se vyslovily proti.²⁵²

Reakce na program byly různé: českobudějovický biskup Josef Antonín Hůlka (1851–1920) si chtěl ověřit závěry Zahradníkova dotazníku a vydal nařízení, že každý kněz v diecézi musí zaujmout stanovisko k tomuto materiálu; 75% respondentů se vyslovilo pro reformy. V olomoucké diecézi arcibiskup Skrbenský zakázal diskutovat o problematice celibátu, kněží hlasovali tajně. Poslanecký klub ČSL slíbil podporu u článků, které se týkají politické sféry a v případě, že se netýkají dogmat.²⁵³

Autoři programu velice správně a s neobyčejnou citlivostí odhadli potřeby doby, aggiornamento na II. vatikánském koncilu jim v mnohém dalo dodatečně zapravdu. Neodhadli ale vůbec situaci církve, předběhli dobu zhruba o 50 let. Církev jako celek nebyla připravena na takové změny. Možná ještě závažnější překážkou byla skutečnost, že na podzim 1918 vstoupil v platnost nový Kodex kanonického práva, kde bylo mnoho věcí stanoveno jednoznačně a bylo nemožné doufat, že hned po uvedení nového Kodexu by církev přijímala reformy, které jsou s ním v rozporu.

²⁴⁹ *Rerum novarum*, 9

²⁵⁰ MAREK P., *České schizma*, s. 38

²⁵¹ Tamtéž

²⁵² DOLEŽAL J., *Český kněz, dvanáctá kniha života*, s. 64

²⁵³ MAREK P., *České schizma*, s. 38

3.3 Český problém církevní

3.3.1 Ohnisko

Již na jaře 1919 se v pražské Jednotě začala formovat radikálnější skupina, která si dala název Ohnisko²⁵⁴, k formálnímu ustavení skupiny došlo 23. dubna 1919²⁵⁵. Kovář píše o Ohnisku jako o uskupení, které chtělo vnést mezi kněze a laiky oheň, o němž mluví Písmo²⁵⁶, většina současníků Ohnisko popisuje jako organizaci důsledně reformního kněžstva, pro jiné je však spíše „skupinou kněží k odpadu nakloněných“²⁵⁷. V době, kdy se Jednota snaží o docílení vnitřní soudržnosti, je to hnutí realizující své aktivity tajně, a posílá oběžníky bez vědomí výboru, stává se jakýmsi „státem ve státě“. Přitom nechce nic víc než realizovat reformy „v intencích Jednoty duchovenstva až k úplnému jejich provedení.“²⁵⁸

Seznam členů se nedochoval. David Frýdl se ve své práci pokusil tento seznam rekonstruovat, počet členů stanovil přibližně na 200.²⁵⁹ Kadeřábek ale nějaký seznam mít musel, protože nejen uvádí počet členů daleko vyšší, 471, ale dokonce uvádí i to, že Farský měl pořadové číslo 38²⁶⁰. Ohniskáři ještě neměli ideu schizmatu, všichni spíše jako Farský očekávali, že provedou reformy, Řím uvidí, že jsou dobré, a následně je schválí.

Rozdíly v názorech členů Jednoty a Ohniska byly zejména v důrazu, s jakým se mají prosazovat reformy. Motivem ke vzniku Ohniska byla postupná formace radikálnějšího křídla uvnitř Jednoty, vyvolaná pokusy mírnějších členů Jednoty o uklidnění reforem a zmírnění požadavků. Členové Ohniska publikovali v „Právu národa“, které se stalo časopisem radikálnějších kněží, a jejich požadavky vyústily v šest bodů: zřízení českého patriarchátu, rozšíření církevní samosprávy, úprava otázky obsazování far, návrh na českou liturgii, úprava kněžského studia a náboženské výuky vůbec, zdobrovolnění celibátu. Z těchto reforem nehodlali ohniskáři za žádnou cenu ustoupit.

²⁵⁴ Název Ohnisko má původ v olomouckém semináři, kde koncem 19. století studovali: Matěj Pavlík (budoucí biskup Gorazd), Alois Spisar, Josef Hoffer a Ferdinand Stibor. KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 19

²⁵⁵ RŮŽIČKA V., *K jednomu dokumentu*, in *Náboženská revue*, XXIV, č. 4, s. 32

²⁵⁶ KOVÁŘ F., *10 let československé církve 1920-1930*, s.26

²⁵⁷ „Ve věčném městě mají o našem kněžstvu dost zpráv z Budějovic (referuje kanovník rodem Němec), z Olomouce (arcibiskup) a z Prahy (kanovníci a generální vikář). Mnoho jim přišel vhod nový útvar v Jednotě za zády předsedy – řečený Ohnisko, sdružení to kněží k odpadu nakloněných.“ TEPLÝ Fr., *Ze života J. Š. Baara*, s. 368

²⁵⁸ KOVÁŘ F., *10 let československé církve 1920-1930*, s. 26

²⁵⁹ FRÝDL D., *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky*, s. 96 - 99

²⁶⁰ Autoři měli k dispozici i mapu se zakreslením okrsků (hranice se nekryly s hranicemi vikariátů) a jmény důvěrníků, kteří zprostředkovávali styk s výborem. KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 19

Představitel radikální frakce v Jednotě, Zahradník-Brodský, nacházel na půdě Ohniska uznání, které mu v Jednotě scházelo. Poprvé vystoupilo Ohnisko na veřejnost před odjezdem delegace do Říma 10. června 1919, uspořádalo veřejnou schůzi, kde jeho členové přijali rezoluci, že pokud bude program Jednoty v Římě odmítnut, realizují jej *via facti*. Ultimativnost a nesmlouvavost vystoupení vyděsila i samotného Baara, který v 15. čísle časopisu Jednota varoval před neuváženými kroky.²⁶¹

3.3.2 Přednáška dr. Farského v Příbrami – Český problém církevní a *via facti*

27. dubna 1919 se v Příbrami na schůzi místní organizace národně-demokratické strany konala přednáška dr. Karla Farského. Tématem přednášky byly církevní reformy a komentář k programu Jednoty.²⁶² Tato přednáška doplněná a mírně přepracovaná vyšla téhož roku jako brožura pod názvem *Český problém církevní*. Dr. Farský zde hájí program Jednoty a poukazuje na to, že zdánlivě zůstávají zamýšlené reformy na povrchu, ale směřují k základům církevního života a křesťanské pravdy. Reformy mají přispět k „náboženskému urovnání, očištění a mravnímu povznesení národa.“²⁶³ Základů věroučných se ale reformy netýkají, protože nechtějí obnovit dogmatické spory, ale obrodit náboženský život v duchu Kristova učení.²⁶⁴

Farský vytyčuje sedm bodů reforem v podstatě shodných s požadavky Jednoty v Obnově církve katolické. Navíc Farský přidává vztah církve a státu, který řeší rozlukou. Církvi vytýká bohoslužebný ritualismus, kterému je dáována přednost před zbožností myšlenkovou a mravně životní, a římský imperialismus oproti původnímu demokratickému zřízení církve apoštolské.²⁶⁵ Zároveň zdůrazňuje, že je třeba propracovat reformy více do hloubky: „My kněží ctíme až příliš dobře v svém nejvlastnějším působení, v nynější náboženské výuce a výchově, přečetné rozpory vnitřní ... Cítíme neudržitelnost oficielního výkladu u vzniku světa, srovná-li se s poznatky vědy, chatrnost pojmu o Bohu a duši lidské, tak, jak jej podává náš neblahý katechismus ...“²⁶⁶ Z celé přednášky ale zaznívá kritika pouze

²⁶¹ MAREK P., *České schizma*, s. 54

²⁶² KOVÁŘ F., *Příklad vůdce*, in *Ohlasy nového života*, roč. VII., č. 11, s. 2

²⁶³ Tamtéž

²⁶⁴ RŮŽIČKA V., *K jednomu dokumentu*, in *Náboženská revue*, ročník XXIV., č. IV, s. 32

²⁶⁵ FARSKÝ K., *Český problém církevní*, s. 33

²⁶⁶ Tamtéž

praxe, s jakou je katolicismus uplatňován, nikoli kritika katolické víry jako takové. O celibátu se v přednášce vůbec nezmínil.²⁶⁷

Na závěr připomíná slavnou přísahu reformám ze schůze 23. ledna 1919 a vyhláší, že „nebudou-li žádané reformy do jisté lhůty povoleny z Říma, prohlašuji přímo a nejen za sebe, že si je provedeme via facti. Následky at' si připíše ten, kdo bude vinen.“²⁶⁸ Vyhláší dosažení reforem „via facti“, vidí však toto usilování v rámci katolické církve. Byl natolik vnitřně přesvědčen o nezbytnosti reforem, že očekával, že po jejich provedení, byť i cestou činu, Řím uvidí, jak mnoho dobrého přinesly a zavede je buď pro celou církev, nebo alespoň územně pro Československou republiku.²⁶⁹ „Řím je povolí, ale teprve pak a jen tehdy, uvidí-li, že za nimi stojí, případně od něho pro ně odpadá, celý národ.“²⁷⁰ Čas ukázal, jak chybný a naiivní byl předpoklad, že provedení reforem povede k jejich uznání v rovině církevního práva i církevní praxe.

Správnost provedení reforem „via facti“ odůvodňuje redakce Práva národa odvoláním na sv. Františka, který „kdysi provedl své reformy, návrat k chudé, prosté prvotní církvi v duchu čisté nauky Kristovy, také činem, když byl marně žádal o schválení papežské pro svůj řád a zachránil církev tehdejší; teprve potom dodatečně měl papež sen, v němž viděl, kterak sv. František svým ramenem zachytil padající basiliku lateránskou, symbol církve a postavil ji zpět!“²⁷¹ Ve vyhlášení via facti ještě zdaleka není obsažena myšlenka schizmatu!

3.3.3 Českobratrská církev evangelická

Mezi kněžími usilujícími o církevní opravy zazníval také návrh připojit se k nově vzniklé Českobratrské církvi evangelické.²⁷² I tomuto návrhu se věnoval dr. Farský na své přednášce v Příbrami. Uznává sice, že „českým církvím evangelickým dlužno vyslovit uznání“, že se vrací k české konfesi z r. 1575, ale přirovnává to k seříznutí vrcholu stromu (církve) a hnaní celé síly do staré spodní větve. Český lid je ve svém celku vyznání

²⁶⁷ KOVÁŘ F., *Příklad vůdce*, in *Ohlasy nového života*, roč. VII., č. 11, s. 2

²⁶⁸ FARSKÝ K., *Český problém církevní*, s. 34

²⁶⁹ Tamtéž, s. 13

²⁷⁰ Tamtéž, s. 25

²⁷¹ Via facti, pozn. red., in *Právo národa*, II, č. 15, s. 251

²⁷² Synod evangelíků rozhodl o spojení dvou evangelických větví, augsburského a helvetského vyznání 17. a 18. prosince 1918 v Praze. Nově vzniklá církev přijala název Českobratrská církev evangelická, státem však byla uznána až v roce 1922.

katolického a nedovedl by srdcem přilnout k evangelictví.²⁷³ „Nevidím jiného východiska z tohoto problému, než reformovat katolickou církev od základu v duchu nové doby.“²⁷⁴

Vydáním knihy *Český problém církevní* se Farský postavil do čela reformního hnutí, stal se nejen výraznou osobností, ale už i hlavou radikální frakce.

3.3.4 První česká liturgie

Naprosto v klidu a bez povšimnutí sloužil o velikonočních svátcích roku 1919 kněz Karel Farský mši svatou přeloženou do českého jazyka ve své rodné vsi, v Roprechticích.²⁷⁵ V archivu se zachovalo kázání, které při této příležitosti pronesl.²⁷⁶ Mluví o zemi a životech zničených válkou i o obnově republiky. Každý katolík má začít nový život. Poctivou prací pomáhat v znovuzrození českého státu, i křesťanství v tomto státě. A nesmí chybět „láska, vzájemná, upřímná, obětavá, hotová, již nám zůstavil Spasitel dav život za nás obětoval se jako nevinný Beránek.“ Životní rozpory, které prožíváme, problémy hospodářské i společenské se nesmí řešit s nenávistí, ale s touto láskou a připraveností k pomoci druhým.²⁷⁷

Karel Farský sloužil řádně jako římskokatolický kněz, jen texty mše svaté si sám přeložil do češtiny. Byl to patrně jeho první pokus o uvedení české liturgie a poznal, že "lid přijal českou liturgii s nadšením".²⁷⁸

3.4 Canossa Jednoty

3.4.1 Delegace do Říma – Canossa Jednoty²⁷⁹

Ještě jako předseda Jednoty chtěl Baar od počátku adresovat reformní program především papeži, a v návaznosti na to episkopátu. Biskupové odmítali o opravných krocích diskutovat, proto došlo 10. května 1919 k zásadnímu rozhodnutí: do Říma bude vyslána delegace Jednoty. Na první pohled je více než zřejmé, že taková soukromá iniciativa neměla

²⁷³ KOVÁŘ F., *Příklad vůdce*, in *Ohlasy nového života*, roč. VII., č. 11, s. 2

²⁷⁴ FARSKÝ K., *Český problém církevní*, s. 18, 55, FARSKÝ K., *Z podejha*, s. 49

²⁷⁵ KAŇÁK M., *Tisk a nová církev*, in *Český zápas*, XXIV, č. 1, s. 3

²⁷⁶ FARSKÝ K., *Kázání o hodu Božím Velikonočním 20. IV. 1919 v Ruprechticích*, ÚAM, K 40/218, č.j.p. 130/45 (4 volné listy, psané vlastní rukou)

²⁷⁷ Tamtéž

²⁷⁸ KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 20

²⁷⁹ Při posuzování šancí této delegace je nutné si uvědomit zásadní věc: roku 1917 vyhlásil papež Benedikt XV. Codex Iuris Canonici. Stejný papež tedy rozhodně nebyl nakloněn o dva roky později připravovat změny. Mnohé požadavky delegace vyřešil II. vatikánský koncil, část neúspěchu ale také padá na nepřipravenost a neprofesionalitu jednání členů delegace samotné.

příliš velkou šanci na úspěch, Řím nepovažoval Jednotu za reprezentaci církve v Československé republice. Jednota naopak sama sebe za takovou reprezentaci považovala.

Přípravám a průběhu této cesty jsem se věnovala podrobně ve své bakalářské práci, nyní zmíním tedy jen nejdůležitější body. Delegace byla vyslána uspěchaně, bez podpory episkopátu, s vyloučením moravských Jednot a z důvodu časové tísně i bez užší spolupráce s českými vikariátními skupinami. Existuje i domněnka, že pražský generální vikář Pícha poslal před odjezdem delegace varovný dopis do Říma²⁸⁰, Baar zmiňuje „hanopisy“ Skrbenského, Píchy, budějovického kanovníka Praschla a další.²⁸¹ Naproti tomu královéhradecký biskup Doubrava dal poselstvu dva doporučující dopisy, kromě toho každý člen delegace měl od svého ordináře příslušné pověřovací listiny.

Celá akce jeví jako diplomaticky nezajištěná a nepřipravená. Výborem Jednoty byli zvoleni tři delegáti: děkan F. Kroiher, poslanec Národního shromáždění a přední činitel agrární strany; teologii reprezentoval děkan pražské teologické fakulty ThDr. Vojtěch Šanda, profesor dogmatiky; zástupcem Slováků byl poslanec Národního shromáždění prof. ThDr. Alois Kolísek, jako čtvrtý se připojil v Itálii Mons. Marian Blaha²⁸². Zásadní se jeví jazyková bariéra (Šanda a Kolísek uměli italsky, Kroiher jen česky)²⁸³.

Účastníci delegace nezvládli protokol a místo běžného postupu se obrátili hned na státního sekretáře Pietra Gasparriho. Ten zpochybnil smysl celé cesty do Říma, některé požadavky delegace jsou nepřijatelné a je zbytečné je vůbec přednášet, zatímco zbývající už se řeší.²⁸⁴ Delegáti ztratili odvalu předat své požadavky tak, jak si je připravili a nakonec prof. Šanda narychlo sepsal nový text, který byl 28. června předán ke studiu a k přípravě dalšího jednání s Gasparrim.

Text ve formě memoranda měl úvod a čtyři hlavní body. V úvodu Šanda zdůrazňuje, že český národ ve vztahu k církvi ochladl kvůli Habsburkům a nyní je čas církev oživit.²⁸⁵ První

²⁸⁰ Dopis Bohumila Zahradníka-Brodského delegaci do Říma, MAREK P., *České schizma*, s. 118

²⁸¹ Dopis J. Š. Baara Františku Teplému, MAREK P., *České schizma*, s. 119

²⁸² Blaha byl pověřen ministrem zahraničí Benešem a ministerským předsedou Kramářem jednat s Římem o církevních záležitostech ČSR (vzájemné diplomatické vztahy ještě nebyly navázány a hledal se model koexistence církve a státu, zejména úprava diecézních hranic, aby se kryly se státními). Později se stal biskupem bankobystrickým.

²⁸³ FRÝDL D., *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky*, s. 86

²⁸⁴ MAREK P., *České schizma*, s. 49

²⁸⁵ Memorandum začíná konstatováním, že do doby Karla IV. neměl český národ možnost jednat s hlavou církve přímo, vždy jen prostřednictvím cizinců. Český národ ve vztahu k církvi ochladl kvůli Habsburkům, inteligence viděla rozdíl mezi teorií evangelia a praxí římskokatolické církve. Jazyk byl vytlačen z kostelů,

bod memoranda požaduje jmenování československých biskupů²⁸⁶. Na to navazoval druhý bod, aby byla pražskému arcibiskupovi udělena k titulu primase moc na všechny provincie republiky na působ jurisdikce, jakou měl sv. Metoděj²⁸⁷, tedy zřízení jakéhosi patriarchátu. Tak by byl zároveň postaven most k ostatním slovanským národům a k pravoslaví. Také žádali o slovanská studia na pražské univerzitě, odvolávali se na encykliku Lva XIII. *Grande mundus*.²⁸⁸ Třetí bod velmi krátce žádal povolení užívání češtiny při bohoslužbách a modlitbě breviáře. Odvolával se na povolení papeže Hadriána II., který schválil užívání lidového jazyka apoštolům Cyrilovi a Metodějovi²⁸⁹. Na památných místech (Nitra, Velehrad a na Slovanech v Praze) by měly být obnoveny bohoslužby v staroslověněštině.²⁹⁰ Poslední bod žádal o zmírnění celibátního zákona, protože slovanské nesjednocené církve tento římský zákon neznají.²⁹¹

Gasparri delegaci přijal a sdělil, že o arcibiskupském stolci v Praze je již rozhodnuto a audience u papeže je stanovena. 4. července 1919 se tedy uskutečnila vysněná audience u papeže Benedikta XV: trvala 35 minut.²⁹² Benedikt XV. probíral bod za bodem, mluvil

dokonce se v memorandu uvádí názor, že kdyby Rakousko trvalo ještě sto let, bylo by přežilo katolicismus v českém národě. Nyní je český národ svobodný a chce užívat svobodu jako Boží dar, k posílení náboženství a víry. KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 25

²⁸⁶ První bod memoranda požadoval jmenování nových biskupů, který budou upřímní Čechoslováci, znalí jazyka lidu, politicky bezúhonní a naprosto vzdálení onoho rakouského katolicismu. Konkrétně jmenovali mezi neudržitelnými biskupy také Huyna a Skrbenského. Urgovali rychlé obsazení arcibiskupství v Praze, ale jmenování nových biskupů by mělo být provedeno způsobem, který odpovídá vztahu církve a státu. Do budoucna by ovšem mělo duchovenstvo a věřící navrhnout pražskému primasovi nejvhodnější osoby ke správě diecéze, z nichž by primas doporučil někoho papeži ke jmenování. KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 25

²⁸⁷ Jan VIII. bulou *Industriae Tuae* (červen 880) potvrdil Metodějovi všechna dosavadní práva a vyhověl přání Svatoplukovu a přijal jej i s jeho lidem pod svou ochranu nezávisle na vládcích tohoto světa. Metoděj byl nazván arcibiskupem moravským. V zájmu zřízení samostatné církevní organizace na Moravě vybídl Svatopluka, aby poslal do Říma ještě jednoho vhodného kněze nebo jáhna, kterému by mohl udělit biskupské svěcení. Společně s Wichingem (nitranským biskupem) měl Metoděj možnost světit další biskupy a zřizovat na vhodných místech nová biskupství – Metoděj se tím stane nejen arcibiskupem, ale i metropolitou a církevní oblast jemu svěřená bude skutečnou provincií odpovídající kanonickým předpisům.

Metoděj byl také papežským legátem. V období úkladů proti slovanské liturgii (roku 837 Jan VIII. zrušil povolení celebrotat bohoslužbu slovansky) využil svých práv apoštolského legáta, která mu dovozovala neuvést v případě potřeby některé příkazy papežské kurie v platnost, a slovanskou liturgii dále užíval a rozvíjel, až do buly *Industriae Tuae*, kterou byla celebrace slovansky opět povolena. KADLEC J., *Přehled českých církevních dějin 1*, s. 30

²⁸⁸ Tamtéž

²⁸⁹ Počátkem roku 868 papež Hadrián II. slavnostně prohlásil, že na Konstantinově překladu bohoslužebných textů do slovanského jazyka neshledává nic bludného a že povoluje jejich užívání. Toto rozhodnutí znovu potvrdil po Konstantinově smrti Metodějovi, v polovině roku 868 bulou *Gloria in excelsis Deo*. Potvrdil slovanskou liturgii, Metoděje jmenoval papežským legátem pro slovanské země. Později pro něj obnovil stolec sv. Andronika někdejší diecéze srémské a jmenoval jej arcibiskupem panonsko-moravským. KADLEC J., *Přehled českých církevních dějin 1*, s. 26

²⁹⁰ Tamtéž

²⁹¹ Vyznávali, že stav panictví je vyšší a dokonalejší a má být doporučován, dokud zákon celibátní platí, měly být trestány přestupky bez ohledu na osoby. Za závěr memoranda je ujištění, že urovnání církevních záležitostí si přeje i nynější československá vláda, která jednala s velkou ochotou a laskavostí se členy delegace před jejich odjezdem do Říma. KADLEC J., *Přehled českých církevních dějin 1*, s. 26

²⁹² MAREK P., *České schizma*, s. 51

latinsky, ale brzo přešel do italštiny, které zejména Kroiher nerozuměl. Papež bránil dosavadní hodnostáře v Československu, schází důkazy, že by plnili špatně své poslání. Podotkl, že Olomouc je starší a proto by měla mít přednost pro primát ve státě, akceptoval však vysvětlení delegace, proč by měl být primasem pražský arcibiskup. V otázce liturgické řeči přislíbil, že vše dá prostudovat příslušné komisi. Co se týče kněží a jejich vzdělání, řekl, že je lépe, když církev bude mít málo kněží, ale kvalitních. K požadavku o zmírnění celibátu papež mlčel zřejmě proto, že jeho stanovisko bylo obecně známo. Sekretář Gasparri odpověděl: „Bisogna essere tranquilli“.²⁹³ Smysl odpovědi: vybízí ke klidu, trpělivosti.²⁹⁴ Ačkoliv sekretář Ceretti doporučoval, aby se delegáti v Římě zdrželi, vrátili se 17. července do Prahy, aniž se pokusili o nějaký kontakt s římskou kurií.²⁹⁵

3.4.2 Návrat delegace

Na samotného Kroihera zapůsobil Řím mocně. Po návratu píše Baarovi: „Když se člověk dívá z Prahy, je naše republika veliká, ale když se dívá z Říma, je menší ... Boj příliš malých proti příliš velikým nikam nevede. Vzдор je špatná cesta... Musíme jít s biskupy, na těch stojí i klesá církev...“²⁹⁶

17. července přijeli delegáti do Prahy a Kroiher prohlašuje, že jsou spokojeni. Na tato slova reaguje Farský: „S čím byl p. děkan Kroiher spokojen, nevím: on asi taky ne.“²⁹⁷ Ve zpětném pohledu hodnotí všichni cestu delegace do Říma jako nevydařenou, ideově neujasněnou. Rozhodně nebyla pozitivním prvkem v prosazování reformy církevního života v Čechách, spíše uškodila. Přestože byla myšlena jako upřímný dialog, Řím i český episkopát se utvrdili v nutnosti rázného postupu proti všem reformním snahám.²⁹⁸

²⁹³ KADEŘÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 26-27

²⁹⁴ Nejasnost je kolem výroku Gasparriho, zda řekl v otázce celibátu větu „Budiž ještě klid“ nebo „Otázku celibátu dlužno nechat klidnou“ MAREK P., *České schizma*, s. 51

²⁹⁵ KADEŘÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 27

²⁹⁶ TEPLÝ F., *Ze života J. Š. Baara*, s. 369

²⁹⁷ FARSKÝ K., *Z podejha*, s. 21

²⁹⁸ FRÝDL D., *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky*, s. 94

4. RADIKALIZACE HNUTÍ

4.1 Radikalizace v Jednotě

4.1.1 Změna postoje biskupů

Zatímco při vzniku Jednoty v lednu 1919 biskupové sami vstupovali do jejích řad, po nezdaru římské delegace a také po mnohých sporných vystoupeních členů Jednoty dochází pomalu, ale jistě k obratu. Čím dále víc je zřejmé, že některé proudy v Jednotě se příliš radikalizují a celá Jednota tím začala být problematická. Z Říma nakonec přichází rozhodnutí zakročit proti stoupencům reformního hnutí na základě protimodernistických dokumentů z počátku století.²⁹⁹

V průběhu května a června 1919 začali biskupové vyzývat kněze, aby se zřekli reformních snah a dokonce i spolupráce v Jednotě a ani se s jejím postupem neztotožňovali. Za všechny uveďme odpověď G. A. Procházky, faráře v Jenišovicích, pozdějšího patriarchy Církve československé; v červnu 1919 biskupu Grossovi píše: „Nepodepíši: 1) Poněvadž bych se tím zavázal vzdát se snahy o uskutečnění reformu, jež v zájmu náboženského života svého národa považuji za nevyhnutelně nutny. 2) Poněvadž bych tím bezcharakterně zapřel svou minulost a vystavil se eventuelní věrolomnosti v budoucnu – přes všechny podpisy. 3) Poněvadž bych tím vzdal se práv svobodného občana a myslícího člověka.“³⁰⁰

Srpen 1919 můžeme považovat za období zlomu ve vztahu reformních kněží a episkopátu, dochází však také k mnoha změnám uvnitř Jednoty. Farský vydáním brožury *Český problém církevní* spustil lavinu, která se již nedá zastavit. 1. srpna 1919 byl v Právu národa uveřejněn článek „Co chceme“, který v 10 bodech obsahoval přehled požadavků reformních kněží.³⁰¹

²⁹⁹ Modernismus byl odsouzen dekretem *Lamentabili sane exitu* ze 3. 7. 1907 (v něm je uvedeno 65 omylů) a encyklikou *Pascendi Dominici gregis* z 8. 9. 1907, která pranýřuje modernismus jako "nádrž všech bludů". Papež také všem duchovním předepsal přísahu, kterou uvedených 65 tezí modernismu zavrhovali. Každý, kdo chtěl působit v duchovní správě nebo v jako učitel, musel od r. 1910 předtím složit přísahu proti modernismu. Tato přísaha byla r. 1976 zrušena. *Encyklopedie náboženství*, kolektiv autorů, Karm. nakl., Kostelní Vydří 1997, heslo Modernismus

³⁰⁰ PRÁŠEK F., *Vznik československé církve a patriarcha G. A. Procházka*, s. 50

³⁰¹ *Co chceme*, in *Právo národa*, II, 1919, č. 13, s. 217

4.1.2 Nový předseda Jednoty

7. srpna se konala valná hromada Jednoty, na kterou Ohniskáři připravili vlastní kandidátní listinu³⁰², a to nejen proti Baarovi, který se v té době předsednictví už vzdal, ale i proti Kroiherovi. Přesto na této schůzi nahradil nekompromisního J. Š. Baara právě smířlivý děkan František Kroiher³⁰³.

Ohniskáři vyčítali Kroiherovi, že po návratu z Říma zradil reformní hnutí, které prý vyměnil za slib křesla arcibiskupa. Kroiher útočil na Zahradníka, zaslíval mu vyhlášení „via facti“ i údajnou výzvu k uzavírání kněžských sňatků. Marek se domnívá, že některé kněze spojoval postoj k celibátu a také obdobná životní situace, která je vedle k nutnosti celibátní otázku řešit.³⁰⁴ O problematice celibátu jako hnacího motoru Ohniska píše sám Karel Farský.³⁰⁵ Naneštěstí se ohniskáři příliš zaměřili na celibát a ostatní reformy jim unikaly ze zřetele. Dokonce docházelo k výzvám, aby se kněží ženili. Zahradník Brodský uzavřel 18. září 1919 sňatek se spisovatelkou Annou Plešingerovou.³⁰⁶ Kroiher si patrně velmi reálně uvědomoval, že tlak na Řím nic nezmůže a otázka celibátu požadavkům jen uškodí. Spolu s Kroiherem odmítla cestu činu i celá Morava, 19. srpna obě moravské Jednoty jednoznačně podpořily reformy, které měly být dosaženy legálním postupem v souladu s církevní hierarchií. *Právo národa* naproti tomu píše, že via facti je zcela legitimní s ohledem na situaci.³⁰⁷ Redakci *Práva národa* už v té době vedl Farský.

Kroiherovo předsednictví v Jednotě lze považovat za počátek rozdělení Jednoty na dvě frakce, které už nikdy nemohou najít společnou cestu. Kroiher svým umírněným jednáním, vyčkáváním a nerozhodností umocnil odhodlání Ohniskářů provést reformy via facti. Na pozadí Kroiherovy váhavosti a nejasných postojů o to více vyniká charisma Farského, který se aktivně účastní všech schůzí a pracuje pro myšlenku reform.

V Čechách nastala situace, která se jevila jako neudržitelná. Kněží se ženili, nastával problém: Duchovní, který se oženil, byl exkomunikován, měl by mu být zastaven plat a musel opustit faru. Někteří kněží požadovali systémové východisko ze situace a navrhovali ukončit

³⁰² Na této schůzi se také prodávala brožura Dr. Karla Farského *Český problém církevní*. RŮŽIČKA V., *K jednomu dokumentu*, in *Náboženská revue*, XXIV., 1953, č. IV, s. 31, poznámka 1).

³⁰³ Růžička nazývá Kroihera oportunistou, hrobařem revolučního elánu Jednoty. RŮŽIČKA V., *K jednomu dokumentu*, in *Náboženská revue*, XXIV., 1953, č. IV, s. 33

³⁰⁴ MAREK P., *České schizma*, s. 53

³⁰⁵ FARSKÝ K., *Z pode jha*, s. 21

³⁰⁶ ZAHRADNÍK-BRODSKÝ B., *K informaci*, in *Právo národa*, II, 1919, č. 12, s. 214

³⁰⁷ Tamtéž

provizorium; rychlým postupem vyhrotil situaci tak, že bude nutno ji řešit. Teď se plně ukázalo neštěstí, které způsobila absence arcibiskupa v Praze. Byl to jeden z prvních důvodů, proč delegace odjela do Říma³⁰⁸ a pořád nebyl nikdo, na koho se pro řešení situace obrátit.

4.2 Arcibiskup František Kordač a Klub reformních kněží

4.2.1 Jmenování arcibiskupa v Praze

V okamžiku, kdy už „nikdo neočekával příchod pastýře, jmenoval papež Benedikt XV. 9. září 1919 profesora pražské teologické fakulty Karlovy univerzity ThDr. et PhDr. F. Kordače pražským arcibiskupem“.³⁰⁹ Politické kruhy Kordače uvítaly, ale v řadách Jednoty zavládlo zděšení. „Jako náhlý úder hromu za jasného dne zapůsobila v Praze v úterý 9. září zpráva, že Řím jmenoval pražským arcibiskupem univerzitního profesora pražského, Msgra Dra. Františka Kordače.“³¹⁰ Jednak proto, že Kordač již byl názorově vyhraněn proti reformním kněžím a mnozí s ním měli spor osobní i profesní, a také proto, že Jednota očekávala, jak již bylo uvedeno dříve, že s ní bude osoba nového arcibiskupa konzultována.³¹¹

Připomeňme, že v dobách monarchie rozhodoval o obsazení biskupského stolce formálně rakouský císař, biskupy se stávali cizí šlechtici, často ne úplně připravení pro takový úkol.³¹² Již Náhlovského program v roce 1848 požadoval „zřízení českého kardinátu v Římě, aby český kardinál hájil zájmy české provincie“³¹³, Přerovský program v roce 1906 si přál „vymanění episkopátu primatiální oblasti české z područí Vídně“³¹⁴, v Obnově církve katolické (program obnovené Jednoty katolického duchovenstva) zaznívá již jednoznačná definice „patriarchátu“ (patriarcha měl jako partner Svatého Otce navrhnout biskupy)³¹⁵, a konečně delegace Jednoty v létě 1919 předložila Benediktu XV. požadavek na jmenování nových biskupů a s tím udělení pravomocí primasa českému arcibiskupovi na všechny provincie Republiky československé³¹⁶, a tím vlastně zopakovala požadavek zřízení patriarchátu. Čeští katoličtí kněží očekávali, že po vzniku republiky tedy dojde ke změně a budou přizváni k debatám o osobě nového arcibiskupa a dosazení arcibiskupa z Říma

³⁰⁸ MAREK P., *České schizma*, s. 60

³⁰⁹ PODLAHA A., *Msgr. Dr. František Kordač, arcibiskup pražský*, in *Časopis katolického duchovenstva*, 1919, s. 270-271

³¹⁰ *K obsazení pražského arcibiskupství* in *Právo národa* II, 1919, č. 16, s. 265

³¹¹ Kandidáti Jednoty: Xaver Dvořák, J. Š. Baar, ThDr. K. Farský, prof. ThDr. V. Šanda, opat Prokop Šup a farář Theodor Perútka. MAREK P., *České schizma*, s. 62

³¹² *Obsazování míst biskupských*, in *Časopis katolického duchovenstva*, 1919, s. 208-209

³¹³ DOLEŽAL J., *Český kněz, dvanáctá kniha života*, s. 20

³¹⁴ *Nový život*, 1906, č. 8, s. 4

³¹⁵ FRÝDL D., *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky*, s. 76

³¹⁶ KADEŘÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 25

považovali za malou obměnu proti dřívějšímu rozhodování monarchie, prakticky měli pocit, že se monarchie vyměnila za Řím.

4.2.2 ThDr. František Kordač

F. Kordač se narodil 11. ledna 1852 ve vesnici Seleticích u Rožďalovic, okr. Nymburk.³¹⁷ Vystudoval osmiletý diecézní německý seminář (jezuitské gymnázium s internátem) v Bohosudově u Teplic (1865 – 1873). Maturitu složil v roce 1873 a začal studovat na německém malostranském gymnáziu v Praze. Po jeho absolvování odešel na studia do Říma na Gregoriánskou univerzitu, bydlel v Collegiu Germanicu-Hungaricu. Vysvěcen byl 15. 7. 1878 v Lateránské bazilice, to už měl dva doktoráty (z teologie a filosofie).³¹⁸

Právě římský pobyt byl určující pro jeho další život. Tehdejší Gregoriánská univerzita byla produktem papežské politiky z let kolem I. vatikánského koncilu³¹⁹. Jejím úkolem bylo vychovávat kněze, kteří budou přenášet do svých mateřských zemí zásady nové papežské politiky a stanou se jejími obhájci. Studenti byli cílevědomě připravováni pro poslání apologetů. F. Kordač si zde osvojil systém, kde všechny podnikané kroky nesly pečeť sebezapření, bezvýhradnou prioritou byla poslušnost církvi a jejím autoritám. Římská škola ovlivnila Kordače i jako duchovního pastýře, kazatele a publicistu. Vypěstoval si zde pojmovou přesnost a jasnost formulací problémů, byl dokonale připraven pro disputaci.³²⁰

Doležal popisuje Kordačova kázání v kostele sv. Klimenta (oficiálně ustanoven univerzitním kazatelem v lednu 1911). Mnoho lidí tam chodilo jen kvůli jeho slovům: „jeho argumenty byly logické svorníky a kleště, nože chladného rozumu, odpoutaného ode všech relativních souvislostí a ode všeho citu. Kostel nedýchal a všechny oči visely na suché postavě bělovlasého starce jakoby vystouplého ze středověkých rytin.“³²¹ Za hlavní rys jeho myšlení považuje Doležal zásadní filozofické přesvědčení proti každé revoluci a osobně žitý odpor proti kácení řádu. Označení Kordače jako „lavírujícího“³²² proto, že jeho podpis nalezneme pod Tříkrálovou deklarací stejně jako pod prohlášením nově ustaveného Národního výboru

³¹⁷ PODLAHA A., *Msgr. Dr. František Kordač, arcibiskup pražský*, in *Časopis katolického duchovenstva*, 1919, s. 270-271

³¹⁸ MAREK P., *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač*, s. 12 - 13

³¹⁹ 1869 - 1870

³²⁰ MAREK P., *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač*, s. 14

³²¹ DOLEŽAL J., *Český kněz, dvanáctá kniha života*, s. 99

³²² MAREK P., *České schizma*, s. 13

z 14. 7. 1918, není úplně přesné. Kordač nebyl lavírující, jen zastával režim státní i církevní z poslušnosti a jakákoli revolta mu byla cizí. Dokázal se ale se změnou státního systému vyrovnat a sloužil i v nové republice k co největšímu prospěchu³²³.

Jeho zásadní snahou byla reforma kněžského studia. V roce 1904 publikoval v časopise *Politik* nový návrh programu kněžského vzdělávání, problém hlubokého studia a přípravy na kněžství mu ležel na srdci prakticky celý život.³²⁴

Jakmile se rozhodlo o jeho jmenování, vypravil se budoucí arcibiskup do Říma k Benediktu XV. Josef Hronek cituje Kordačovy vzpomínky: Benedikt XV jej vlídně přijal, mluvil „o odpadlickém hnutí v Čechách, rozhodně odmítl jakýkoliv kompromis, jmenovitě zrušení celibátu ... odmítl též požadavek české liturgické řeči, uváděje nejvážnější důvody nutnosti latinské liturgie pro universální církev všech národů. Toliko dovolil mou prosbu, aby na památných místech v Čechách z apologetických důvodů byly v příslušné sny slouženy mše svaté v staroslovanské řeči ... Jinak však mně byla doporučena sv. Otcem nekompromisní zásadnost katolické víry a discipliny v kléru i lidu. Tomuto příkazu jsem zůstal věren ...“³²⁵

V době jmenování arcibiskupem bylo Kordačovi 67 let, dobové články vyzdvihovaly jeho životní elán a charisma. Jeho odpůrci mu vyčítali despotismus, neshovívavost a rigoróznost, neschopnost kompromisu, jeho zaměření na teologii odtržené od reálného života, zkostnatělost názorů, fundamentalismus a absenci jakéhokoliv pochopení pro církevní reformy.³²⁶ Chování za války jej diskreditovalo jako stoupence Rakousko-Uherska a habsburské monarchie.³²⁷ Doležal píše, že „nemohlo být větší propasti myšlenkové, než jaká byla mezi životním charakterem a filozofickým názorem nového českého arcibiskupa a myšlenkovým světem veliké většiny českého kněžstva“.³²⁸ Zdá se, že mnohá hodnocení Kordačovy osoby jsou zabarvena konflikty s obnovným hnutím a jeho postava se v tisku i vzpomínkách současníků místy demonizuje.

³²³ V roce 1911 kandidoval za křesťanské sociály do českého zemského sněmu, v letech 1916 – 1919 vedl spojenou katolickou stranu a byl členem Národního výboru i Revolučního Národního shromáždění (do 26. 10. 1919).

³²⁴ O bohoslovce se staral nejprve v Litoměřicích, r. 1905 byl jmenován profesorem na pražské teologické fakultě Karlo-Ferdinandově, dvakrát byl děkanem této fakulty. MAREK P., *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač*, s. 17 - 19

³²⁵ HRONEK J., *Umřel velekněz*, s. 15-16 (bohužel se nepodařilo zjistit, z čeho autor cituje, nejnovější monografie P. Marka nemá o cestě dr. Kordače k Benediktu XV. zmínku).

³²⁶ MAREK P., *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač*, s. 71

³²⁷ MAREK P., *České schizma*, s. 62

³²⁸ DOLEŽAL J., *Český kněz, dvanáctá kniha života*, s. 98

Rozhodně byl jmenován arcibiskupem v situaci, která byla nezáviděníhodná. Kněží usilující o obnovu církve požadovali změny, papež naopak uklidnění situace a usměrnění v duchu vatikánské politiky. Kordač sám si byl vědom, že poměry v církvi nejsou ideální, a navrhoval také reformní kroky, postupoval však v linii své „římské školy“. Nejvíce se zasazoval o dosažení kvalitativních změn v postavení a činnosti duchovenstva, silně pocíťoval nedostatek kněží a jejich nepřipravenost pro pastorační práci, kladl důraz na zkvalitnění výchovy v seminářích a na pořádání pravidelných biskupských konferencí. Obě strany, arcibiskup i reformisté akcentovali podobné problémy, zásadně se však lišili ve výběru metod k jejich dosažení.³²⁹

Není bez zajímavosti, že ačkoliv byl Kordač nesmírně loajální k Římu, nebyla to vždy loajalita slepá³³⁰. Když to bylo třeba, dokázal dát najevo nesouhlas. V Národní Politice vyšel článek k arcibiskupovým osmdesátinám, kde se mimo jiné píše, že „byl Římu upřímně oddán, nikoli však bez kritiky. Jednou nepřijal anebo nepozval anebo nepřijel ze svého letního sídla uvítati kardinály svatě římské církve do Prahy zavítavší. Po druhé prý opět nechal papežský list půl roku bez odpovědi...“³³¹.

V korespondenci nalezneme doklady o tom, že chtěl prodat některé cennosti ze své rezidence, protože je považoval za zbytečné, když jsou potřeba peníze na „vzkříšení odumírajícího křesťanského života“³³². Lze z toho soudit, že on už nebyl typ vrchnostenského arcibiskupa, což se vytýkalo Huynovi, ale naopak navazoval na skromné prostředí, ze kterého vzešel.

Jako arcibiskup tu tedy stojí apologeta, který sice vidí mnoho chyb ve stávajícím uspořádání církve, při setkání s dr. Farským ale nedokáže a ani nechce překročit svou zakořeněnou poslušnost. Patrně uzná mnohé důvody, které Farského vedou k reformám, ale bude se vždy děsit jeho postoje k hierarchii a k církvi. Římská formace pevně zakořenila Kordačovo odhodlání bojovat za papeže proti všem, kteří by snižovali autoritu církve a Říma, Marek píše, že Kordač se cítil jako strážce římského ideálu.³³³ Farský naopak tento ideál již

³²⁹ MAREK P., *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač*, s. 25

³³⁰ Sám měl koncem dvacátých let spory prý s papežským nunciem Pietrem Ciriacim, patrně jejich důsledkem byla i jeho rezignace na úřad pražského arcibiskupa, kterou podal 3. července 1931. Takzvaná Kordačova aféra již nespadá do období této práce, proto se jí nebudeme dále zabývat. Poslední tři roky života strávil František Kordač na zámku v Břežanech u Prahy, zemřel 26. dubna 1934.

³³¹ *K osmdesátým narozeninám arcibiskupa dr. Františka Kordače*, in *Národní politika*, 10. 1. 1932

³³² NAČR, fond APA III, karton 219

³³³ MAREK P., *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač*, s. 15

neuznává, bude Kordačovým postojem zklamán a rozhořčen. Narazí tu na sebe dva moudří lidé, kteří ale nejsou s to pochopit jeden druhého.

4.2.3 Klub reformních kněží

Jednota s předsedou Kroiherem pomalu ustupovala z požadavků provedení reformy, dokonce plánovala vítání nového arcibiskupa.³³⁴ Zahradník-Brodský se v Ohnisku zaměřoval jen na celibát a o vnitřní reformu církve se příliš nezasazoval. Dr. Farský nenachází ani v jedné skupině to, o co jde jemu, tedy cestu k celkové obnově církve, která by přinášela lidem Krista věrohodným, srozumitelným způsobem, bez vnitřních rozporů a v opravdovosti. Pořád cítí, že je třeba „reformovat katolickou církev od základu v duchu nové doby.“³³⁵

15. září 1919 se v Národním domě konala ustavující schůze nové organizace s názvem Klub reformních kněží Jednoty československého duchovenstva.³³⁶ Schůze se účastnilo na 200 kněží a obecnstvo. Někteří kněží hned volali po rozkolu, sám dr. Farský je musel uklidňovat s poukazem na naprostou nepřipravenost a celkovou ideovou nepropracovanost.³³⁷ Předsedou byl zvolen dr. Farský³³⁸, celkový počet členů se pohyboval okolo 480 osob. Jakýmsi mravním základem pro vznik Klubu je přísaha věrnosti reformám ze schůze Jednoty 23. ledna 1919: „Vždyť jsem tehdy 23. ledna 1919 vyzval duchovenstvo k přísaze za reformní program. A přísahali jsme já i oni. Někdo musil tu přísahu splnit, jen doba musela uzrát.“³³⁹

Stanovy Klubu reformních kněží sestavil dr. Farský. Podle stanov je „účelem Klubu pracovat s důrazem k uskutečnění žádaných círk. reform a zejména ku zdemokratisování, znárodnění a zpravdivění života náboženského v národě.“³⁴⁰ Ze stanov je patrný posun od vnějších reform (Jednota a Ohnisko) k reformě vnitřní, obnově náboženského života a přinášení Krista českému národu. Účastníci schůze se usnesli podat protest proti volbě Kordače a uveřejnit jej v denním tisku. Tento protest obsahuje 10 bodů, kde je Kordačovi vytýkána jeho loajalita monarchii a zejména to, že „zneužíval náboženství k matení

³³⁴ K obsazení pražského arcibiskupství in *Právo národa* II, 1919, č. 16, s. 267

³³⁵ FARSKÝ K., *Český problém církevní*, s. 18, 55, FARSKÝ K., *Z pode jha*, s. 49

³³⁶ ŠUVARSKÝ J., *Biskup Gorazd*, s. 107, SPISAR A, *Ideový vývoj CČs*, s. 57

³³⁷ FARSKÝ K., *Z pode jha*, s. 31

³³⁸ KOVÁŘ F., *Příklad vůdce*, in *Ohlasy nového života*, roč. VII., č. 11, s. 2

³³⁹ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 65

³⁴⁰ Rukopis stanov Klubu je uložen v ÚAM CČSH, K40/22 č. inv. 130/45

dobromyslného lidu v nejkritičtějších dobách“ a „ubíjel českou duši toužící po samostatnosti a svobodě“.³⁴¹

Baar s Teplým se domnívají, že český problém spočívá v politické historické situaci. Uvádí jako příklad Francii, kde vzniklo mnoho bludných směrů, proti nim stáli velcí světcí – „otázka náboženská byla u nich svobodně, volně luštěna, vyvíjela se a vyvíjí se přirozeně a zdravě. Je to proces duševní jako každý jiný, který se řeší až k úplnému rozřešení a vyrovnání. ... My máme snad ještě krásnější dějiny náboženské než Francie ... to všecko tvoří zmatek v duši průměrného českého člověka. Proč? Protože otázky náboženskonárodní nesměly se svobodně a nestranně probírat, byly duseny a křiveny politickým násilím, ale teď hrnou se na nás a my se s nimi – má-li být jasno a čisto v Čechách – musíme jednou pro vždy vyrovnat.“³⁴²

4.2.4 Kněžský odboj

Klub reformních kněží útočil na Kordače několikrát na stránkách Práva národa, především články Farského a Zahradníka-Brodského. Farský označuje Kordače za zkázu reformního hnutí a dokonce vyzývá duchovenstvo, aby ho jako arcibiskupa neuznalo.³⁴³ Ve stejném článku také Farský píše, že Kordač je člověk nejvhodnější pro schizma.³⁴⁴ Tento článek s názvem „Protest“ staví již otevřené nepřátelství Farského ke Kordačovi a zároveň zde poprvé zaznívá slovo schizma. Článek vyšel 1. října 1919³⁴⁵. Dá se říci, že v této době již bylo Farskému jasné, že ke schizmatu dojde.

1. října vyšel v Právu národa další Farského článek nazvaný „O české liturgii“: „Ne, my nemůžeme a nebudeme čekat, až římská apoštolská textová komise nám aprobejuje naši liturgii. Tím méně ne, že tam češtině vůbec nerozumějí a musili by v nejlepším případě pověřit revizí zase některého našince. Na problém české liturgie hledíme takto: O letošních vánocích budou se služby Boží po naší vlasti sloužit česky, a od té doby již trvale.“³⁴⁶ O měsíc později byla v

³⁴¹ Právo národa II, 1919, č. 17, s. 291-292

³⁴² TEPLÝ F., BAAR J. Š., *Na obranu reformního programu Jednoty katolického duchovenstva československého*, s. 12

³⁴³ FARSKÝ K., *Protest*, in *Právo národa* II, 1919, č. 17, s. 281-283; FARSKÝ K., *Z podejha*, s. 28

³⁴⁴ FARSKÝ K., *Protest*, in *Právo národa* II, 1919, č. 17, s. 281-283

³⁴⁵ Ve stejném vydání Práva národa vyšel článek dr. Farského *Česká liturgie*. Tento den bylo Právo národa pastýřským listem zakázáno. Podrobněji viz dále.

³⁴⁶ *Česká liturgie*, in *Právo národa*, II, 1919, č. 17, s. 287

Právu národa uveřejněna výzva kněžím, aby při vyučování náboženství opustili katechismus a vyučovali na podkladě Bible.³⁴⁷

Na dotvrzení rozhodnutí "via facti" sloužili někteří členové Klubu bohoslužby na svátek sv. Václava česky, stejně tak o prvním výročí osvobození 28. října 1919.³⁴⁸ Dalším krokem byly civilní sňatky kněží a tím deklarativní porušování povinnosti celibátu. Za Rakousko-Uherska nebylo možné, aby římskokatolický kněz uzavřel sňatek, ale v květnu roku 1919 to zákon umožnil.³⁴⁹ Jedním z těch, kteří se svým sňatkem nijak netajili, byl radvanický farář Stibor. V Právu Národa píše: "Chceme-li reformovat církevní život, musíme začít sami u sebe. ... Lid shromážděný u sňatku s vážností ve tváři a slze radostí riskl nám prvním kněžským manželům ruce."³⁵⁰ Je důležité upozornit na to, že sňatek byl uzavřen v kostele, svátostnou formou, za přítomnosti farnosti. Kněžských sňatků časem přibývalo, oženil se také Zahradník-Brodský.

Právě v této době přichází dr. Farský do Prahy. Motivem ke stěhování byla patrně touha být ve středu dění, a to nejen v hlavním městě mladé Republiky, ale hlavně v čele Klubu reformních kněží, přímo v centru obnovných snah v římskokatolické církvi. Daleko podstatnější než přestěhování do Prahy, se ale jeví změna zaměstnání. V Plzni sice nepůsobil jako diecézní kněz, ale byl zde profesorem náboženství a byl ke své práci pověřen kanonickou misí. V Praze začal pracovat na Ministerstvu školství a osvěty v církevním oddělení. Dá se říci, že učinil malý, ale podstatný krok stranou z církevní služby a přijal civilní zaměstnání. Sám Farský o této změně nikde nepíše, vzpomíná na toto období jako dobu, kdy pracoval na Českém misálu³⁵¹ a brožure Z pode jha.³⁵² Zdá se, že přijal zaměstnání, aby nebyl na nikom závislý, ale zároveň aby měl co nejvíce času na práci pro obnovné hnutí.

³⁴⁷ *Právo národa*, II, 1919, č. 20, s. 311

³⁴⁸ KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 31

³⁴⁹ Občanské právo umožnilo kněžím uzavřít manželství zákonem ze dne 22. května 1919 č. 320 Sb.

³⁵⁰ *Případ faráře Stibora v Radvanicích*, in *Právo národa*, II, 1919, č. 18, s. 303 - 304

³⁵¹ Český misál, vydaný K. Farským celkem v sedmi sešitech, byl překladem "Missale Romanum", tedy jen počestělou verzí stávající římskokatolické mše svaté. Nejedná se ještě o Farského liturgii.

³⁵² "Tam v chudém kumbálku (v klášteře u Milosrdných na Starém Městě), který sloužil mezi dnem za holírnou, bez kamen, přespával jsem celé tři měsíce a o večerech při petrolejové lampě jsem překládal a upravoval první dva sešity Českého misálu a brožuru Z pode jha. Tam jsem bydlel do poloviny února roku 1920." FARSKÝ K., *Přelom*, s. 73

4.2.5 Dr. Farský a celibát kněží

Někteří kněží odcházeli do civilního zaměstnání, ale dr. Farský je prosil, ať zůstanou na svých kněžských místech, kde mohou nejvíce pracovat pro reformy. Současně také varoval před ukvapenými akcemi, zejména nedoporučil vzdávání se celibátu *via facti*.³⁵³ „Pro ženění několika set kněží se národ ještě nerozpálí nadšením, aby přikročil k opravdovému činu ...“³⁵⁴

Farský si často všímá, že otázka celibátu se stává přední, někdy až jedinou starostí členů Ohniska a tím se v národě vzbuzuje zdání, že jde vlastně jen a jen o kněžské ženění.³⁵⁵ Zdobrovolnění celibátu je pro dr. Farského samozřejmé a zcela vedlejší. Toto své stanovisko sdělil i arcibiskupu Kordačovi při poslední audienci 27. listopadu 1919, kdy "si vzájemně doznali, že otázka celibátu byla v celém jednání o reformy posunuta příliš do popředí".³⁵⁶

Zdobrovolnění celibátu považuje Farský za čistě provozní záležitost, o které není třeba přehnaně jednat, ani na ni dávat důrazy. Než dojde k emancipaci od římské církve, je třeba, aby si kněží uvědomili, že otázka ženění není stěžejním programem reforem.³⁵⁷

4.2.6 Zákaz Práva národa a české liturgie

1. října 1919 byl vydán pastýřský list českomoravských biskupů, kde se mj. pod hrozbou suspenze zakazuje odebírat *Právo národa* a jakkoliv se podílet na jeho vydávání. V této chvíli byli všichni reformní kněží postaveni před nelehkou otázkou: ustoupit z požadavků nebo setrvat a nést následky (z 2500 odběratelů se odhlásilo 200³⁵⁸). Následná tisková bouře se bohužel zúžila na problematiku celibátu. Pět dní nato, 6. října byly publikovány další dva zákazy: první zakazoval užívat češtinu jako liturgický jazyk a druhý tabuizoval jakoukoli diskusi o celibátu.

15. října zaslal dr. Farský všem členům Klubu reformních kněží oběžník s výzvou: "Přátelé, mějte důvěru v sebe, členstvo, v národ i jeho budoucnost, hlavně však důvěru v

³⁵³ „Jen prosím, ať nikdo neopouští svého farářského místa, ať nikdo nepřijímá uprázdněného místa suspenzí některého bratra! Ač nemůže naše hnutí nebýt vděčno přítomnosti a otevřenosti těch členů, kteří *via facti* se vzdávají celibátu, upozorňuji, že se to nemá dít, zatím leč za zavřenými dveřmi s vědomím toliko nejtímnějšího okolí, s dispensí od ohlášek!“ ÚAM K40/877

³⁵⁴ FARSKÝ K., *Z pode jha*, s. 32-33

³⁵⁵ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 66

³⁵⁶ RŮŽIČKA V., *K jednomu dokumentu*, in *Náboženská revue*, XXIV., 1953, č. IV, s. 35

³⁵⁷ FARSKÝ K., *Z pode jha*, s. 32, FARSKÝ K., *Přelom*, s. 67, 72

³⁵⁸ FARSKÝ K., *Z pode jha*, s. 37; *Právo národa má být zastaveno*, in *Právo národa*, II. 1919, s. 304

Pravdu, která je věčná. Pravda a její právo, toť On, Bůh nejvyšš pravdivý. ... Naše věc je dobrá, proto zvítězí. Snad je její vítězství blíž, než tušíte ..."359 Jednota reagovala 18. října svoláním k věřícím s výzvou o prosazení českých bohoslužeb jako návratu k cyrilometodějským tradicím.³⁶⁰

Dr. Farský plánoval "emancipaci od církve římské" již na 28. říjen 1919, nakonec však termín odložil. Jedním důvodem byla obava z ideové nepropracovanosti budoucí církve a z toho, že část kněží vidí reformu jen v odstranění povinnosti celibátu. Druhým důvodem byla žádost "předního tehdejšího českého politika". Založení nové církve by uškodilo nově vzniklé republice, která ještě nebyla Vatikánem uznána.³⁶¹ Z toho je patrné, že Farský založení církve dlouho dopředu promýšlel, zvažoval všechna pro i proti, chtěl co nejvíce prospět všem, neusiloval jen o svůj prospěch.

4.2.7 Cesta ke schizmatu

Jak již bylo dříve řečeno, arcibiskup Kordač nebyl mužem kompromisu, a byl proti jakékoli revoltě. Už Katolická moderna se s ním střetla jako s nesmiřitelným odpůrcem reforem. Vedení Jednoty protestovalo proti Kordačově jmenování, ale neúspěšně. Na stránkách Práva národa označil Zahradník-Brodský jmenování Kordače jako „srozumitelnou ránu pěsti do tváře“.³⁶² Farský vyzval v Právu národa duchovenstvo, aby novou hlavu arcidiecéze neuznalo a označil Kordače jako člověka nejvhodnějšího pro schizma.³⁶³ Je těžké dát odpověď na otázku, nakolik schizma Kordač a Farský osobně opravdu zavinili a nakolik už byla roztržka neodvratná. Sám Farský na jednom místě přiznává, že Kordač byl pro změny a reformy, zejména bolestně pocítoval nízké vzdělání kléru. 15. října přijal delegaci Jednoty: „Jsem pro reformy v církvi a seč síly stačí, přičiním se o jejich provedení do nejkrajnější možnosti. Ovšem dlužno při tom dbát autority a zachovati trpělivost, neboť každá změna vyžaduje času. Odporem, násilím nebo hrozbami by se ničeho nedocílilo.“³⁶⁴

Kordač tedy zpočátku podpořil reformní snahy za podmínky, že reformátoři budou postupovat ve spojení s episkopátem a budou požadovat jen přijatelné reformy, tj. reformy,

³⁵⁹ ÚAM, K40/877

³⁶⁰ PEROUTKA F., *Budování státu III*, s. 894

³⁶¹ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 67-8

³⁶² ZAHRADNÍK-BRODSKÝ B., *K informaci*, in *Právo národa*, II, 1919, č. 18, s. 298

³⁶³ FARSKÝ K., *Protest*, in *Právo národa*, II, 1919, č. 17, s. 281-283; FARSKÝ K., *Z podejha*, s. 28

³⁶⁴ DOLEŽAL J., *Český kněz, dvanáctá kniha života*, s. 67

jejichž hranicí stanoví Řím. Limity dané delegaci Jednoty v Římě (patriarchát nepovolen³⁶⁵; národní jazyk jen omezeně; kněží se mají postarat o nápravu správy církevního majetku, materiálního postavení kněží a školství; zrušení nebo zdobrovolnění celibátu se nepovoluje, jednotlivé kněžské sňatky se budou dále řešit opuštěním duchovenské služby) se musely bez výjimky dodržet. Podle svědectví dr. Šandy dokonce Kordač v r. 1919 chtěl, aby kněží, kteří opustí církve a ožení se, nebyli stíženi klatbou.³⁶⁶ Počáteční nadšení českých duchovních zchladil papežský legát Miccara, který tlumočil mínění Říma, že „česká mše povolena nebude“³⁶⁷. Tím bylo vyjádřeno oficiální stanovisko k reformám pro celou církev.

Kroiher se vlažně postavil za celý reformní program, Farského křídlo prohloubilo reformy *via facti*. Arcibiskup sáhl k represím, zákazům a nařízením. Drtivá většina kněží se reformního hnutí zřekla, část zůstala věrná Jednotě a požadovala uskutečnění reforem schválených Římem, Klub reformních kněží směřoval ke schizmatu.³⁶⁸

4.3 Dr. Kordač a dr. Farský

4.3.1 Dvě osobnosti, dvě reformy, dvě řešení

Pomalu jsme si vykreslili postavy, které se staly hlavními účastníky dramatu odehrávajícího se na přelomu let 1919/1920, dramatu, který dnes nazýváme schizmatem. Stojí tu proti sobě dva doktoři katolické teologie, oba pedagogové, oba se stravující láskou ke Kristu a starostí o budoucnost církve. Oba vyrostli v chudých poměrech (schází tu tedy nerovnost původu, jaká byla mezi Farským a Huynem). Kordačovi je 67 let, Farskému 39, mohli by být otec a syn.

Odpovídá tomu jejich vztah k církvi: Kordač vyrostl v přísné římské škole, jeho heslem je poslušnost a sebezapření; všechno chce měnit v rámci církve. V mládí zažil její pevnost a stabilitu, zakusil církev jako domov a útočiště. Jeho myšlení je formováno zásadním filozofickým přesvědčením proti každé revoluci a odporem proti kácení řádu. Jakákoli reforma či obnova církve má pevné hranice a spočívá v utužení disciplíny, prohloubení spirituality, askezi atd. Zde se silně projevuje římská-jezuitská formace. Kordačovou prioritou

³⁶⁵ Patriarchát – pražskému arcibiskupovi k titulu primase měla být udělena jurisdikční moc na způsob sv. Metoděje, tedy moc nad všemi provinciemi na území ČSR. KADEŘÁVEK V., TRTÍK Z., *Život a vira ThDr. Karla Farského*, s. 25

³⁶⁶ MAREK P., *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač*, s. 79; ŠANDA V., *K církevním poměrům našim od převratu*, in *Národní politika*, č. 31, druhá příloha

³⁶⁷ KAŇÁK M., *Vznik československé církve a dr. K. Farský* in *Padesát let Československé církve*, s. 15

³⁶⁸ MAREK P., *České schizma*, s. 65

je vnitřní reforma, tedy reforma srdcí³⁶⁹, ze které jak doufá vzejde obnovená církev. Je náročný na sebe i na druhé, ale je proti jeho přesvědčení soudit církev a zásadně odmítá reformu církve, pokud není formulována a řízena biskupem.³⁷⁰

Farský má zkušenost z války, pro svou prudkou povahu prošel mnoha konflikty s hierarchií, nevidí v církvi domov, ale instituci. Neuznává legitimitu papežství³⁷¹. Do jeho chápání církve se silně promítá vlastenectví a římská církev je pro něj nepřítelem národa, je to „církev vládnoucí“. Nedokáže uznat církev, pokud podle jeho názoru neplní své poslání, jeho heslem je přiblížit Krista lidem; i za cenu opuštění katolické církve. Nemá Kordačovu úctu k řádu, pokud je někde chyba, je třeba ji řešit. Nemá pro církev pochopení, jeho reforma chce církev očistit, mohli bychom říci „padni komu padni“. Pokud bychom hledali jediné slovo, které vyjádří Farského přístup k reformě, je to boj. Láskyplný boj o církev lepší, křesťanštější.

Oba cítí, že je třeba v církvi spoustu věcí změnit, oba touží po lepším stavu duchovenstva, po upřímnější zbožnosti, po zniternění života. Oba stravuje touha přinášet Kristovo poselství o všech srdcích. Jeden toho chce dosáhnout vnitřní reformou, sebezapřením a důvěrou k Římu, druhý je ochoten spálit mosty a obětovat cokoliv, bude-li to k prospěchu křesťanství.

4.3.2 Církev u Kordače a Farského

Pro Kordače je církev v nejuniverzálnějším rozsahu „shromáždění pravých ctitelů Boha, spojených věrou na zemi, patřícím na Boha blažených a trpících v očištění ... V užším smyslu znamená církev na zemi její trojí stadium vývoje: dobu patriarchů a zákona Mojžíšova, jakožto nedokonalé přípravy k univerzální církvi katolické pro všechny národy, kterou nazval Kristus „církví svou“. Vedle jednotného plánu stvoření a vývoje říše hmoty, objevuje se jednotný plán Božího zjevení a jeho vývoje v říši ducha. V tomto smyslu může být církev jen jedna, jako pravda jest jenom jedna.“³⁷²

³⁶⁹ Zaměřuje se na reformu výchovy kněžského dorostu a teologického studia.

³⁷⁰ DOLEŽAL J., *Český kněz*, s. 54

³⁷¹ Bližší vysvětlení viz kapitola 2.

³⁷² KORDAČ F., *Církev, zvláštní otisk článku z českého bohovědného slovníku*, s. 8

Heslem, které spojuje všechny akademické promluvy Kordače je: *Fides quaerens intellectum* – Víra hledající pochopení.³⁷³ A tato víra hledá pochopení i pro chyby církve, tato Kordačova víra si je jistá tím, že uvnitř církve je třeba provést reformu, ale ve shodě s Římem.

Pro Farského je na prvním místě Kristus a to, jak on rozumí jeho poselství. Kristus podle Farského chtěl, aby náboženství tvořilo jiný svět lidem žijícím ve státě, svět, který by poznenáhlu pronikal do tohoto světa, povznášel jej a zušlechťoval. Kristus před Pilátem vyznal: „Mé království není z tohoto světa.“ Římská církev podle Farského je až příliš „z tohoto světa“, zapojuje se i do otázek politických, což je přímo proti učení Krista.³⁷⁴ Považuje ji za instituci se vším špatným, co v tomto slově můžeme cítit. Římská církev se „vyčerpala v obchodech a lesku obětnictví“, Farský mluví o bankrotu církve (římskokatolické) a jejího náboženství. Vytýká církvi, že je jako ti, které Ježíš vyhnal z chrámu³⁷⁵, již není domem modlitby ale chrámem kupeckým.³⁷⁶ Když píše Farský o církvi, křičí z jeho slov zklamání, je nešťastný, protože vidí v církvi „huňatou oponu“³⁷⁷, která se staví mezi Krista a moderního člověka. Prvotní nesmělé výčitky vůči církvi krystalizují v mohutný hněv, který někdy připomíná starozákonní proroky.

Ve své knize *Stát a církev* píše, že církev není náboženství a náboženství není církev, člověk může mít náboženství bez církve a může být v církvi bez náboženství.³⁷⁸ Každý národ má právo mít svou církev, jako církev římská je církví národa italského.³⁷⁹

Farského chápání církve je v zásadní opozici k postojům Kordače. Přesto by se asi na mnohém shodli. Oba vidí chyby a prohřešky, které církev nese a oba chtějí nápravu. Kordač má víru hledající pochopení, s poslušností a sebezapřením chce měnit církev pomalu zevnitř, Farský právě pro ty chyby nevidí pro další existenci takové církve v Čechách opodstatnění. Je k církvi náročný, nesmiřitelný. Nechce její prohřešky chápat, již ji odsoudil a vydává se na další cestu. Po této cestě s ním Kordač ovšem při nejlepší vůli jít nemůže.

V tomto případě naprosto není na místě otázka, kdo z nich měl pravdu. Z hlediska lidského, Kordač určitě pracoval jako pravý arcibiskup, reprezentant církve a obhájce

³⁷³ KORDAČ F., Z řečí akademických, úvod, in MAREK P., *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač*, s. 233

³⁷⁴ FARSKÝ K., *Stát a církev*, s. 3-4

³⁷⁵ Mt 21,10-17

³⁷⁶ FARSKÝ K., *Postily*, s. 17

³⁷⁷ FARSKÝ K., *Z pode jha*, s. 17

³⁷⁸ FARSKÝ K., *Stát a církev*, s. 3-4

³⁷⁹ Tamtéž

funkčního pořádku; Farský jako revolucionář, který jedná a nemyslí na následky. Kordač byl upřímně zděšen, když viděl, kam vede Farského aktivita. Pro jeho chápání církve jako univerzální instituce bylo nemožné tuto církev opustit a hledat Krista mimo ni. Kordač věřil, že opustit církev znamená opustit Krista a začít hledat jen svou vlastní realizaci.

Z Farského knih ale mluví nesmiřitelnost k církvi vždy společně s vroucí láskou ke Kristu a touha po zlepšení náboženských poměrů v nové republice. Farský věřil, že je svatým Františkem, který podpírá církev. Nemysleme si, že pro silně věřícího kněze bylo jednoduché opustit církev, toto rozhodnutí Farskému nepřineslo žádné výhody ani prospěch. Jeho „upřímnost za každou cenu“ na něho samého kladla obrovské nároky a hnala ho dál a dál za uskutečněním snu: přiblížit Krista lidem. A tento program by i Kordač jistě rád podepsal, pokud by ovšem nevedl za hranice církve.

4.4 Příprava na vznik nové církve

4.4.1 Farský na audienci u Kordače

Na 27. listopadu byla svolána schůze důvěrníků Klubu reformních kněží. Domníváme se, že pražské arcibiskupství se o schůzce dozvědělo a možná právě proto si na tento den na jedenáctou hodinu pozval arcibiskup Kordač k audienci dr. Farského.

Farský popisuje tuto audienci v Přelomu. Sám přiznává, že šel na audienci v civilním oblečení, při přijetí ani nepolíbil arcibiskupovi prsten. S uznáním píše, že Kordač se neurazil, nechoval se nijak povýšeně, usedl s Farským za stůl a probíral s ním reformy. Novinkou pro Farského byla skutečnost, že papež se Kordačovi vyjádřil k hlavním reformním požadavkům (česká řeč do liturgie, volba biskupů, zdobrovolnění celibátu) jednoznačně: indiscutabile. Píše: „Uvěřil jsem mu na slovo.“³⁸⁰ Farský píše o Kordačovi s úctou, není zde ani náznak nepřátelství.

Názorově se však neshodli. Kordač navrhoval svou reformu, reformu vnitřní, reformu srdcí, prohloubení vzdělání kněží, změnu výchovného systému v seminářích, úpravu problematiky celibátu přísnější askezí, vše dokládal citacemi scholastiků. Na to Farský namítal, že skutečný život je jiný a že vnitřní reforma nestačí. Říkal Kordačovi, že osobně proti němu nic nemá, ale vytkl mu nekorektní způsob, jak se stal arcibiskupem. Na to Kordač

³⁸⁰ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 74

odpověděl, že studoval s papežem a proto se znají. Kordač se evidentně snažil s Farským nějak dohodnout, přemlouval ho k mírnosti, potom zapřísahal, vyhrožoval, že je zplnomocněn zakročit všemi prostředky.³⁸¹

Líčení této audience má úplně jiný ráz než líčení sporů s arcibiskupem Huynem. Farský zde Kordače uznává, ale není ochoten ustoupit. Zatímco s Huynem probíhala jednání v emocích, hněvu a nevstřícnosti, s Kordačem jedná úplně jinak. Snad bychom mohli říci, že si Kordače i váží, chápe jeho loajalitu ale nehodlá kvůli tomu ze ustoupit z reforem, o nichž je vnitřně přesvědčen, že povedou lid ke Kristu.

4.4.2 „Chceme zůstat českými katolíky“

Odpoledne se konala schůze důvěrníků Klubu reformních kněží. V pozůstalosti Rudolfa Paříka je zápis z této schůze.³⁸² Schůzi předsedal Karel Farský a Bohumil-Zahradník Brodský. Po modlitbě mluvil Farský o své audienci. Zahradník-Brodský se připojil, že on byl pozván ještě dříve. Farský potom stanovil téma diskuse: "Nyní je třeba, abychom se poradili k rozhodnému kroku, ne však od katolicismu, ale od římského katolicismu. My chceme zůstat českými katolíky."³⁸³

Pokračoval sdělením, že 50 kněží uzavřelo sňatek, situace je neudržitelná, státní orgány vyčkávají.³⁸⁴ (Zároveň ale Farský ostře kritizoval kněze, kteří dávají do popředí jen otázku celibátu.) Kněží odebírající *Právo národa* jsou v interdiktu. České bohoslužby jsou zakázány a hrozí přísné tresty. Farský má však již připraven první sešit české liturgie „s českým překladem mše a předloh pro vánoční svátky“³⁸⁵ k rozeslání. Věnoval se také rozluce státu a církve, sdělil, že byl pozván na meziministerskou poradu k přípravě předlohy zákona.

Navrhl název nové církve "Česká církev katolická",³⁸⁶ důvodem pro její založení je "emancipace od církve římskokatolické".³⁸⁷ Církev zatím převezme organizační strukturu církve římskokatolické, bohoslužby budou zásadně české. Ke správě církve budou přizváni laici, život církve bude řídit církevní výbor, později vše ustanoví církevní sněm. Čeští katolíci

³⁸¹ Tamtéž, s. 75

³⁸² ÚAM, K 40/1001

³⁸³ Tamtéž

³⁸⁴ Kněz, který se ožení, by měl být správně exkomunikován, a tedy zůstane bez zaměstnání, bez ubytování atd. i s manželkou.

³⁸⁵ ÚAM, K 40/1001

³⁸⁶ Tamtéž

³⁸⁷ Tamtéž

budou pracovat v duchu Kristově, čerpat z odkazu M. Jana Husa a českých bratří, ale přizpůsobí je moderní době.

Po Farského referátu vystoupil slovenský kněz Albín Krasna s návrhem, aby název církve byl změněn na Církev československá, máme přece Československou republiku. Návrh byl odhlasován – název nové církve bude Církev československá.

Matěj Pavlík dal časopis *Právo národa* k dispozici Klubu reformních kněží³⁸⁸. Dr. Farský navrhl přejmenovat jej na *Český zápas* (tento název nese časopis dodnes).

Na závěr schůze bylo stanoveno další setkání Klubu na 8. ledna 1920 v Národním domě na Smíchově.³⁸⁹

4.4.3 Příprava na historické Vánoce

Poslední vydání *Práva národa* v roce 1919 začíná článkem dr. Farského „Historické vánoce“. Vybízí kněze, aby „některé ty reformy trochu anticipovali v tom poctivém a odůvodněném předpokladu, že Apoštolská stolice po správné informaci naše anticipování ráda ještě dodatečně uzná a schválí ...“³⁹⁰. Navrhuje, aby kněží sloužili „počínaje půlnoční mší svatou nejsvětější obětí jazykem českým nebo slovenským.“³⁹¹ Odvolává se na Krista, který k lidu nemluvil latinsky, ale mateřským jazykem. „A reformy takové, třebaš via facti prováděné, jsou rozumné a před Bohem záslužné“.³⁹² Farář, který se chystá sloužit mateřským jazykem, má to o čtvrté neděli adventní ohlásit z kazatelny, poučit věřící o významu této velkolepé události a vyžádat si jejich souhlas.³⁹³

Článek dále vyzývá k zakládání náboženských obcí podle návodu v „Obnově“, jak jej vydala Jednota katolického duchovenstva. Hlavou této náboženské obce je farář, členy ti, které si věřící zvolí. Oborem působnosti náboženské obce je vše, co potřebuje farní obec ke své existenci (finance, školství, výchova mládeže, obsazení varhaníka...)³⁹⁴.

³⁸⁸ Pavlík ovšem požadoval zachování původního názvu. ŠUVARSKÝ J., *Biskup Gorazd*, s. 108

³⁸⁹ ÚAM, K 40/1001

³⁹⁰ *Historické vánoce*, in *Právo národa*, II, 1919, č. 22, s. 361

³⁹¹ Tamtéž

³⁹² Tamtéž

³⁹³ Tamtéž

³⁹⁴ Tamtéž

Zaznívá zde jednoznačná výzva k provádění reforem *via facti*, tedy „bez průtahů a byrokratismu“. Pokud kněz již je ženatý, má to ohlásit, nemá už se skrývat.

Sdělení o těchto třech skutečnostech (české bohoslužby, založení náboženské obce a případný sňatek kněze) mají duchovní co nejdříve ohlásit do redakce Práva národa, aby bylo možné 8. ledna jednat „na reálním základě“³⁹⁵.

Výzvu ke slavení vánočních bohoslužeb v češtině uveřejnila i Jednota katolického duchovenstva. Článek s názvem „Lide československý!“ otiskly 18. prosince Národní listy a Venkov.³⁹⁶ Text však není tak výrazně reformní, jako v Právu národa, dotýká se jen mateřské řeči v bohoslužbách: „Dokonej tedy posvěcení řeči své mateřské, zaved' ji až k oltáři mešnímu, ať v nejsvětější oběti mluví za Tebe k bohu Tvému, ať v jejích sladkém zvuku dokonává se nejsvětější tajemství“.³⁹⁷

4.4.4 Arcibiskup Kordač a *via facti*

Jak už arcibiskup Kordač varoval Farského při audienci, rozhodl se proti těm, kteří se chystali prosadit reformy *via facti* rázně zakročit. 22. prosince vydal pastýřský list, kterým zakázal sloužení české mše svaté pod těžkým hříchem. „Proto zakazuji – sub gravi in virtute oboedientiae, kterou jste slavnostně slíbili při své ordinaci“³⁹⁸, přijímati jakýchkoliv pokynů a požadavků reformistů, aby liturgická řeč mše svaté bez povolení příslušné autority byla změněna.“³⁹⁹ Zároveň v tomto listu uznává, že duchovenstvo se dovolává reforem, „jaké veliké historické doby, přítomné době podobné, vždy vyžadovaly“ a zmiňuje v této souvislosti všeobecné církevní sněmy, které tyto reformy zavedly.⁴⁰⁰ Kordač zde mluví o své povinnosti dobrého pastýře, který má „chrániti ovečky Kristovy před vlky a dáti za ně vše i vlastní život“. List je dlouhý, můžeme jej shrnout takto: reformy jsou potřebné, vždy byly hnací silou církve (velké koncily, papežové), ale nic se nesmí dít mimo spolupráci s episkopátem, bez souhlasu papeže. Kněží usilující o reformy bez papeže jsou jako Jidáš, lépe, kdyby se nenarodili. Tedy na jedné straně velké pochopení pro reformy uvnitř církve, na

³⁹⁵ Tamtéž

³⁹⁶ *Lide československý*, in *Jednota*, 1919, č. 2, s. 25-26; PEROUTKA F., *Budování stát*, 3, s. 1395

³⁹⁷ PRÁŠEK F., *Vznik československé církve a patriarcha G. A. Procházka*, s. 60

³⁹⁸ Pastýřský list se zde odvolává na protimodernistickou přísahu, jejíž složení bylo až do r. 1976 podmínkou svěcení. (Každý, kdo chtěl působit v duchovní správě nebo v jako učitel, musel od r. 1910 před udělením úřadu nebo před svěcením složit přísahu proti modernismu. Tato přísaha byla r. 1976 zrušena.) *Encyklopedie náboženství*, kolektiv autorů, Karm. nakl., Kostelní Vydří 1997, heslo *Modernismus*

³⁹⁹ *Pastýřský list Františka Kordače z 22. prosince 1919*, in MAREK P., *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač*, s. 363

⁴⁰⁰ Tamtéž

druhé straně tvrdé odsouzení všeho, co by mohlo vést ke schizmatu. Rozhodně se staví proti zavádění češtiny do mše svaté, když se papež již jasně vyjádřil proti. V požadavku zdobrovolnění celibátu vidí mravní úpadek.

Z dnešního hlediska je těžké na první pohled posoudit závažnost provinění reformních kněží. Dnes je pro nás mše svatá v češtině běžná a proto si říkáme: Klub reformních kněží jen trochu předběhl dobu. Je ale důležité si uvědomit, kde tkví podstata jejich činu. Není to jen v tom, že sloužili česky, ale přestoupili slib poslušnosti biskupovi, vzepřeli se hierarchickému uspořádání církve a trvali na svém rozhodnutí přesto, že prostřednictvím arcibiskupa Kordače znali názor papeže.

Také zdemokratizování církve bylo již v roce 1910 odsouzeno encyklikou *Pascendi dominici gregis*, která je označena za modernistický blud. Český episkopát na to upozornil znovu v pastýřském listu vydaném 9. září 1919.

V monografii o dr. Kordačovi Marek soudí, že arcibiskup chápal opravné snahy jako projev hluboké duchovní krize určité části kněžstva, které se v důsledku přijetí evropského modernistického myšlení dostalo na pokraj hereze. Zároveň v jiné práci připouští, že pokud jsou k dispozici písemná svědectví v soukromých dopisech reformistů, všechna hovoří o snaze prospět katolické církvi. Rovněž tak programové dokumenty a publicistika na stánkách reformistických periodik je takto chápána, i když se třeba objektivně v určitých tezích s katolicismem rozchází.⁴⁰¹

Kordač rozlišuje mezi reformou vnitřní a vnější, přičemž důležitá je pro něj vnitřní, vzdělávací a výchovná. Program *via facti* chápe jako pokus zastrasování. Jeho zákazy dál radikalizují reformní hnutí a motivují další kroky k realizaci programu. Dochází k vzestupu emocí, zákaz je následován větším odporem a ten zase vyvolává přísnější sankce. Kroiher lehce komentoval situaci: „Nic tak nepodporuje vzrůst zlé vůle na jedné straně jako nedostatek dobré vůle na straně druhé.“⁴⁰² Mezi reformními kněžími pořád ještě převládá dojem, že papež není správně informován o situaci v Čechách, a proto reformy brzdí.

⁴⁰¹ MAREK P., *České schizma*, s. 66

⁴⁰² Tamtéž, s. 67

4.4.5 České vánoce

Vánoce 1919 byly pro mnoho věřících historické. Farský připravil a vydal první sešit Českého misálu⁴⁰³ a mnozí kněží v Čechách a na Moravě sloužili mši na Boží Hod vánoční česky. V Praze zaznívala čeština například v Nuslích, kde sloužil farář Arnošt Šimšík.⁴⁰⁴ Z celé republiky přicházely dr. Farskému nadšené ohlasy. My už si dnes po druhém vatikánském koncilu nedokážeme představit, co zažívali věřící, kteří poprvé slyšeli slova liturgie česky.

Dr. Farský nebyl knězem v duchovní správě a proto si kostel na vánoční bohoslužby musel půjčit od magistrátu. Kostel sv. Mikuláše⁴⁰⁵ na Staroměstském náměstí byl tehdy v majetku hlavního města Prahy. Zde tedy dr. Farský sloužil bohoslužby na historické vánoce. Na tento zážitek vzpomíná PhDr. Anna Ježková – Matysová v Českém zápase: "Poslouchali jsme s pohnutím krásná slova liturgie v naší mateřtině, i když ritus byl římskokatolický. Bylo pamatováno též na chrámovou hudbu a zpěv staročeských vánočních koledí ... Na závěr zazněl svatováclavský chorál a hymny. ... Když jsme vycházeli z chrámu, stálo venku ještě mnoho lidí, kteří se nedostali dovnitř."⁴⁰⁶

5. ledna 1920 byla uspořádána tisková konference Klubu reformních kněží. Dr. Farský jako předseda Klubu společně se Zahradníkem-Brodským informovali novináře o reformním hnutí, prosili je o podporu chystaného činu emancipace od církve římské. Novináři byli žádáni, aby se zúčastnili schůze 8. ledna 1920 a pravdivě informovali veřejnost.⁴⁰⁷

⁴⁰³ Sešitů bylo celkem 7 na celý církevní rok. První sešity jsou dílem dr. Farského, na dalších se podílel prof. Alois Tuháček, poslední dva již dělal pouze on. Náklad byl 1300 výtisků. Sešity jsou uloženy v ÚAM. Jedná se o překlad římskokatolického ritu mše svaté, zdaleka ještě ne o Farského liturgii.

⁴⁰⁴ PLECHATÝ F., *30 let církve československé*, s. 3

⁴⁰⁵ Magistrát povolil dr. Farskému sloužit české bohoslužby v chrámu sv. Mikuláše i nadále. 1. ledna 1920 zde celebroid českou mši svatou Brodský-Zahradník, 11. ledna 1920 zde celebroid Karel Farský první mši nově založené Církve československé.

⁴⁰⁶ *České vánoce*, in *Český zápas*, 1970, č. 2, s. 28

⁴⁰⁷ ÚAM K 40/331.

5. ROK 1920 - VZNIK ČESKOSLOVENSKÉ CÍRKVE

5.1 Církev nová, lepší a křesťanštější

5.1.1 Osmý leden 1920

Ačkoliv duchovně se církev československá projevila již v české liturgii o Vánocích 1919, fakticky vznikla o čtrnáct dní později. 8. ledna 1920 začala v Národním domě na Smíchově schůze Klubu reformních kněží. Datum bylo naplánováno již na poslední schůzi (27. listopadu 1919). Schůzi předsedal dr. Farský, řídil ji obezřetně a prozíravě.⁴⁰⁸ O této významné schůzi, na které byla Církev československá založena, bylo již napsáno mnoho. Proto se zde zaměříme jen na podstatné momenty, které se vztahují k našemu tématu. Kompletní zápis této schůze pravděpodobně neexistuje, máme k dispozici jen jednotlivé zprávy účastníků.⁴⁰⁹

Schůzky se kromě členů Klubu účastnili i hosté: František Staněk, ministr veřejných prací, novináři, několik žen a římskokatolický farář dr. Kolář, který přijel z Ameriky. Jednání začalo projevem ministra Staňka, který vyjádřil své potěšení nad českými bohoslužbami, jichž se účastnil v Želetavě a ocenil snahu reformních kněží přinášet náboženské pravdy v jazyce lidu.

Dr. Farský pokračoval referátem o činnosti Klubu, připomněl jeho krátkou historii, úsilí o reformy a reakce episkopátu, a na závěr řekl, že reformní kněží chtějí bojovat za pravdu podle vzoru Husova.

JUDr. Josef Choc, bývalý kaplan a v době schůze advokát v Praze mluvil o právním postavení kněze, který se ožení a na závěr vybízel ke zdrženlivosti, reformy se mají provádět uvnitř církve, biskupové nakonec povolí.

Na to odpověděl dr. Farský, že nevěří, že by Řím a československý episkopát povolili. Odboj se musí organizovat, je ale vše nutno dobře uvážit. Zahradník-Brodský navázal upozorněním, že reformní kněží nemají jediného biskupa, který by s nimi sympatizoval,

⁴⁰⁸ PLECHATÝ F., *30 let církve československé*, s. 3

⁴⁰⁹ *Valný sjezd Klubu reformního duchovenstva*, in *Čech*, 1920, č. 11, s. 4-6; *Valný sjezd Klubu reformního duchovenstva*, in *Právo národa*, III., 1920, č. 2, s. 2-5; KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. K. Farského*, s. 42-46, SPISAR A., *Ideový vývoj Církve československé*, s. 91

všichni biskupové drží se vrchností a proto není dobré jednat "v rukavičkách". Farář Stibor mluvil o vlastní tíživé situaci ženatého kněze. Dr. Farský upozornil jako úředník ministerstva školství a osvěty, že Republika se musí v mnohém dosud řídit zákony platnými za Rakouska a ministerstvo proto musí ženatého kněze suspendovat.

Za Moravu promluvil farář Holba: schizma by mohlo poškodit celé hnutí. K tomuto názoru se přidal i nuselský katecheta Ševčík. Tím skončil dopolední program, návrh na hlasování o nové církvi byl zamítnut.

Odpoledne mluvil farář Kolář jménem amerických krajanů. Varoval rozhodně před založením nové církve.⁴¹⁰ Dr. Farský, který doposud schůzi spíše řídil a nemluvil přímo k programu jednání nyní doporučil vstoupit do nové církve československé, která bude vyhlášena. Navázal Emil Dlouhý-Pokorný, který pracoval pro reformy ještě před rokem 1907 v katolické moderně, že po dlouhé církevní praxi bude určitě hlasovat pro osamostatnění. Zahradník-Brodský varoval před zaplétáním se s politikou, je potřeba starat se čistě o věci víry.

Nakonec dr. Farský vyzval jenišovického faráře Gustava A. Procházku⁴¹¹, aby se ujal slova. Procházka navrhl, aby se přítomní usnesli na založení samostatné církve československé. Jeden z účastníků varoval před založením nové církve⁴¹². Dr. Farský mu odpověděl: „Lid jest připraven, ale vy nejste připraveni.“⁴¹³ Patrně se v této chvíli v duchu odvolával i na nadšené reakce věřících ohledně vánočních bohoslužeb v češtině.

Na závěr celodenního jednání se členové Klubu reformních kněží rozhodli oddělit se „v zájmu dokonalejšího náboženského života českého národa od církve katolické“ a založit „církve novou, lepší a křesťanštější“.⁴¹⁴ Pro návrh hlasovalo 140 kněží, 65 bylo proti, a 5

⁴¹⁰ KADERÁBEK, V., *Život a historie*, in KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 45

⁴¹¹ Pozdější patriarcha ČČS.

⁴¹² Většina kněží byla výzvou k založení nové církve zaskočena, nešlo jim přece o schizma, ale o jakousi renesanci katolické církve. Všichni možnost schizmatu připouštěli, ale spíše jako krajní alternativu, více jako nátlakovou metodu než skutečný krok. Záměrem založit novou církev operovala pouze úzká skupina kolem K. Farského a B. Zahradníka-Brodského (i on navrhoval vše ještě uvážit). Předáci Jednoty (Kroiher, Řepa, Žížala) svolali na 13. ledna 1920 výborovou schůzi Jednoty, která schizma jednoznačně odmítla, zároveň se zřekla i všech členů klubu a profilovala se jako organizace katolických kněží. MAREK P., *České schizma*, s. 68

⁴¹³ PLECHATÝ F., *30 let církve československé*, s. 3

⁴¹⁴ KANÁK M., *Vznik československé církve a ThDr. Karel Farský*, in *Padesát let československé církve*, s. 15

hlasů bylo neplatných.⁴¹⁵ Zazněla hymna a svatováclavský chorál. Nová církev byla ustavena.⁴¹⁶

Dr. Farský přečetl návrh Organizačního řádu ČČS. Měl již připraveno provolání Národu československému⁴¹⁷, které jménem reformních kněží podepsali: Dr. Karel Farský, Gustav A. Procházka, Ferdinand Stibor⁴¹⁸ a Bohumil Zahradník-Brodský.⁴¹⁹ Provolání bylo uveřejněno v novinách 10. ledna 1920 a také vyhlášeno při českých bohoslužbách v neděli 11. ledna 1920 v chrámu sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí v Praze. Českou mši podle Českého misálu tu sloužil dr. Karel Farský.⁴²⁰

V provolání se píše, že Církev československá chce stavět bezprostředně „na základě evangelia Kristova“, navazuje na staré náboženské tradice národní, stěžejní zásadou je „svoboda svědomí a náboženského předsvědčení jednoho každého“, přejímá až do podrobnější úpravy dosavadní bohoslužební řád s tou změnou, že veškeré bohoslužby se mají konat v mateřském jazyce a účast na nich je dobrovolná. Nová církev se chce organizovat v jednotě s kulturními činiteli laickými, prozatímní správu církve vede „církvní výbor duchovních i laiků“.⁴²¹ Takto byla národu představena nová církev, Církev československá. Hned v prvních dnech se do nové církve hlásilo přes 200.000 lidí. Nerozhodnost reformních kněží ale nakonec zapříčinila, že z původního počtu čtyř tisíc reformistů odhodlalo ke vstupu do nové církve jen čtyřicet.⁴²²

5.1.2 Svoboda svědomí

Na tomto místě je třeba věnovat pozornost termínu „svoboda svědomí“. Pro Farského má svoboda svědomí ústřední význam. První formulaci nacházíme v popisu jeho rozmluvy s arcibiskupem Huynem v létě 1918 v Plzni. Při rozmluvě během vizitace se arcibiskup tázal Farského, jak často chodí ke zpovědi. Farský odpověděl, že podle svého svědomí. Arcibiskup namítl, že přece existuje předpis (ten nařizoval zpověď minimálně jednou měsíčně). Na to

⁴¹⁵ KADERÁBEK, V., *Život a historie*, in KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 46

⁴¹⁶ Z většiny zpráv o schůzi vyplývá, že emoce se měnily každou chvíli, hodně záleželo na tom, po jakém referátu se k hlasování o nové církvi přistoupilo.

⁴¹⁷ ÚAM, A II-49, inv. č. Ia

⁴¹⁸ Farář v Radvanicích.

⁴¹⁹ KAŇÁK M., *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva*, s. 95

⁴²⁰ KADERÁBEK, V., *Život a historie*, in KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 49

⁴²¹ ÚAM, A II-49, inv. č. Ia (Celý text provolání v Příloze IV této práce.)

⁴²² PLECHATÝ F., *30 let církve československé*, s. 5

Farský odpověděl: „Svátosti nelze přijímati dle předpisu. A také nejsem za své svědomí před Bohem nikomu zodpověden.“⁴²³ A dodal, že ke zpovědi chodívá jednou týdně.⁴²⁴

Svoboda svědomí u Farského neznamena jakousi mravní a náboženskou anarchii, naopak zde klade velký důraz na osobní zodpovědnost člověka před Bohem, která nemá být „organizována“ žádnými příkazy. Přijímání svátostí, účast na bohoslužbách i osobní modlitba jsou jen a jen rozhodnutím každého člověka. Farského trápí plnění příkazů bez vroucí zbožnosti, jak je poznal jako kněz v katolické církvi. Láska k Bohu má být upřímná bezprostřední a tzv. plnění náboženských povinností má být v duchu této lásky, nikoli v duchu církevních příkazů.

5.1.3 Konečné zrušení Jednoty

Založení nové církve vyvolalo bouři názorů a polemik, která nakonec smetla i samotnou Jednotu. Rovněž se velmi brzo objevily zjednodušující interpretace motivů schizmatu, které slycháme dodnes; i dnes se problematika zužuje jen na otázku celibátu a ostatní snahy o obnovu církve ustupují do pozadí.

15. ledna 1920 vydala papežská kongregace Posvátného Oficia dekret, jímž byla nová církev dána do klatby a její členové exkomunikováni. Bohužel tato logická reakce Říma vyvolala mírně přehnanou aktivitu českého episkopátu, který v čele s arcibiskupem Kordačem ihned začal potírat všechny snahy o opravu církve. Kromě nově vzniklé církve se episkopát postavil i proti Jednotě: „Jednota ocitla se na scestí. Domáhala se zdemokratizování církve, pomíjela ve vážných otázkách a věcech autoritu biskupů, domáhala se vlády vedle nich, ano i vlády nad nimi, posuzovala opovážlivě vůči autoritě Sv. Stolice jmenování arcibiskupa pražského, kritizovala troufale pastýřský list veškerého episkopátu, tvrdošijně trvala na provedení všech svých reformních požadavků i těch, o nichž opětovně autoritativně bylo prohlášeno, že jsou nedosažitelné, zvláště zdobrovolnění celibátu. Ano, pobádala slovem i tiskem k jejich provádění *via facti*.“⁴²⁵ Tak zní obžaloba Jednoty v pastýřském listu českomoravských biskupů ze 17. ledna 1920. Všechno je pravda, jsou zde ale vypočítány hříchy radikálního křídla, spíše však Klubu reformních kněží a Ohniskářů než celé Jednoty.⁴²⁶

⁴²³ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 52

⁴²⁴ Tamtéž

⁴²⁵ MAREK P., *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač*, s. 368

⁴²⁶ Pro tuto situaci se naskýtá lidové rčení, že se „s vaničkou vylilo dítě“. Bylo třeba rázně zakročit proti nově vznikající církvi, ale zároveň byla veliká škoda, že se episkopát postavil i proti Jednotě, kde bylo mnoho kněží

Jednota se nerozešla, a proto museli čeští biskupové zakročit ještě radikálněji a 20. ledna 1920 přikázali všem kněžím, aby z „Jednoty“ vystoupili. Formálně byla Jednota likvidována teprve 5. srpna 1920. Děkan Kroiher setrval v jejím předsednictví až do 17. února 1920, potom ji ještě několik let vedl ilegálně X. Dvořák.⁴²⁷

5.1.4 Počátky nové církve

Ihned po založení církve čekalo Karla Farského mnoho práce. V první řadě bylo třeba vytvořit vnitřní organizaci církve a zajistit alespoň základní funkce. Na schůzi 8. ledna byl zvolen církevní výbor z duchovních a laiků: Dr. Farský (jako předseda), Bohumil Zahradník-Brodský, Gustav Procházka, Ferdinand Stibor, Emil Dlouhý-Pokorný a dr. Smrček, který však volbu nepřijal. Důvody jeho odmítnutí nejsou ze záznamů zřejmé.⁴²⁸

25. ledna 1920 se v sakristii chrámu sv. Mikuláše v Praze konalo shromáždění věřících a byla ustanovena první náboženská obec. Zároveň byla na ministerstvo podána žádost o státní schválení Církve československé. V Právu národa byl uveřejněn zatímní řád CČS, kde je mimo jiné psáno: „Ideovým základem církve československé je evangelium Kristovo. Směrodatnými vykladateli evangelia po apoštolích zůstávají v církvi československé apoštolové Cyril a Metoděj, Mistr Jan Hus a Čeští bratři, ve smyslu nynějších potřeb ducha. V řádu jsou již obsaženy základní kameny církevní organizace: rada starších, náboženská obec, úřad biskupa a patriarchy.“⁴²⁹ Organizační prvky převzal dr. Farský z dokumentu *Obnova církve katolické*. Následujících sedm let až do jeho smrti je hlavní postavou nové církve, bude biskupem a patriarchou. Jeho působení v církvi od jejího vzniku je věnováno mnoho prací.

Nová církev fungovala bez státního uznání bezmála tři čtvrtě roku. Prozatím tedy právně působila jen na základě článku ústavy o rovnosti náboženství a vyznání. Kněží ovšem nepobírali plat, neměli fary, museli se věnovat civilnímu zaměstnání, aby uživili rodinu a přitom jezdili na místa, kde jich bylo potřeba.

upřímně oddaných církvi. Z dnešního hlediska se situace ale nedá posuzovat, v poválečném kvasu mladé republiky bylo možná nutno řešit situaci takto rázně.

⁴²⁷ KAŇÁK M., *Vznik československé církve a ThDr. Karel Farský*, in *Padesát let československé církve*, s. 16

⁴²⁸ KADERÁBEK, V., *Život a historie*, in KADERÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s.

49

⁴²⁹ *Zatímní řád církve československé*, in *Právo národa*, III, 1920, č. 2, s. 21

Ideově se nová církev začala hned po svém vzniku štěpit. Radikální směr, vedený Farským, usiloval o vytvoření nové formulace křesťanství po stránce věroučné i disciplinární, český národ je povolán stát se průkopníkem nové reformace, odpovídající době. Umírněnější část spolu se Zahradníkem-Brodským vyzývala k rychlé ideové a organizační konsolidaci. Zde se ukázalo pozdější směřování k pravoslavné církvi.⁴³⁰

5.1.5 Exkomunikace kněze Karla Farského

6. dubna 1920 byla u Arcibiskupského diecézního soudu v Praze IV. podána žaloba na katolického kněze dr. Karla Farského.⁴³¹ 10. května 1920 dostal Karel Farský obsílku z arcibiskupství, aby se zodpovídal z následujících provinění: odpadnutí od víry, hereze a schizma prohlášené na veřejné schůzi duchovenstva v Národním domě na Smíchově dne 8. 1. 1920. Obsílku uveřejnil dr. Farský v Českém zápase⁴³² s poznámkou, že "obsílka vyzní naprázdno".⁴³³ Jak se předem rozhodl, Farský se k soudu skutečně nedostavil.

Když obsílka skutečně vyzněla naprázdno, vyhlásil církevní soud 17. června 1920 exkomunikaci nad dr. Farským.

Rozsudek obsahuje tyto důvody exkomunikace:

1. propter schisma die 8. Januarii 1920 commissum, prout iam in decreto S. Officii d (de? nebo jen ryzí omyl?) die 15. Januarii 1920,
2. propter haeresim substantialiter (substantialiter?) differendo ab Ecclesia in espositione (expositione?) S. Scripturae, negando iurisdictionem Summi Pontificis, irridendo infallibilitatem,
3. propter occupationem bonorum ecclesiasticorum in pluribus locis, ubiqua (ubique? ubi?) praeses sectae excitatae asseclas suos ministros constituit.⁴³⁴

Exkomunikační listina je psána rukou, obsahuje několik chyb či nejasností. Domnělé správné termíny jsou uvedeny v závorkách. Překlad do češtiny byl měl pravděpodobně vypadat takto:

⁴³⁰ ŠUVARSKÝ J., *Biskup Gorazd*, s. 117

⁴³¹ NAČR, Fond APA III., kart. 1383, č. inv. 5278

⁴³² *Český zápas* je název navržený dr. Farským; přejmenoval tak *Právo národa*. První číslo s novým názvem vyšlo 5. března 1920.

⁴³³ *Český zápas*, 1920, č. 18, s. 3

⁴³⁴ NAČR, Fond APA III., kart. 1394, č. inv. 8961

1. pro schisma (ze) dne 8. ledna 1920, jak o něm (bylo pojednáno) již v dekretu Svatého officia ze dne 15. ledna 1920,

2. pro herezi, že se zásadně od církve liší ve výkladu Písma svatého, popírá jurisdikci papeže a vysmívá se neomylnosti,

3. kvůli obsazení církevních statků na vícero místech, kde (jako) vůdce stoupence vzniklé sekty ustanovili svými ministry.

Zároveň byl Farský degradován ze všech církevních funkcí. Rozsudek obsahuje příkaz, aby byl uveřejněn latinsky ve všech Ordinariátních listech v Čechách a na Moravě, česky pak ve farních kostelích u Panny Marie v Plzni, u sv. Antonína v Praze VII., v Ruprechticích (Roprachticích) pošta Vysoké nad Jizerou v diecézi Litoměřické.⁴³⁵

5.1.6 Arcibiskup Stojan

Často se ozývá domněnka, že člověk Stojanova formátu by schizmatu mohl zabránit. Cinek píše, že moravský arcibiskup „váhou své vysoké mravní autority, váhou svého příkladu, silou svého ryze kněžského ducha i své veliké lásky vnesl do zvržených poměrů nedocenitelné mnoho kladného a ozdravujícího“.⁴³⁶ Popisuje také, jak Stojan aktivně pracoval s kněžími sdruženými v Jednotě, účastnil se jejich setkání a vždy mírnil radikální proudy. Může se zdát, že v Praze Kordač jen střídal zákazy a vyhrožování, čímž situaci vyostřoval. Z toho někteří vyvozují, že kdyby byl Stojan v Praze, ke schizmatu by nedošlo.

Obávám se, že to není tak jednoduché. Stojan sice nebyl v Praze, ale na Moravě zase nebyl Farský ani žádná jiná silná osobnost z řad reformistů. Členové radikálního křídla Jednoty, později Ohnisko i Klub reformních kněží soustřeďovali svou aktivitu v Praze, zde pořádali schůze a nakonec i vydávali *Právo národa*. Kněz Matěj Pavlík, který by jako Moravan mohl Stojanovi vzdorovat, jezdil raději do Prahy a spolupracoval zde s Karlem Farským.

Farský a Stojan se nikdy nesetkali, nemůžeme tedy odhadovat, zda-li by smířlivý a otcovský Stojan neztratil svou lásku a toleranci vstříc nekompromisnímu postoji Farského,

⁴³⁵ NAČR, Fond APA III, kart. 1394, č. inv. 8961

⁴³⁶ CINEK F., *Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan, život a dílo*, s. 900

stejně jako nemůžeme vědět, zda by Farský ztratil svou nekompromisnost před Stojanovou otcovskou trpělivostí.

5.1.7 Oficiální schválení nové církve

15. září 1920 byla nová církev schválena státem na základě Statutu, kde má označení jako „katolická“ pokračovatelka a dědička církve římskokatolické.⁴³⁷

Prvního valného sjezdu 8. a 9. ledna 1921 se účastnilo 200 delegátů zastupujících 109 náboženských obcí. Na tomto sjezdu byl dán základ učení ideovými směrnicemi M. Pavlíka, který zdůraznil především „naprostou svobodu vědeckého bádání“ i v otázkách náboženských, čímž náboženství mělo být uschopněno pro kritickou revizi. Důležitým momentem tohoto chápání víry je rozlišování, co je pro křesťanství podstatné a základní a co je pouze projevem křesťanské společnosti určité doby. Zde se jasně promítá modernistická tendence kritické revize základních principů křesťanství, která ale v reformních programech nikdy nefigurovala. V dalším vývoji Církve československé však modernistické myšlení často převládlo a vedlo k relativizaci mnoha hodnot.⁴³⁸

V únoru 1921 probíhalo sčítání lidu. Zajímavé je, že na sčítacích arších toho roku je poznámka k vyplnění rubriky náboženství: „Zde se napíše, ke kterému vyznání zapsaná osoba náleží. U katolíků je zvláště třeba udati, jsou-li katolíci římsští, českoslovenští, řečtí nebo starokatolíci.“⁴³⁹ Při tomto sčítání se do československé církve hlásí již 525.333 věřících.

Zde ukončíme naše tázání po osudech nové církve i jejího zakladatele, protože další události by značně překročily rozsah této práce i otázku položenou na jejím začátku. Provázeli jsme kněze Karla Farského až do okamžiku, kdy překročil svůj pomyslný Rubikon a vydal se na cestu pryč od církve římské⁴⁴⁰. V další kapitole se zaměříme na jeho dílo, protože to nám o jeho myšlenkách odhalí mnohé, co jsme z jeho činů poznat nemohli.

⁴³⁷ KADEŘÁBEK, V., *Život a historie*, in KADEŘÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 58

⁴³⁸ MAREK P., *České schizma*, s. 60

⁴³⁹ KADEŘÁBEK, V., *Život a historie*, in KADEŘÁBEK V., TRTÍK Z., *Život a víra ThDr. Karla Farského*, s. 58

⁴⁴⁰ Období od založení ČČS je již poměrně dobře zpracováno i ve Farského životopisech z dřívější doby, jsou uvedeny v literatuře této práce. K boji o ideovou orientaci nové církve doporučujeme knihu Aloise Spisara *Ideový vývoj ČČS, o organizačním vývoji církve nás velmi přesně informují články V. Růžičky Organizační vývoj ústředních orgánů církve českomoravské do 9. ledna 1921* in *Náboženská revue*, XIII. ročník, Praha: 1941, s. 241-249, 298-303, 365-370 a *Organizační vývoj ústředních orgánů církve československé od prvního valného*

6. LITERÁRNÍ DÍLO DR. KARLA FARSKÉHO

6.1 Dvě tváře díla Karla Farského

Charakter díla Karla Farského se mění podle toho, komu je určeno. Trtík mluví dokonce o dvojpolárnosti Farského osoby i díla⁴⁴¹. Jedna část Farského rukopisů a knih mluví „ad extra“, ke všem lidem, je adresována moderně myslícímu člověku, který je povolán zaslechnout Kristovu zvěst o Božím království. Tuto zvěst je však třeba formulovat nově, aby byla pro člověka počátku dvacátého století srozumitelná. Promlouvá zde apologeta, čistě myslící pragmatik, který má jasný cíl: získat lid pro Krista. Reformy římského duchovenstva jsou podle Farského jen voda, Farský však chce přinést oheň a ducha.⁴⁴² „V jaké formě podati obnovené náboženství lidu, který 1000 let byl veden a sváděn Římem? Viděl jsem lhostejnost k obnovené evangelické církvi českobratrské ... pozoroval jsem nevšímavost v národě rozeštvaném volbami, nevhodnost politického prostředí pro reformu náboženskou ...“⁴⁴³

Druhá část rukopisů a díla je adresována „ad intra“, nově vznikající Církvi československé. Zde Farský opouští apologetický tón a vystupuje zde kněz Kristův, modlitebník a vroucí křesťan, ze spisů dýchá jeho zakotvenost v Bibli a klasické křesťanské tradici. Je to zejména jeho Liturgie, Obřadní příručka a Zpěvníky. Z rukopisů potom Liturgie⁴⁴⁴, modlitby⁴⁴⁵, kázání⁴⁴⁶ i vlastní životopis⁴⁴⁷.

Při posuzování Farského díla je třeba vidět oba tyto póly. Dnes je větší důraz kladen na apologetické spisy, kde převládá racionalita a apologetický přístup k věci (nejsou zde přímo psané modlitby a prosby k Duchu svatému), a proto můžeme zaslechnout názor, že Farský byl málo zbožný člověk. Začeme-li se ale do Farského liturgie nebo do jeho Obřadní příručky, nemůžeme něco takového tvrdit.

V této kapitole si dovolím více citátů. Naším cílem je poznat Karla Farského jako osobu, nahlédnout do jeho díla můžeme nejlépe tak, že necháme autora promlouvat.

sjezdu do první ústavy, XXII. ročník, Praha: 1951, s. 370; XXIII. ročník, Praha: 1952, s. 77- 87, 118-119, 152-164; XXIV. ročník Praha: 1953, č. II, s. 69 - 96, č. III, s. 21-30.

⁴⁴¹ TRTÍK Z., *K 25. výročí úmrtí Dr. Farského*, in *Náboženská revue*, XXV. ročník, 1954, s. 100

⁴⁴² FARSKÝ K., *Přelom*, s. 67

⁴⁴³ Tamtéž

⁴⁴⁴ FARSKÝ K., *Liturgie, připomínky k bohoslužebnému řádu*, ÚAM K 40/159, FARSKÝ K., *Liturgie*, K 40/428.

⁴⁴⁵ FARSKÝ K., *Modlitba ranní*, ÚAM K 40/189, FARSKÝ K., *Preface*, ÚAM K 40/219.

⁴⁴⁶ FARSKÝ K., *Kázání o Hodu Božím Velikonočním*, K 40/218

⁴⁴⁷ FARSKÝ K., *Vlastní životopis*, K 40/231

6.2 Apologeta a moderní kazatel

6.2.1 Spisy ad extra

Ze spisů ad extra můžeme vyčlenit dvě skupiny knih. Nejdříve jsou to knihy přelomu, kdy se Farský vyrovnává se svým kněžstvím v římskokatolické církvi, hledá svou cestu a ukazuje sobě i čtenáři cestu ke zniternění náboženského života. (Mezi nimi mají zvláštní místo knihy *Přelom* a *Z pode jha*, kde sám autor popisuje své rozhodování a hledání.) Pro tyto spisy je charakteristický polemický tón, kde Farský klade otázky a hledá na ně odpovědi, pomalu opouští linii poslušnosti římskokatolické církvi a vydává se na cestu do neznáma. Na tuto část Farského díla je naše tázání zaměřeno nejvíce.

Po rozhodnutí opustit církev vládnoucí⁴⁴⁸ začíná Farský hledat cestu, jak přiblížit modernímu člověku Krista. Další své spisy tedy nepíše již jako hledající, ale jako kněz rozhodnutý stanovit budoucnost v nově založené církvi.

6.2.2 Knihy přelomu

Ještě za svých studií Teologické fakultě univerzity Karlo-Ferdinandovy v Praze začal připravovat knihu, v níž chtěl překlenout propast mezi poznatky vědy a příběhem o stvoření světa a člověka, jak jej podávala tehdejší římskokatolická církev. Kniha vyšla r. 1920 pod názvem „Stvoření“. Jako katecheta v Plzni se věnoval přípravě učebnic pro výuku náboženství ve školách, Věrouka a Mravouka, arcibiskupství je ovšem odmítlo jako nepoužitelné⁴⁴⁹.

Patrně první vydanou knihou je *Český kalendář*. Vyšel anonymně na počátku roku 1919⁴⁵⁰, poté vycházel na každý rok, roku 1922 byl již zařazen do *Zpěvníku*. Farský začal *Český kalendář* připravovat již za svého působení na plzeňské reálce. Římský kalendář byl podle něj českému člověku vzdálený, v *Českém kalendáři* některá jména přeložil (například Patrik – Vlastimil), jiná doplnil (např. Libuše). Kalendář každý rok dopracovával. V *Českém zápase* z r. 1920 čteme: „Český kalendář bez všech Eufrosin a Demokritů už dávno

⁴⁴⁸ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 67

⁴⁴⁹ Již jsme zmínili, viz kapitola 2.3.5 Publikační činnost na sklonku války a konflikt s prof. Kordačem.

⁴⁵⁰ KANÁK M., *Dr. Karel Farský*, s. 20

upravený.⁴⁵¹ Kaňák považuje *Český kalendář* za první významnou změnu Farského církevního smýšlení.⁴⁵² Stejně tak bychom ovšem mohli *Český kalendář* považovat za počín spíše vlastenecký.

V létě 1919 vyšla brožura *Český problém církevní*. Z textu jasně promlouvá ještě katolický kněz Karel Farský, který cítí nutnost reform, které by vedly ke zživotnění křesťanství u nás, těžce vnímá situaci, ve které se církev nachází v nelehké poválečné době, pojmenovává rozpory (římský imperialismus, bohoslužebný ritualismus, rozpor o světový názor atd.).⁴⁵³ Poprvé zde Farský veřejně vyslovil své postřehy k církevní reformě, která „musí vrátit litu náboženství, ne nové formule, nýbrž ducha a oheň posvátného nadšení ...“⁴⁵⁴.

První publikací, kde se Farský poprvé veřejně odklání od učení římskokatolické církve je knížka *Papežství a národ český*, vydaná v létě 1919⁴⁵⁵. Impulzem k napsání knihy byly patrně útoky, kterým byl vystaven po vydání *Českého problému církevního* z řad katolíků i evangelíků. V myšlení Farského je tato kniha zásadní zlom – odmítá papežství jako instituci sloužící jen moci a slávě, a s tím i poslušnost papeži a hierarchii. Zde se kněz Karel Farský poprvé veřejně odklání od římskokatolické církve a vystupuje jako člověk, který bude posazovat svou pravdu a své vidění Kristovy církve bez ohledu na konvence, teologii i samotnou římskokatolickou církev.

6.2.3 Z pode jha

Nejvlastnějším svědectvím o duši kněze Karla je kniha *Přelom*. Popisuje zde své působení v Plzni. Nejprve svou starost o římskokatolickou církev, později hlubokou skepsi a beznaděj, nazývá tuto církev církví vládnoucí a rozhoduje se ji opustit⁴⁵⁶, popisuje svůj nápad přeložit mši svatou do češtiny a vzpomíná na první ohlasy své české mše, probírá snahy reformistů a končí založením ČČS. Je to velmi emocionální a citově zabarvený spis, Farský zde odhaluje své radosti i starosti s takovou upřímností, jakoby promlouval ke svým nejbližším. Má už představu o své reformě, ale nejvíce ho trápí, „jak získati lid?“⁴⁵⁷ Vidí lhostejnost lidí k římskokatolické církvi i k obnovené evangelické církvi, politickou

⁴⁵¹ *Český zápas*, III., 1920, č. 47, s. 7

⁴⁵² KAŇÁK M., *Dr. Karel Farský*, s. 20

⁴⁵³ FARSKÝ K., *Český problém církevní*, s. 23

⁴⁵⁴ Tamtéž, s. 28

⁴⁵⁵ Podrobněji k této knize bylo pojednáno v oddíle 2.4.2 Církev vládnoucí.

⁴⁵⁶ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 62

⁴⁵⁷ Tamtéž, s. 67

nestabilitu, „nezákonné pokusy kněžského Ohniska o zbavení pout římských“⁴⁵⁸, marnost reformního programu vůči papežskému programu. Je nutno jít hloub, nezůstávat jen u problematiky celibátu a vlastenectví, nesoustředit se jen na mateřský jazyk do liturgie, ale dát národu i mateřského ducha svobody, svobody dcer a synů Božích.⁴⁵⁹

Kniha *Z pode jha* prakticky navazuje na *Přelom*, jen už není nesena v tak emocionálním tónu. *Z pode jha* je již věcný popis cesty CČS od církve římskokatolické. Jestliže v *Přelomu* promlouval spíše kněz ke svým drahým, v této knize už opět povstává apologeta, který předkládá věcné argumenty. V *Přelomu* s láskou vyčítá církvi její chyby a zpočátku doufá, že dojde k jejich odstranění, v závěru knihy a v díle *Z pode jha* už církev tvrdě obviňuje. Obviňuje římskokatolickou církev, že nedokázala udržet mravní kulturu národa, mluví zde o duši národa československého, která touží po zbožnosti nemaskované latinou.⁴⁶⁰ Definuje zde již přesně ideu reformního hnutí: „národ český vyrovnává odvěké účty s papežským Římem, chce svobodu svědomí, aby mu ani v oboru jeho života náboženského a církevního nesměl nikdo nic vnucovati ani bráti, aby drže se pouze a jedině svaté pravdy podle svého nejlepšího vědomí a svědomí snažiti se směl svobodně o své umravnění.“⁴⁶¹ Padnout má všechno, „co se nesnese s dokázanou pravdou exaktní vědy a co se jako huňatá opona staví mezi duši lidskou a bytost Boží...“⁴⁶².

6.2.4 Nové církvi

8. ledna 1920 byla vyhlášena Církev československá. Odpoledne představil Farský *Ústavu československé církve*⁴⁶³. Za první souvislejší vyjádření programu a cílů CČS považujeme brožuru *Zápas o svobodu ducha v církvi československé*. Spisek začíná připomenutím slovanské historie, základní myšlenkou je opět slovanské křesťanství, které bylo potlačeno římským a nyní se v nové církvi opět hlásí do života. Po popisu úsilí Jednoty katolického duchovenstva předkládá autor stručnou zprávu o založení církve, po ní následuje provolání „Národu českému“ a popis dalších událostí v nové církvi. Dotýká se zde i otázky vlastnictví kostelů: kostely prý byly z devadesáti procent bratrské či evangelické, až po Bílé Hoře je získala římsko-katolická církev, financovány jsou stejně z peněz obyvatelstva, „proto běře si národ jenom svoje, pakli si své chrámy zabírá“.⁴⁶⁴ Příslušníci římskokatolické církve

⁴⁵⁸ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 67

⁴⁵⁹ Tamtéž, s. 68

⁴⁶⁰ FARSKÝ K., *Z pode jha*, s. 17

⁴⁶¹ Tamtéž, s. 33

⁴⁶² Tamtéž, s. 33

⁴⁶³ Podrobněji v kapitole 5.1.1 8. leden 1920.

⁴⁶⁴ FARSKÝ K., *Zápas o svobodu ducha v církvi československé*, s. 15

mohou chrámy „volně spouužívati, chtějí-li tak u vzájemné snášenlivosti a bez urážení spoluobčanů.“⁴⁶⁵ Tato argumentace ovšem zapomíná na fakt, že mnohé kostely byly ještě dříve právě římskokatolické, než se staly bratrskými či evangelickými. Neštěstím apologetických spisů Farského je právě taková argumentace za každou cenu, jakou projevuje u otázky kostelů.

Jako základní nauku církve opakuje zde Farský: svoboda svědomí a náboženská pravdivost. Následují velmi stručné instrukce k obřadům i k věrouce. Ve spisku *Zápas o svobodu ducha...* Farský prvně vyjádřil to, co později rozpracovává v dalších dílech⁴⁶⁶. Těmto spisům se již nebudeme podrobně věnovat, protože by byly spíše námětem na práci dogmatického zaměření. Nyní obrátíme svou pozornost k Farského liturgii a obřadům.

6.2 Svědek a vyznavač

6.2.1 Nauka přichází až tam, kde je živý postoj víry v liturgii

Koncem roku 1920 uveřejnil dr. Farský v *Českém zápase* článek jako odpověď prof. Rádlovi, který Farskému vytýká, že nová církev ještě nepracovala na dogmatech. Farský naopak říká, že teologická nauka (dogma) přichází až tam, kde společenství zaujímá živý postoj víry. Zdůrazňuje zde, že „duchovní tvářnost církve hněte nejen teologická nauka a přesné vědecké myšlení o víře, ale také bohoslužebný řád církve, její obřadní život a poselství“, které prostřednictvím liturgického zvěstování promlouvá.⁴⁶⁷

Z tohoto textu vysvítá, jak důležitý byl pro Farského bohoslužebný řád církve, její liturgie a obřady. Proto věnoval mnoho času nejen samotné liturgii, ale i instrukcím k obřadům (pro kněze) a zpěvníkům se stručným přídatkem věroučné nauky a modliteb (pro věřící). Při četbě apologetických spisů můžeme Farského pokládat za racionálního pragmatika, jakmile se však začteme do jeho modliteb, spatřujeme jeho hořící srdce, víru, která se vztahuje k trojjedinému Bohu. Jestliže v apologetických spisech mluví Farský hlavně k mozku moderního člověka, v liturgických knihách se dotýká jeho srdce. Chybí zde jakákoliv spekulativnost, tak charakteristická pro apologetické spisy. Farskému hoří srdce pro Krista, všechny jeho liturgické knihy jsou velkou modlitbou, kdy nás Farský zve do svého vlastního osobního vztahu s Bohem.

⁴⁶⁵ FARSKÝ K., *Zápas o svobodu ducha v církvi československé*, s. 15

⁴⁶⁶ Komplettní přehled díla Dr. Karla Farského předkládáme čtenáři v Příloze II. této práce.

⁴⁶⁷ Český zápas, III, 1920, č. 47, s. 358.

6.2.2 Český misál

V průběhu roku 1919 připravoval dr. Farský překlad latinské mše svaté (Ordo missae). Nebyl to jeho vlastní nápad, požadavek na zavedení mateřštiny do liturgie zazníval v programech na obnovu církve již od roku 1848. Počátkem prosince 1919 byl vydán první sešit *Českého misálu*, celkem jich bylo sedm. Je třeba zdůraznit, že se jednalo o překlad, i když Farský také dbal o melodičnost a správný význam textu. Zdaleka ale ještě nevzniká Farského liturgie. Celkem vyšlo na přelomu let 1919 a 1920 sedm sešitů *Českého misálu*. První mše svatá sloužená po celé republice (přesný přehled míst neznáme) podle tohoto misálu byla půlnoční na Vánoce 1919.

6.2.3 Obřadní příručka pro církve československou⁴⁶⁸ (Agenda)

Podle Farského je tedy „úkol dogmatiky věrně zrcadlit a interpretovat ve smyslu životem uchopené pravdy“. Život společenství (liturgie) předchází pojmovému systému (dogmatu).⁴⁶⁹ Proto je pro Farského natolik důležitý liturgický život nově vznikající církve a na liturgii, na správné provádění obřadů a vhodné modlitby klade daleko větší důraz než na texty věroučné, které ponechává na dobu pozdější.

Obřadní příručka je velkým svědectvím Farského víry. Na základě svých apologetických spisů bývá obviňován z antropocentrismu. V *Obřadní příručce* však Farský mluví k „Bohu Dobrému a Svatému“, proti němuž člověk hřeší, jehož osobně uráží a znevažuje, jehož milost a lásku očekává a z jehož odpuštění se raduje. Farský ve své *Agendě* ví, že neosobní Bůh by neměl pro člověka žádný význam.⁴⁷⁰

V celé *Agendě* je patrné silné biblické zakotvení Farského víry, Bůh trojjediný zde není prázdným pojmem. „Nechat' osvěží tě, bratře (sestro) Bůh Otec Živý, síliž tě v tvém utrpení Kristus Pán trpící, a Duch svatý potěš tě radostným zápallem lásky a touhy po sjednocení s Ním na věky věkův.“⁴⁷¹

⁴⁶⁸ FARSKÝ K., *Obřadní příručka pro církve československou*, Praha: 1920

⁴⁶⁹ RUTRLE O., *Poselství "Obřadní příručky" Dr. Karla Farského*, in *Náboženská revue*, XXIII. ročník, 1952, s. 100

⁴⁷⁰ Tamtéž, s. 104

⁴⁷¹ Závěr *Poslední útěchy*. *Obřadní příručka CČS*.

Bůh zde stojí v centru každé myšlenky, liturgie i modlitba jsou příležitostí, kde Bůh působí na srdce věřícího člověka. Dialog kněze (K) a náboženské obce (O) při Večeři Páně (mimo liturgii):

„K: Oči všech doufají v Tebe, Hospodine.

O: A Ty jim dáváš pokrm v čas příhodný.

K: Otvíráš ruku svou.

O: A naplňuješ každého tvora svým požehnáním.

K: Okuste a vizte, jak líbezný jest Hospodin.

O: Blahoslavený člověk, který doufá v něho.

K: Vyšli světlo své a pravdu svou, ať mě doprovodí.

O: A přivedou na horu svatou tvou a do stanů tvých.

K: I vejdu k oltáři Páně.

O: K Bohu, útěše mladosti své.“⁴⁷²

Nalezneme zde i instrukce k liturgickým postojům, například pokleknutí při svátosti veřejného pokání. Ačkoliv je svátost pokání veřejná a tzv. ušní zpověď ustupuje do pozadí, hřích je podle *Agendy* pohrdnutím Bohem, hřích odcizuje od Boha, tvoří propast. Biblický hněv nad hříchem člověka ale umlká, jakmile se jedná o „veřejnou zpověď dětskou“: „Nechodíváte vždycky tou cestou, a dobré ruky Ježíšovy se nejednou spouštíte. To tehda, když hřešíte“. Odpuštění hříchu se dostává člověku pod křížem, ale jen tomu, kdo se vzdá Boží milosti.

Každý nový člověk je radostí pro náboženskou obec. Dítě se přináší ke křtu, „aby poznajíc boží zákon pravdy, dobra a krásy, radostně se proň jednou rozhodlo a přiřadilo se mezi syny Boží vyvolené, k velikému bratrstvu Pána našeho Ježíše Krista...“.⁴⁷³

Farský si je jistý, že k Bohu a k Ježíši Kristu nepřicházíme vlastní silou. Život víry je vždy dílem Ducha svatého. Je zde vlastní obřad Vzývání Ducha svatého:

„K: Vyšli ducha svého a přetvořeni budem.

O: A obnovena bude tvářnost země.

K: Pán s vámi.

O: I s tebou Hospodin.

⁴⁷² Večeře Páně. Obřadní příručka ČČS.

⁴⁷³ Úvod nemluvnátka. Obřadní příručka ČČS.

K: Modleme se: Bože, jenž srdce svých věrných nadšením Ducha svatého povždy osvěcuješ a rozehříváš: vlej nám, jak toho sobě žádáme, abychom tímž posvátným Duchem zaníceni pro všecko, co pravé, dobré a krásné jest, neustále nadšeni byli: Po vůli Pána našeho Ježíše Krista, jenž nechat' s Tebou v jednotě téhož Ducha v nás žije a vládce na věky věkův.⁴⁷⁴

Obřad vzývání Ducha svatého můžeme považovat za nejniternější svědectví Farského víry. On sám vše koná v „nadšení Ducha svatého“. Je si vědom svých nedostatků, pokorně se sklání před Hospodinem a prosí právě o toto nadšení. Odkládá svou suverenitu apologety, zapomíná na svůj nekompromisní postoj, není to strhující kazatel ani pragmatický organizátor. Je zde kněz, člověk prosící o nadšení, které z něj udělá svědka Kristova.

6.2.4 Zpěvník

V roce 1922 vydal Farský *Zpěvník písní duchovních, se stručným přídatkem věroučné nauky a modliteb*. Do roku 1925 vyšlo ještě pět vydání, zpěvník byl postupně doplňován o další písně a modlitby. Texty zpěvníku se nebudeme podrobněji zabývat, není úkolem této práce podrobně rozpracovat liturgické dílo Karla Farského. Pro vhled do jeho živé víry postačí již uvedené ukázky z *Obřadní příručky*.

6.2.5 Liturgie

Chceme-li dobře poznat kněze Karla Farského, je třeba zaposlouchat se do jeho *Liturgie*. O významu, jaký Farský přikládal obřadům církevního společenství, jsme již mluvili. V Ústředním archivu a Muzeu ČČSH je uchován rukopis *Liturgie*⁴⁷⁵ i Farského *Připomínky k bohoslužebnému řádu*⁴⁷⁶. Je zde zachován rukopisný návrh *Preface*⁴⁷⁷. V *Připomínkách k bohoslužebnému řádu* píše Farský, že „duchovní musí věnovati sloužení bohoslužby alespoň tolik péče, jako musil věnovati, než se naučil sloužiti mši římskou“.⁴⁷⁸

Při přípravě na schůzi Klubu reformních kněží 8. ledna 1920 pamatoval Farský v programu na bohoslužebnou řeč hned třikrát.⁴⁷⁹ Farský se ovšem nezabýval jen otázkou

⁴⁷⁴ Vzývání Ducha svatého. Obřadní příručka ČČS.

⁴⁷⁵ FARSKÝ K., *Liturgie*, K 40/428; FARSKÝ K., *Liturgika*, ÚAM K 40/333

⁴⁷⁶ FARSKÝ K., *Liturgie, připomínky k bohoslužebnému řádu*, ÚAM K 40/159 (7 listů psaných vlastní rukou)

⁴⁷⁷ FARSKÝ K., *Preface*, ÚAM K 40/219

⁴⁷⁸ FARSKÝ K., *Liturgie. Připomínky k bohoslužebnému řádu*. ÚAM K 40/159.

⁴⁷⁹ SPISAR A., *Ideový vývoj ČČS*, s. 325-326

liturgické řeči, leželo mu na srdci, aby co nejlépe slavila tajemství Večeře Páně celá náboženská obec věřících. S největší péčí připravoval Farský nejdříve sešity *Českého misálu*⁴⁸⁰, aby mohli věřící o Vánocích 1919 slyšet radostnou zvěst o narození Páně ve své mateřtině. Cítil ale, že i po zavedení češtiny neodpovídá římskokatolický ritus myšlení člověka na počátku 20. století. Proto zároveň začal uvažovat o nové liturgii. Na schůzi 9. a 10. června 1920 navrhl „hlasité pozdvihování“, potřebu „přeměny postavení oltářů tak, aby byly obráceny k lidu“, nutnost „zjednodušení rouch“.⁴⁸¹ Pomýšlel na převzetí liturgie pravoslavné nebo starokatolické, nakonec se jimi pouze inspiroval a vytvořil liturgii vlastní. Podrobné rozpracování Farského liturgie by bylo námětem na velmi zajímavou práci, zejména srovnání Farského změn v liturgii se závěry Druhého vatikánského koncilu.

Z hlediska teologického je zajímavé, že Farský ve své liturgii klade důraz na to, že ne my si zpřítomňujeme Krista při Večeři Páně, ale že Kristus se zpřítomňuje sám.⁴⁸² Základem celé Farského teologie je ovšem jeho *Credo*, které uvádíme v Příloze III této práce.

My se zaměříme jen na to, abychom prostřednictvím liturgických textů lépe poznali kněze Karla.

Úvodní dialog duchovního (D) a lidu (L):

D: Milost Pána Jezu Krista a láska Boží a účastenství Ducha svatého se všechněmi vámi.

L: I s tebou Hospodin.

D: Blahoslaveno buď, ó Bože, království Tvé v nás a mezi námi po věky věkův!

L: Bůh v nás a my v Bohu.

D: Bože věčný, rty i srdce naše otevři!

L: Neboť duch náš touží povznést se k Tobě v zbožné modlitbě.

D: Upřímně se Tobě z hříchů vyznat a vin svých.!

L: Tobě prosby přednést, chválu vzdát i vroucí dík.

D: Bože dobrý, proto k upřímnosti probud' duše naše!

L: Aby duch náš viny prost povznesl se k Tobě obětí čistou.

⁴⁸⁰ V letech 1919 a 1920 vyšlo celkem 7 sešitů, jedná se o překlad římskokatolické mše svaté "Ordo missae", ještě to není Farského liturgie. Farského liturgie byla vydána až v květnu 1923.

⁴⁸¹ Pracovní sjezd duchovenstva a laiků církve českomoravské. ÚAM Sig. A I-II, č. 2/Ia

⁴⁸² TRTÍK Z., *Náboženský odkaz Dr. K. Farského*, in *Náboženská revue*, XXIII, 1952, s. 166

Po zpřítomnění následuje Modlitba sjednocení:

"Prosíme Tě, Bože, naplň srdce naše ohněm svatého nadšení. Mocným vanem tvůrčí životnosti své ať pronikne duch pravdy duše naše, posvěť a sjednotí nás s Tebou, Otcem naším věčným, skrze Krista, Pána našeho. Učiň, abychom nebyli již my, než On sám v nás a mezi námi, jak byl mezi apoštolů v oné večeři, když se rozhodoval pro největší dílo bolesti a vynaložil celou sílu duše, co jí v synu člověka jen může býti utajeno. Budiž, Bože, dosti oběti té čisté, slavné, neposkvrněné, a zlému konec."

Modlitba před přijímáním:

„Vyslyš nás, Pane Jezu Kriste, s trůnu věčné slávy své a přijď a posvěť nás! Sám nás učiň sobě hodny přijmouti přečisté tajemstvo chleba a kalicha v účastenství s Tebou. Věříme a vyznáváme, že Ty jsi v pravdě syn Boží, jenž spásu a blaho jsi zjednal nám hříšným. Věříme, že v tomto tajemstvu zpřítomňuješ se nám, bychom přebývali v Tobě a Ty v nás, majíce moc býti dcerami a syny Božími, s Tebou, Synem Božím nejmilejším. Pročež modlíme se: Nechať oprostění jsme již od svých vin a čisti. Tobě vzdáváme celou bytost svou a Tebou Bohu.

Účastnými tajemné své večeře nás učiň tak, jak pohostil jsi oněch jedenáct. A nechať žádnému z nás není políbení svatých tvých tajin k duchovní zkáze, nýbrž k radosti a blahu."⁴⁸³

6.3 Farský a jeho interpretace

Bylo by značnou chybou posuzovat Farského teologii podle současné teologie církve československé husitské. Po Farského smrti procházela věrouka CČS podstatnými změnami, a můžeme říci, že jimi prochází dodnes. Jeden příklad: v archivu je dochováno v rukopise Farského *Credo* (viz Příloha III této práce). Toto *Credo* má v závěru vyznání víry v církev. *Credo* CČS z roku 1931, čtyři roky po Farského smrti, ovšem tento poslední oddíl postrádá. Roku 1954 napsal Zdeněk Trtík, že „ortodoxní forma Farského Kreda je nám (církví) nepřijatelná. Ale jeho víra v ní obsažená je správná."⁴⁸⁴ Vysvětluje, že Farského je třeba po třiceti letech interpretovat moderně, uznává ale, že bylo chybou vypustit v roce 1931 z Kreda vyznání víry v církev.

⁴⁸³ Původní liturgie dr. Farského, před pozdější úpravou. TRTÍK Z., *Náboženský odkaz Dr. K. Farského*, in *Náboženská revue*, XXIII, 1952, s. 166

⁴⁸⁴ TRTÍK Z., *K 25. výročí úmrtí Dr. Farského*, in *Náboženská revue*, XXV. ročník, 1954, s. 100

Ponechme problematiku teologie CČS a CČSH stranou, porovnání s teologií Farského by vyžadovalo úplně jinou práci. Zde jsme chtěli jen naznačit nesnáze, které mohou vzniknout při posuzování Farského myšlenek podle teologie CČSH, jak ji známe dnes.

6.4 Modlitba ranní

Jako poslední ukázkou před závěrem nabídneme Farského ranní modlitbu, jak se zachovala v rukopise v archivu⁴⁸⁵.

Děkuji Tobě, Bože můj, můj Stvořiteli a Dobrodinče,
že jsi mi tuto noc dal šťastně přečkati a mne zachoval,
aby neusnul(a) snem smrti,
jejíž stín ač mne byl přestoupil,
přece nyní opět mezi živými se spatřuji,
abych soužil(a) Tobě.

Račiž i potom, když po pracech vezdejších v hrobě spočinu,
mne též vzbudit k životu,
abych mezi blahoslavenými sloužil(a) Tobě.

⁴⁸⁵ FARSKÝ K., *Modlitba ranní*, ÚAM K 40/189, 1 list psaný vlastní rukou

7. ZÁVĚR

Na počátku této práce jsme si položili dvě otázky: co vedlo mladého a nadějného katolického kněze a doktora teologie k tomu, že Církev Kristovu nazval církví vládnoucí (s pejorativním významem tohoto slova); a druhá: kam se vydal, jak naplňoval svou horoucí touhu po upřímnosti a přímočarosti víry, jak naplnil svůj sen přiblížit Krista každému člověku.

V odpovědi na první otázku se otevírá zřejmá nesnáz. Začneme-li mluvit o myšlenkách, o tom, co se odehrává v duši člověka, vždy je nebezpečí, že zůstaneme na povrchu. Pokusíme se tedy alespoň shrnout fakta, s vědomím omezenosti této odpovědi.

Nemůže být pochyb, že Karel Farský byl velmi schopný teolog a pedagog. Již v jeho 29 letech s ním kardinál Skrbenský počítal na jedno z předních míst na nově zřizovaném arcibiskupském gymnáziu v Bubenči (1909). Jako mladého adjunkta si právě jeho vybral prof. Sýkora, aby po dobu jeho nemoci suploval na univerzitě (1910). Dá se tedy říci, že měl před sebou slibnou kariéru.

V životě Farského sledujeme tři hlavní impulzy, které vedly k jeho rozchodu s římskokatolickou církví. Jednak je to jeho zkušenost s církví v dětství a mládí, jednak rozchod s učením římskokatolické církve v otázce papeže a legitimacy jeho úřadu, a v neposlední řadě jeho povaha.

V dětství zažil katolickou víru nikoli jako radost z vykoupení, ale jako obranný val proti rozmáhajícímu se spiritismu. Katolictví se v jeho dětské mysli spojilo s povinností odříkat předepsané modlitby.⁴⁸⁶ Jako mladý kněz se trápil vlažností, s jakou věřící plní své náboženské povinnosti, ale nehoří jim srdce. Z tohoto stavu „matrikového katolictví“ viní církev, která se podle jeho mínění ani nesnaží porozumět modernímu člověku a setrvává v zaběhnutých stereotypch. Jako pedagog v Plzni sdílel mnohdy tragické osudy svých žáků, procházel peklem první světové války a nechápal, jak může církev, která má být matkou všech lidí, mlčet k tolika zločinům. Zde se cítil vůči církvi prakticky v opozici a zde také nakonec tuto církev odmítl a označil ji jako „církev vládnoucí“.

⁴⁸⁶ V dospělosti proto dává takový důraz na radost a na svobodu svědomí (prudce odmítá, aby modlitba nebo přijímání svátostí byly načasovány církevními předpisy).

Možná již za svých studií teologie, možná později došel k závěru, že z Písma nevyplývá, že by apoštol Petr byl v Římě ani že by měl v mladé církvi výsadní postavení.⁴⁸⁷ Papežství tedy označil za legendu, která má sloužit pouze k udržení moci. Tímto se teologicky rozešel s římskokatolickou církví a dále se necítil vázán poslušností papeži, kterého považoval jen za římského biskupa.

Můžeme ale namítnout, že vlastenecky smýšlejících kněží, kteří silně vnímali ochladnutí víry a slábnoucí vliv římskokatolické církve bylo v té době mnoho. Stejně tak možná někteří váhali o některých věcech, které římskokatolická církev předkládala k věření. Proč se ale právě Karel Farský stal vůdčí postavou celého radikálního křídla kněží usilujících o opravu církve? Všechny strhávala jeho láska ke Kristu a horoucí touha po pravdě. Byl to charismatický člověk, dokázal svou láskou podnítit a vést ostatní. A také to byl horal, nepoddajný, tvrdý, neschopný kompromisu, nesmírně náročný na sebe a na církev. Kubalík píše, že založení církve československé způsobila Farského uražená pýcha⁴⁸⁸. Možná to nebyla pýcha, jako spíše neschopnost kompromisu, neochota čekat a nevěle slevit ze svých zásad pokud šlo o víru národa a jeho lásku ke Kristu.

V jeho modlitbách často zaznívá prosba o „nadšení Ducha svatého“. Toto nadšení bylo hnací silou Farského díla. On sám byl přesvědčen, že jeho reformy církve je jsou „rozumné a před Bohem záslužné“⁴⁸⁹ a proto o ně usiloval bez ohledu na to, co toto jeho úsilí způsobí římskokatolické církvi (která podle jeho názoru svou šanci promarnila). Neohlížel se ani na to, že jeho přímočarost může vést ke zmatku v duších mnoha lidí; založení nové církve zasadilo těžkou ránu již tak zmatenému církevnímu prostředí v mladé Československé republice. Byl přesvědčen o správnosti svého úsilí o reformu a mohli bychom říci, že se při tomto úsilí neohlížel na nic a na nikoho. Možná to právě byla Farského zásadní chyba. Jeho spalující touha po pravdě ho vháněla do nových střetů s hierarchií a vedla také k totální bezohlednosti v jednání. Vydal se na cestu, po které chtěl vést lidi ke Kristu a neuvědomoval si, že pro mnohé to bude cesta nepřijatelná.

Dostáváme se k odpovědi na druhou naši otázku: kam tedy vedla tato cesta? Farský míní, že pokud římskokatolická církev neplní svou funkci, je třeba ji „reformovat od základu v duchu nové doby.“⁴⁹⁰ Myšlenka reformy církve od základu prochází mnoha stadii, zpočátku

⁴⁸⁷ Kniha *Papežství a národ český* vyšla r. 1919 pod pseudonymem Pavel Nemo.

⁴⁸⁸ KUBALÍK J. *České křesťanství*, s. 193

⁴⁸⁹ *Historické vánoce*, in *Právo národa*, II, 1919, č. 22, s. 361

⁴⁹⁰ FARSKÝ K., *Český problém církevní*, s. 18, 55, FARSKÝ K., *Z pode jha*, s. 49

Farský stojí za programem Jednoty katolického duchovenstva a věří, že je možné provést reformy uvnitř římskokatolické církve. Velmi brzo vyhláší jejich provedení cestou činu (via facti). Je natolik přesvědčen o prospěšnosti reforem, že ani na okamžik neuvažuje o tom, že by je Řím odmítl. Dlouho se považuje za nového svatého Františka, který podepírá církev, a čeká, až papež jeho dílo uzná. Po zklamání se uchyluje k myšlence nové církve, která bude lepší, křesťanštější a přinese oživení víry našemu národu.

Často je citována kniha Přelom: „Hotov rozejít se s církví vládnoucí, stál jsem před ohromnou otázkou: kam nyní a co tam?“⁴⁹¹ Tato věta se vztahuje ke konfliktu s arcibiskupem Huynem 8. července 1918 a často je považována za Farského rozhodnutí založit novou církev. Sám Farský ale o pár řádek dál píše, že až v průběhu roku 1919 začal spatřovat neudržitelnost reforem uvnitř římskokatolické církve⁴⁹² a „dospíval jsem pomocí zdravé kritiky k přesvědčení, že je tu třeba nábožensko-církevní společnosti nové, odpovídající vymoženostem kultury naší doby, ale beroucí také zřetel k našemu náboženskému vývoji v minulosti dávné i novější.“⁴⁹³ Najít odpověď na otázku, kdy přesně se Farský pro založení nové církve rozhodl nelze, spokojme se tedy s tím, že to bylo někdy v průběhu léta 1919, možná po návratu delegace Jednoty z Říma, možná až při prvních konfliktech s novým arcibiskupem Kordačem.

V jeho střetech s arcibiskupem Kordačem je nutno zdůraznit odlišné pozice obou aktérů. Farský odhodil všechna pouta, spálil mosty, usiloval jen a jen o reformy, které považoval za dobré pro celou církev. Kordač byl však arcibiskupem této církve, a ačkoliv sám viděl nutnost mnoha reforem, nemohl si dovolit luxus rebelantství, musel zůstat arcibiskupem i pro ty, kterým současný stav církve vyhovoval a hlavně se nemohl otevřeně postavit papeži (narozdíl od Farského samozřejmě jeho legitimitu uznával).

Ponechme teď stranou schémata, do kterých je Karel Farský včleňován buď jako oslavovaný patriarcha nebo jako proklínaný schizmatik a rozvraceč. Určitě to byl upřímně věřící kněz, nesmírně vnímavý k nelehké době, ve které žil, citlivý, s horoucí touhou změnit svět, udělat z něj lepší místo k žití. Měl „nadšení“ které někdy hraničilo s pošetilostí. Byl nesmírně charismatickou osobností, vzdělaný, vše si dobře promýšlel, než vystoupil na veřejnosti. Bez modlitby nic nepodnikal a zcela určitě mu nešlo o vlastní prospěch. Ale byl také nesmírně konfliktní, neschopný ustoupit nebo slevit ze svých zásad, nehledal pochopení

⁴⁹¹ FARSKÝ K., *Přelom*, s. 62

⁴⁹² Tamtéž

⁴⁹³ Tamtéž

pro chyby církve, nikoho neomlouval, vzhledem k hierarchii to byl tvrdý, nesmiřitelný bojovník za „svou pravdu“. Měl nezdravě romantizující pohled na naše dějiny, při jeho inteligenci udivuje naivita, s jakou podává českou historii ve svých knihách. Rutrle dokonce poznamenává, že Farského přílišný romantismus a idea „národní duše“ pozdější duchovní růst československé církve jen zkomplikovaly a nábožensky zatemnily⁴⁹⁴.

Karel Farský byl člověk s mnoha dary a mnoha chybami. Soudit jeho činy není úkolem této práce ani žádného člověka. Mnoho věcí udělal dobře a mnoho špatně. Rozhodně ale o něm neplatí slova Písma: „Kéž bys byl studený nebo horký! Ale že jsi vlažný, a nejsi horký ani studený, nesnesu tě v ústech.“⁴⁹⁵ Kněz Karel byl určitě horký. Mnohým posvětil na cestu a mnohé jeho oheň popálil.

Můžeme se jen zamyslet nad tím, jak velký boj si musel kněz Karel Farský vybojovat, jak trnitou cestou projít a kolik trápení mu přineslo jeho úsilí o obnovu náboženského života u nás. Zemřel zcela vyčerpán po těžké nemoci v červnu 1927, sedm let po založení církve, ve věku 47 let.

⁴⁹⁴ RUTRLE O., *Patriarcha Dr. K. Farský, novodobý hlasatel Ježíše Krista*, s. 15

⁴⁹⁵ Zj 3,16

ABSTRACT

This material describes the foundation of the Czechoslovak Church and especially the life of its first patriarch Dr. Karel Farský.

The huge amount of archive materials, newspapers from the relevant period and books with connecting topics were collected. The sources of both major churches concerned – the Catholic Church and the Czechoslovak Church - were used. The pure facts were borrowed excluding the political and subjective approaches of the authors.

However Dr. Farský is either celebrated as the founder and the patriarch of the Czechoslovak Church (by its members) or condemned as the subverter (by the Catholic Church), the reality is far more complex. Dr Farský was a honestly believing priest never following his personal benefit. He worked extremely hard on the improvements of the church. He was very charismatic, well educated, deeply considering all his steps before taking them. On the other hand his attitude to the Czech and world history was a bit romanticizing. Furthermore he was a person full of conflict, unable to make any compromise. His ingenuous idea, that all his proposals of the reforms will be immediately accepted, is quite surprising in comparison with his generally responsible approach. When he did not succeed to improve the Catholic Church in a short time, he founded the new one. He fought for his truth even though he confused and made trouble to a lot of innocent people. He did many things well, many wrong, but to judge him is beyond the scope of the material.

Priest Karel Farský and foundation of the Czechoslovak Church

Key words

The Union of Czechoslovak Catholic Clergy

The Club of Reformistic Priests

Reformative demands

Democratization of the Church

The Czechoslovak Church

Přehled použitých zkratk

AMP – Archiv města Plzně

ANM – Archiv Národního muzea v Praze

CČS – Církev československá

CČSH – Církev československá husitská

NAČR – Národní archiv České Republiky

ÚAM – Ústřední archiv a muzeum Církve československé husitské

POUŽITÁ LITERATURA

Prameny:

Archiv města Plzně (AMP)

Šoustek, J., *Vzpomínka plzeňského žáka na prof. ThDr. K. Farského*, č. inv. 119, sig. K5028 (3 listy)

fond: Čs. církev husitská v Plzni – Doubravce

fond: Arciděkanství v Plzni

Archiv národního muzea v Praze (ANM)

fond: Akta a korespondence Jednoty katolického duchovenstva, 1, 2, Př. č. 17/1924

Národní archiv (NAČR)

fond: APA III. (Arcibiskupství Pražské)

kart. 176, 641, 702, 1277, 1378, 1381, 1383, 1394, 1400, 1411, 1454, 1455, 1520

Archiv Pražského arcibiskupství, díl III. 1976 (1584) – 1920 (1949), Inventář, Praha 1962 (archivní pomůcka)

Ústřední archiv a muzeum Církve československé husitské v Praze (ÚAM)

fond: Farský Karel Dr., sig. A I, A II, A IV, A V

Farský Josef Msgre., S IV – 20

Farská Johanna, A IV – 15, č. inv. 3

Bohumil Zahradník-Brodský, sig. A II – 27

Emil Dlouhý Pokorný, zpracovaná a nezpracovaná část

Ohnisko, Klub reformních kněží, sig. A II - 49

rukopisy: Farský Karel Dr., sig. K/40 36, 159, 182, 189, 218, 219, 231, 271, 365, 385, 427,

Farský Josef Dr., sig. K/40 863, 866

Časopisy:

- Bílý prapor, I. 1902, II. 1903
Časopis katolického duchovenstva, 1903, 1918 - 1928, 1931, 1934
Český deník 1919 - 1921
Český západ, 1914 - 1918
Český zápas, 1921 - 1929, 1931, 1937, 1939, 1978
Hlídka, XLI, 1924
Křesťanská revue, ročník 1, Leden 1928
Náboženská revue, 1929, 1941, 1942, 1950, 1951, 1961
Národní listy, 1914 - 1921
Národní politika 1932
Nový život, VII. 1902, VIII. 1903, XI. 1906, XII. 1907
Ohlasy nového života, 1937
Plzeňský deník, 1994, 1995, 1998, 2000, 2002
Právo národa, 1919, 1920

Knihy:

- BAAR, Jindřich Šimon – TEPLÝ, František, *Na obranu reformního programu Jednoty katolického duchovenstva československého*, Československé akc. tiskárny v Praze II, nákladem vlastním, bez vřočení.
- BAUER, Kuneš, *Myšlenkové proudy v československé církvi*, Olomouc, 1924
- BRICHTA, Vladimír, *Dějiny Plzně III, Od roku 1918 do roku 1948*, Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1982.
- CINEK, František, *Rozvrat církve československé*, zvláštní otisk z „Našince“, bez vřočení
- CINEK, František, *K náboženské otázce v prvních letech naší samostatnosti 1918-1925*, Olomouc: Lidové závody tiskařské a nakladatelské, 1926.
- CINEK, František, *Arcibiskup dr. Antonín Cyril Stojan*, Olomouc, 1933.
- ČAPKA, František, *Dějiny země koruny české v datech*, Praha: Libri, 1999.
ISBN 80-7277-000-4
- ČÁŇOVÁ, Eliška, *Slovník představitelů katolické církevní správy v Čechách 1848 - 1918*, Praha: Státní ústřední archiv v Praze, 1995.
- ČECH, Vladimír, *K historii revizionismu na Plzeňsku*, Plzeň: Krajské nakladatelství v Plzni, 1959.
- ČEPELÁK, Václav a kolektiv, *Dějiny Plzně II, Od roku 1788 do roku 1918*, Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1967.
- DOLEŽAL, Josef, *Politická cesta českého katolicismu 1918 - 1928*, Praha, 1928.
- DOLEŽAL, Josef, *Český kněz*, Praha, 1931.
- DOUŠA, Jaroslav, *Dějiny Plzně v datech, od prvních stop osídlení až po současnost*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004. ISBN 80-7106-723-7

- FARSKÝ, Karel, *Český problém církevní*, Praha: Ant. Hajna, 1919.
- FARSKÝ, Karel, *Stvoření*, Praha: Politika, 1920.
- FARSKÝ, Karel, *Z podejha*, Praha: Politika, 1920.
- FARSKÝ, Karel, *Obřadní příručka pro církev československou*, Praha, 1920.
- FARSKÝ, Karel, *Přelom*, Praha, 1921.
- FARSKÝ, Karel, *Zpěvník písní duchovních, se stručným přídavkem věroučné nauky a modliteb*, Praha, 1922.
- FARSKÝ, Karel, *Liturgie (mše) pro církev československou*, Praha, 1923.
- FARSKÝ, Karel, *Zápas o svobodu ducha v církvi Československé*. Praha, 1923.
- FARSKÝ, Karel, *Náboženství v národě československém*, Praha: Svaz národního osvobození, 1924.
- FARSKÝ, Karel, *Stát a církev, poměr státu českého k církvi římské od prvopočátku až do roku 1924*, Praha: Blahoslav, 1924.
- FARSKÝ, Karel, *Postily*, Praha: Blahoslav, 1952.
- FRÝDL, David, *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky: snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*, Brno: L. Marek, 2001. ISBN 80-86263-15-0
- HÁJEK Viktor, *V zemi Husa a Komenského*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1954.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, POLC, Jaroslav V., *Pražské arcibiskupství 1344-1994*, Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi, uspoř. Zdeňka Hledíková a Jaroslav V. Polc, Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-091-5
- HOF, Ulrich Im, *Osvícenství a Evropa*, Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2001. ISBN: 80-7106-394-0
- HUYN, Pavel, *Sebrané pastýřské listy jeho excelence nejdůstojnějšího pana Pavla, biskupa brněnského, sepsané v r. 1904 – 1916*, Praha: Knižecí arcibiskupská knihtiskárna Rohliček a Sievers, 1918.
- HROMÁDKA, Josef L., *Katolicism a boj o křesťanství*, Praha: Bursík & Kohout, 1925.
- HRONEK, Josef, *Umřel Velekněz, arcibiskup František Kordač*, Praha : L. Kuncíř, 1934
- IŠKA, František, *Opis původních vydání drobných prací Dr. Išky*, studijní texty Starokatolické církve, Praha, 2000.
- JANÁČEK, František, *Největší zbrojovka monarchie, Škodovka v dějinách, dějiny ve Škodovce 1859 – 1918*, Praha: Novinář, 1990.
- KADEŘÁBEK, Václav– TRTÍK, Zdeněk, *Život a víra ThDr. Karla Farského*, Praha: Blahoslav, 1982.
- KADLEC Jaroslav, *Přehled českých církevních dějin 2*, Řím: Křesťanská akademie, 1987. ISBN 80-7113-004-4
- KALISTA, Zdeněk, *Stručné dějiny československé*, Praha: Vyšehrad, 1992. ISBN 80-7021-123-7
- KANÁK, Miloslav, *Dr. Karel Farský : O životě a díle prvního patriarchy církve československé*, Praha: Blahoslav, 1951.
- KANÁK Miloslav, *Z dějin reformního úsilí českého duchovenstva*, Praha: Blahoslav, 1951.

- KAŇÁK, Miloslav, a kol., *Na přelomu generací*, scriptum Husovy čs. bohoslovecké fakulty, Praha, 1956.
- KAŇÁK, Miloslav, *Z dějin světových zápasů o pokrok na poli náboženském*, scriptum Husovy čs. bohoslovecké fakulty, Praha, 1961.
- KAŇÁK, Miloslav, *Padesát let Československé církve (Sborník studií pracovníků Husovy fakulty věnovaný k půlstoletí CČS)*, uspořádal M. Kaňák, Praha, 1970.
- KAZBUNDA, Karel, *České hnutí r. 1848*, Praha: Historický klub, 1929.
- KOLÁČEK, Josef, *Rosa, Řím*, 1990.
- KORDAČ, František, *Církev. Zvláštní otisk článku z českého bohovědného slovníku*, Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba, 1916.
- KOVÁŘ, František, *Ideový základ církve československé*, Praha, 1925.
- KOVÁŘ, František, *10 let československé církve 1920-1930*, Praha, 1930.
- KRYŠTŮFEK, František Xaver, *Dějiny církve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české 1740 – 1898, Díl I. a II.*, Praha, 1898.
- KUBALÍK, Josef, *České křesťanství, Církev Kristova a jiné náboženské společnosti v naší vlasti*, Praha: Bohuslav Rupp, 1947.
- KUBALÍK, Josef, *Církev československá nyní českomoravská*, 29 stran strojopisu, bez vnočení (knihovna CKK KTF UK)
- KUBALÍK, Josef, *Křesťanské církve v naší zemi*, Praha: Univerzita Karlova, 1991.
- KUČERA Zdeněk, Lášek Jan B., *Modernismus – historie nebo výzva? Studie ke genezi českého katolického modernismu*. Brno: L. Marek, 2002. ISBN 80-86263-35-5
- KUMPERA, Jan, *Osobnosti západních Čech, aneb Šlépěje milénia*, Plzeň: Vltava-Labe-Press, 2002. ISBN: 80-7306-060-4
- LAHODNÝ, Stanislav, *Farský a naše dny*, Praha : Ústřední církevní nakladatelství Blahoslav, 1955
- LEMBERK, V., *Církev československá, Doplněná informační příručka*, Praha: Tiskařské družstvo v Jičíně, 1921.
- MAREK, Pavel, *Apologetové nebo kacíři? : studie a materiály k dějinám české Katolické moderny*, Rosice u Brna: Gloria Rosice, 1999. ISBN 80-86200-11-6
- MAREK, Pavel, *Arcibiskup pražský prof. dr. František Kordač, nástin života a díla apologety, pedagoga a politika*, Olomouc, 2005. ISBN 80-86731-01-4
- MAREK, Pavel, *České schizma*, Olomouc – Rosice: Gloria Rosice, 2000. ISBN 80-86200-36-1
- MAREK Pavel, *Česká Katolická moderna*, Katedra politologie a evropských studií FF UP: Olomouc 2000. ISBN 978-80-900965-5-4
- MAREK, Pavel, ČERVENÝ, Vladimír LACH, Jiří, *Od katolické moderny k českému církevnímu rozkolu*, Gloria Rosice: Rosice u Brna 2000. ISBN 80-86200-30-2
- MAREK, Pavel, *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*, Brno: L. Marek, 2005. ISBN: 80-86263-57-6
- NEMO, Pavel (FARSKÝ K.), *Papežství a národ český*, B. Kočí: Praha, 1920
- Odkaz Společnosti ThDr. K. Farského (Dokumenty o rozchodu spolku)*, Praha: Knihotiskárna V. Šmíd, 1938.

- OPASEK, Anastáz, *Dvanáct zastavení, vzpomínky opata břevnovského kláštera*, Praha: Torst, 1992. ISBN 80-85639-04-1
- PEROUTKA, Ferdinand, *Budování státu 2*, 1919, Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 1991. ISBN 80-7106-037-2
- PEROUTKA, Ferdinand, *Budování státu 3*, 1920, Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 1991. ISBN 80-7106-038-0
- PEŠKOVÁ-KOUNOVSKÁ, Olga, *Farský žije : O zakladateli a prvním patriarchovi církve československé pro mládež k desetiletému výročí jeho smrti*, Praha: Ústřední rada církve československé, 1937
- PLECHATÝ, František, *30 let církve československé*, Praha: Blahoslav, 1950.
- PODIVEN (PITHART, Petr, PŘÍHODA, Petr, OTÁHAL, Milan), *Češi v dějinách nové doby (1848 – 1939)*, Praha: Academia, 2003. ISBN 80-200-1143-9
- PRÁŠEK, Ferdinand, *Vznik československé církve a patriarcha G. A. Procházka*, Praha, 1932.
- RÁČEK, Blažej, *Církevní dějiny v přehledu a obrazech*, Praha: Vyšehrad, 1940.
- RAHNER, Karl, VORGRIMLER, Herbert, *Teologický slovník*, Praha: Zvon. 1996.
- RUTRLE Otto, *Patriarcha Dr. K. Farský, novodobý hlasatel Ježíše Krista, (Sborník extensí Husovy fakulty; Zimní semestr 1952-1953)*, Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1954
- Sborník Dra. K. Farského: kniha vzpomínek, dojmů a úryvků z díla a života zakladatele církve československé*, uspořádal POKORNÝ, František, Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo ČČS, 1928.
- Sociální encykliky (1891-1991)*, Zvon: Praha 1996. ISBN 80-7113-154-7
- SOLDÁN, Ladislav, *Karel Dostál-Lutinov a Nový život, dva sloupy Katolické moderny*, Rosice u Brna: Gloria Rosice, 2000. ISBN 80-86200-29-9
- SOLDÁN, Ladislav, MAREK, Pavel, *Karel Dostál-Lutinov bez mýtů, předsudků a iluzí*, Třebíč: Arca JiMfa, 1998. ISBN 80-7221-021-1
- SPISAR, Alois, *Ideový vývoj církve československé (Nástin)*, Praha, 1936.
- ŠUVARSKÝ, Jaroslav, *Biskup Gorazd*, Praha: Metropolitní rada pravoslavné církve v ČSSR Praha, 1979.
- TRTÍK, Zdeněk, *Teologické úvahy*, Praha: Blahoslav, 1952.
- URBAN, Otto, *Česká společnost 1848-1918*, Praha: Svoboda, 1982.
- ZLÁMAL, Bohumil, *Příručka českých církevních dějin, IX. Doba probuzenského katolicismu, 2. část*, Olomouc: Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze, pobočka v Olomouci: 1970.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I	Život Karla Farského v datech
Příloha II	Dílo Karla Farského
Příloha III	Credo Karla Farského
Příloha IV	Národu československému
Příloha V	Obrázky

Příloha I – Zásadní data ze života dr. Karla Farského

(období, které zahrnuje tato práce)

26. června 1880 narozen „na svatou Annu“ ve Škodějově
- červenec 1892 přijat na pražské Akademické gymnázium na Františku
29. června 1893 otcova smrt (Karlovi je 13 let)
- říjen 1900 začíná studium na Teologické fakultě v Praze
29. června 1904 kněžské svěcení, primice
- 1904 – 1906 kaplanem v Ostrově a administrátorem v Perníku
18. června 1906 adjunktem na Teologické fakultě v Praze
- 1908 začátek práce na „Stvoření“ (původně příprava k habilitaci)
4. prosince 1909 doktorát teologie – disertační práce z Nového Zákona
téma: De Divinatione et Magia in Sc. Scriptura
- prosinec 1909 konflikt s kard. Skrbenským
- duben – červenec 1910 suplentem za dr. Sýkoru, NZ
28. února 1910 umírá strýc Josef, vyšehradský kanovník
- podzim 1910 katechetou na reálném gymnáziu ve Vršovicích a na Vinohradech
- podzim 1914 definitivním katechetou na reálném gymnáziu v Plzni
- spisky: Mravouka, Věrouka (nikdy nevydané)
8. února 1915 jmenován profesorem náboženství
- jaro 1918 konflikt s Kordačem
- květen 1918 vlastenecké akce v Praze – koncerty Emmy Destinové
- červen 1918 návštěva arc. Huyna v Plzni
- „rozdíl mezi křesťanstvím a církví, mezi Kristem a římským biskupem“
21. června 1918 tragédie v Plzni
23. ledna 1919 Farský poprvé výrazně vystupuje na schůzi Jednoty,
vzývá k přísaze na reformy
20. dubna 1919 Boží Hod Velikonoční v Roprachticích – slouží první mši svatou česky
23. dubna 1919 založeno Ohnisko – Farský jedním ze zakládajících členů

27. dubna 1919 přednáška v Příbrami – Český problém církevní, vyhlášení via facti
- srpen 1919 transparentní rozdělení Jednoty, radikální křídlo vede Farský
9. září 1919 Mons. František Kordač pražským arcibiskupem
15. září 1919 Karel Farský zakládá Klub reformních kněží
1. října 1919 *Právo národa* uveřejňuje dva články, autorem obou je Farský
- Protest*: „Kordač je člověk nevhodnější pro schizma“, výzva, aby duchovenstvo Kordače neuznalo jako arcibiskupa
- Česká liturgie*: výzva ke sloužení vánočních bohoslužeb česky, k zakládání náboženských obcí a hlášení kněžských sňatků.
1. října 1919 Ordinariátním listem zakázáno *Právo národa*
15. října 1919 Farský zasílá členům Klubu oběžník: „Naše věc je dobrá, proto zvítězí. Snad je její vítězství blíží, než tušíte“
- Kordač přijímá delegaci členů Jednoty (Kroiher a další) – „Jsem pro reformy ... dlužno při tom dbát autority a zachovati trpělivost, neboť každá změna vyžaduje času.
28. října 1919 plánována „emancipace od církve římské“, nakonec termín odložen (politické důvody, nepropracovanost nové církve)
- slouženy české bohoslužby (svátek sv. Václava)
1. listopadu 1919 Farský se stěhuje do Prahy, služebně přidělen k ministerstvu školství
27. listopadu 1919 Farský na audienci u arcibiskupa Kordače
- Odpoledne schůze Klubu reformních kněží
„Chceme zůstat českými katolíky.“ (stanoveno datum 8. ledna 1920)
- okolo 15. prosince Farský rozesílá první sešit Českého misálu
18. prosince 1919 Farského článek „Historické vánoce“ – výzva k českým bohoslužbám na Vánoce, zakládání náboženských obcí a ohlášení kněžských sňatků (nikoli výzva k jejich uzavírání)
18. prosince 1919 Jednota vyzývá ke sloužení českých bohoslužeb (bez důrazu na ostatní reformy)
22. prosince 1919 Kordač vydává pastýřský list, kde sloužení české mše svaté zakazuje pod těžkým hříchem
24. prosince 1919 Farský slouží půlnoční mši svatou u sv. Mikuláše v Praze, po celé republice slouží kněží česky
5. ledna 1920 Tisková konference, novináři pozváni na schůzi Klubu reformních kněží, kde má 8. ledna 1920 dojít k „emancipaci od církve římské“

8. ledna 1920 Schůze klubu reformních kněží, založena církev československá
10. ledna 1920 Uveřejněno svolání „Národu československému“
11. ledna 1920 Farský slouží u sv. Mikuláše v Praze první mši svatou církve československé
15. ledna 1920 Dekret, jímž je nová církev dána do klatby a její členové exkomunikováni
17. ledna 1920 Českomoravský episkopát pastýřským listem zakazuje Jednotu (Jednota neuposlechla)
20. ledna 1920 Výzva biskupů, aby kněží vystoupili z Jednoty
25. ledna 1920 Ustavena první náboženská obec církve československé u sv. Mikuláše v Praze
17. června 1920 Exkomunikace ThDr. Karla Farského
15. září 1920 Církev československá schválena státem
- únor 1921 Sčítání lidu – církev československá má 525.333 věřících

6. ledna 1925 vysvěcen na biskupa a zvolen patriarchou
21. prosince 1926 slouží poslední bohoslužbu v Praze-Nuslích
12. června 1927 odpoledne umírá

Příloha II – Dílo Karla Farského

- 1919 *Český problém církevní*
Papežství a národ český (vyšla pod pseudonymem Pavel Nemo)
Český kalendář
- 1919 – 1920 *Český misál* (sedm sešitů)
- 1920 *Obřadní příručka pro Církev československou*
Druhý návrh obřadní příručky pro CČS
Stvoření: Výklad k biblickému líčení vzniku světa v duchu CČS
Ústava československé církve
Z podejha
Zápas o svobodu ducha v Církví československé,
- 1921 *Přelom. Vzpomínkové fejetony z let 1918 - 1921*
Stát a církev – Poměr státu českého k církvi římské od prvopočátku až do roku 1924
- 1922 *Československý katechismus*
Zpěvník písní duchovních, se stručným přídavkem věroučné nauky a modliteb
Zpěvník písní duchovních, s přídavkem modliteb soukromých i obřadních, druhé a třetí vydání (1923), čtvrté vydání bez not, drobné změny (1923), páté vydání bez not, připojen návrh liturgie, odpolední pobožnost, obřad pohřební a některé modlitby (1924), šesté vydání, přidány modlitby liturgické, obřadní i některé soukromé (1925), Školní zpěvník duchovních písní CČS I. až XII. vydání (1922 – 1930) (do r. 1927 vyšel Zpěvník v sedmi vydáních; zvláštní důležitost měl v době ideových sporů)
- 1923 *Liturgie (mše) pro církev československou*
- 1924 *Náboženství v národě československém – dějiny křesťanství v našem národě*
Svěcení a zřizování duchovních církve československé
Přednášky na I. řádném sněmu CČS in Zpráva o I. řádném sněmu CČS
- 1925 *Naše postyla* (sbírka výkladů a úvah nad texty Písma, nejrozšířenější dílo)
Biblická čítanka I. Starý zákon

Biblická čítanka II. Nový zákon (nebyla dokončena, je uchována jako rukopis, ÚAM)

Příloha III – Credo Karla Farského⁴⁹⁶

Věřím(e)⁴⁹⁷ v Boha jednoho, Otce všemocného,
Jenžto živí tvůrčí silou vesmír hmotný i duchovní.

Věřím(e) také i v jeho rozence věčného,
v Pánu Jezu Kristu lidstvu v čase slavně zjeveného,
Jenž Bůh pravý z Boha jest,
Světlo z Pravdy Světla, rodící se od věčnosti,
jímžto všechno vznik svůj běže.

Jenžto k spáse člověka z nebes v náš svět vstoupil a vtělesnil se (Duchem svatým
puzen)člověkem se zrodil z dívky Marie.

Byl však ukřižován pro nás od vysokých kněží (pod Pontským Pilátem)
a dotrpěv pohřben.

Podle Písem na pozejtří z mrtvých vstalý, spatřín svými
vstoupil zase v nebesa
slávy užívaje bohorovné,
aby odtud z tajemného zászvětí
slavný příchod stále slavil soudem živých mrtvých,
jehož vlády proto není v světě konce.

Věříme i v Ducha svatého, Pána Životvůrce, z Otce vzcházejícího, jenž s Otce, i božím
synovstvím stejné hoden cti i slávy, jenžto mluví ústy proroků.

Věříme i v jednu starou všeobecnou církev apoštolskou, vyznávající společný křest k
vymýcení hříchů – čekající s pevnou nadějí, až dožijem, že nám věčné žití kyne v
náplni života veškerého.

Amen.

⁴⁹⁶ FARSKÝ K., *Liturgika*, ÚAM K40/428. Credo je zachováno v rukopise dr. Farského. Podle Zpěvníku mělo být duchovním přednášeno hned za promluvou o dnech a bohoslužbách rázu čistě konfesního. *Zpěvník*, rok vydání 1930, str. 245 – 248. V Liturgii je ovšem Credo nicejsko-cařihradské, toto Farského Credo nebylo otištěno nikdy. Podrobný článek k pravděpodobné době vzniku i k dalším osudům tohoto Creda i celé liturgie byl uveřejněn v Náboženské revui: RŮŽIČKA V., *Credo Dr. Karla Farského*, in *Náboženská revue*, XXV. ročník, s. 119. V roce 1931 bylo vytvořeno Credo nové.

⁴⁹⁷ Text v závorkách je v rukopise škrtnutý.

Příloha IV – Národu československému

Věrní velikému odkazu svatého mučedníka kostnického „Pravdy každému přejte“, po velikých bojích a vnitřních strastech, jimiž rozhárána trpí náboženská duše národa československého, uvědomili jsme si povinnost, kterou přítomné dny velikého osvobození ukládají i stavu duchovnímu.

Opět a opět přesvědčuje nás vývoj veškerého života ve svobodné republice Československé o pravdivosti výroků velikého našeho filosofa, že česká otázka jest stále ještě otázkou náboženskou, otázkou tolikráté řešenou, ale pro nepřízeň poměrů nikdy nedořešenou, otázkou nejen celonárodní, nýbrž znepokojující nitro každého vážného českého člověka.

Nadešla opět po staletích doba, kdy může česká duše přikročiti k rozhodnutí odvěkého rozporu svého nitra: Být nábožensky svobodnou a zbožnou po svém svědomí, nebo sloužiti Bohu podle zákonů neuznávané světovlády cizí, která stotožňuje náboženství se svou panstvíchtivostí a sebe s Bohem.

Proto, aby konečně osvobozen byl duševní a náboženský život náš a tím aby opět bylo očištěno i mravní, rodinné a sociální žití českého člověka na podkladě dosavadní křesťanské kultury, jak vyvinula se u nás svérázně zásluhou apoštolů soluňských Cyrila a Methoděje, Mistra Jana Husa a Českých bratří, přikročilo duchovenstvo československé, sdružené v „Klubu reformního kněžstva“, na svém sjezdu 8. ledna 1920 ke zřízení samostatné církve československé.

Církev československá, založená svým jménem „církve“, t.j. „sbor Páně“, na základě evangelia Kristova, přejímá prozatím až do ustanovení vlastního zákona dosavadní náboženský řád církve římsko-katolické, obnovený v duchu demokracie.

V důsledku toho přijato, že stěžejní zásadou církve československé jest svoboda svědomí a náboženského přesvědčení jednoho každého tak, a by se nikomu nesmělo z jeho dobrého přesvědčení nic bráti, ani vnučovati. Neboť chceme, aby konečně přítrž byla učiněna náboženským bojům v národě, a žádáme si svobody svědomí a náboženského přesvědčení nejen pro sebe, nýbrž i pro každého jiného, buď i on kdokoliv.

Proto přejímá církev československá zejména i dosavadní bohoslužebný řád až do podrobnější úpravy s tou jen pozměnou, že veškeré služby Boží, jichž účast jest ovšem dobrovolná, konají se výhradně jazykem mateřským.

Zatímní správu církve československé vede církevní výbor duchovních i laiků.

Úkolem církevního výboru jest, v jednotě s kulturními činiteli laickými v národě a za pomoci reformního duchovenstva organisovati církev československou, upravití zatímní řád

výchovný a bohoslužebný, ujednati zatímní poměr církve československé ke státu a k církvi římsko-katolické a pracovati k brzkému svolání církevního sněmu.

Národě československý! uskutečňujícíce proroctví velikého biskupa Jana Amosa Komenského, že „vláda věcí Tvých vrátí se Ti opět v ruce Tvé“, skládáme v těchto velikých dnech Tvého osvobození do Tvého rozhodnutí i svobodu svědomí, v přesvědčení, že nebude svobodného národa československého, nebude svobodné republiky Československé, nebude-li svobodného svědomí jednotlivcova před Bohem.

Nyní jest na jednom každém jednotlivci, aby odhlášením z církve římské a přihlášením do církve československé dokázal, že jest mu zájem o svobodu vlastního svědomí, o mravní povznesení národa a jeho výchovy a zdemokratisování i života náboženského zájmem opravdovým.

Dáno v Praze, 10. ledna l. P. 1920.

Za církevní výbor:

B. Zahradník-Brodský, farář v Ouběnicích, nyní odborový rada v min. školství a národní osvěty,

ThDr. K. Farský, profesor náboženství v Plzni,

G. Procházka, farář v Jenišovicích u Turnova,

Ferd. Stibor, farář v Radvanicích ve Slezsku.

Příloha V – Obrázky

Seznam obrázků:

Obr. 1 – Novokněz Karel Farský

Obr. 2 – Karel Farský mezi kněžími v Ostrově

Obr. 3 – Učitelství sbor v Plzni

Obr. 4 – Patriarcha Československé církve, kresba J. Znoje

Všechny fotografie a perokresba jsou uloženy v Ústředním archivu a Muzeu Církve československé v Praze 6.

— Novokněz K. Farský.

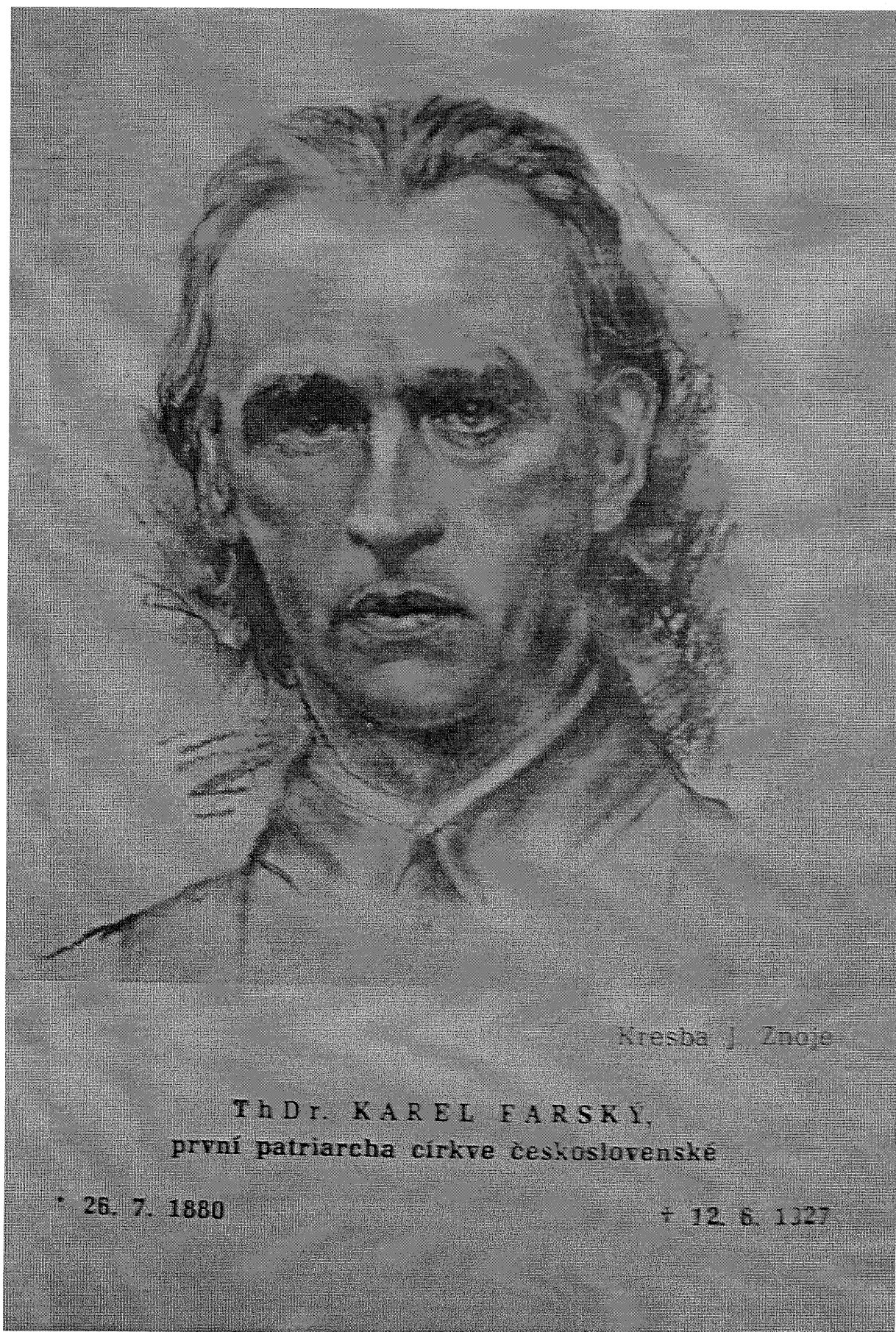
Obr. 1 – Novokněz Karel Farský

Obr. 2 – Karel Farský mezi kněžími v Ostrově

Obr. 3 – Učitelství v Plzni

Obr. 4 – Patriarcha Československé církve, kresba J. Znoje

OBSAH

ÚVOD.....	3
1. SNAHY O OPRAVU KATOLICKÉ CÍRKVE V ČECHÁCH 1848 - 1918	10
1.1 Opravná hnutí v katolické církvi.....	10
1.2 Kořeny opravných snah – změny ve společnosti	11
1.2.1 <i>Modernismus</i>	11
1.3 Kořeny opravných snah – situace uvnitř katolické církve v českých zemích	14
1.4 Společné znaky opravných hnutí.....	16
2. KAREL FARSKÝ.....	17
2.1 Rodina, dětství a studia	17
2.1.1 <i>Rodina a dětství</i>	17
2.1.2 <i>Studia</i>	19
2.2 Katolický kněz a doktor teologie	20
2.2.1 <i>Kněz Karel Farský</i>	20
2.2.2 <i>Doktor teologie a učitel</i>	21
2.3 Katechetou v Plzni	24
2.3.1 <i>Největší zbrojovka monarchie</i>	24
2.3.2 <i>Školství v Plzni</i>	25
2.3.3 <i>Pan profesor Farský</i>	25
2.3.4 <i>Dr. Farský ve veřejném životě</i>	27
2.3.5 <i>Publikační činnost na sklonku války a konflikt s prof. Kordačem</i>	28
2.3.6 <i>Vlastenec Farský</i>	29
2.3.7 <i>Návštěva arcibiskupa ThDr. Pavla Huyna v Plzni - biřmování</i>	30
2.3.7 <i>Četníci ve škole</i>	32
2.3.8 <i>Tragédie 21. června 1918</i>	33
2.3.9 <i>První exhorta po převratu</i>	34
2.3.10 <i>Poznámka – volba arciděkana v Plzni</i>	34
2.4 Přelom	35
2.4.1 <i>„Je rozdíl mezi Kristem a římským biskupem...“</i>	35
2.4.2 <i>Církev vládnoucí</i>	36
2.4.3 <i>Nekompromisní horal</i>	36
3. ROK 1919 – OPRAVA CÍRKVE.....	39
3.1 Založení Jednoty	39
3.1.1 <i>„Odrakouštit se“</i>	39
3.1.2 <i>Farského idea duše československé</i>	40
3.1.3 <i>Počátky obnovení Jednoty katolického duchovenstva</i>	42
3.1.4 <i>Kroky k obnovení Jednoty katolického duchovenstva</i>	43
3.1.5 <i>Valná hromada 7. listopadu 1918 – kanonicky zřízený spolek</i>	45
3.1.6 <i>Nejednotná Jednota</i>	48
3.2 Program Jednoty.....	49
3.2.1 <i>Schůze Jednoty 23. ledna 1919 – slavnostní přísaha věrnosti reformám</i>	49
3.2.2 <i>Reakce na Zahradníkův projev</i>	51
3.2.3 <i>Program Jednoty československého katolického duchovenstva</i>	52
3.3 Český problém církevní	54
3.3.1 <i>Ohnisko</i>	54
3.3.2 <i>Přednáška dr. Farského v Příbrami – Český problém církevní a via facti</i>	55
3.3.3 <i>Česko-bratrská církev evangelická</i>	56
3.3.4 <i>První česká liturgie</i>	57

3.4 Canossa Jednoty	57
3.4.1 Delegace do Říma – Canossa Jednoty	57
3.4.2 Návrat delegace	60
4. RADIKALIZACE Hnutí	61
4.1 Radikalizace v Jednotě	61
4.1.1 Změna postoje biskupů	61
4.1.2 Nový předseda Jednoty	62
4.2 Arcibiskup František Kordač a Klub reformních kněží	63
4.2.1 Jmenování arcibiskupa v Praze	63
4.2.2 ThDr. František Kordač	64
4.2.3 Klub reformních kněží	67
4.2.4 Kněžský odboj	68
4.2.5 Dr. Farský a celibát kněží	70
4.2.6 Zákaz Práva národa a české liturgie	70
4.2.7 Cesta ke schizmatu	71
4.3 Dr. Kordač a dr. Farský	72
4.3.1 Dvě osobnosti, dvě reformy, dvě řešení	72
4.3.2 Církev u Kordače a Farského	73
4.4 Příprava na vznik nové církve	75
4.4.1 Farský na audienci u Kordače	75
4.4.2 „Chceme zůstat českými katolíky“	76
4.4.3 Příprava na historické Vánoce	77
4.4.4 Arcibiskup Kordač a <i>via facti</i>	78
4.4.5 České vánoce	80
5. ROK 1920 - VZNIK ČESKOSLOVENSKÉ CÍRKVE	81
5.1 Církev nová, lepší a křesťanštější	81
5.1.1 Osmý leden 1920	81
5.1.2 Svoboda svědomí	83
5.1.3 Konečné zrušení Jednoty	84
5.1.4 Počátky nové církve	85
5.1.5 Exkomunikace kněze Karla Farského	86
5.1.6 Arcibiskup Stojan	87
5.1.7 Oficiální schválení nové církve	88
6. LITERÁRNÍ DÍLO DR. KARLA FARSKÉHO	89
6.1 Dvě tváře díla Karla Farského	89
6.2 Apologeta a moderní kazatel	90
6.2.1 Spisy <i>ad extra</i>	90
6.2.2 Knihy přelomu	90
6.2.3 <i>Z pode jha</i>	91
6.2.4 <i>Nové církvi</i>	92
6.2 Svědek a vyznavač	93
6.2.1 <i>Nauka přichází až tam, kde je živý postoj víry v liturgii</i>	93
6.2.2 <i>Český misál</i>	94
6.2.3 <i>Obřadní příručka pro církev československou (Agenda)</i>	94
6.2.4 <i>Zpěvník</i>	96
6.2.5 <i>Liturgie</i>	96
6.3 Farský a jeho interpretace	98
6.4 Modlitba ranní	99
7. ZÁVĚR	100

ABSTRACT	104
POUŽITÁ LITERATURA	106
SEZNAM PŘÍLOH	111
Příloha I – Zásadní data ze života dr. Karla Farského	112
Příloha II – Dílo Karla Farského	115
Příloha III – Credo Karla Farského	116
Příloha IV – Národu československému	117
Příloha V – Obrázky	119
OBSAH	124